

František Krejčí,
významný český filosof a psycholog,
se narodil 21. srpna 1858

K psychologickému odkazu Františka Krejčího

Celé století uplynulo letos od narození Františka Krejčího a téměř třicet let je tomu, co vyšly »Základy vědeckého systému psychologie«, poslední větší dílo tohoto významného českého myslitele. K hlavním myšlenkám této knihy dospěl však Krejčí už před dalšími desíti či dvaceti lety a jde tedy o názory, od jejichž vzniku nás dělí téměř půl století. V tomto čase udělala psychologie úžasný pokrok, bohatě se rozvětvila, zpracovala nepřehledné množství fakt a pokročila také podstatně v ujasňování svých základních axiomat. Jsou za těchto okolností v psychologickém díle Františka Krejčího ještě dnes živé myšlenky, najdeme tam ideje nosné i pro dnešní naši vědeckou práci?

Krejčího psychologické názory sehrály ve své době nesporně pokrokovou úlohu. Podarilo se mu shrnout v nový a osobitý systém zásady a myšlenky, které byly vysloveny u kolébky moderní psychologie. Krejčí přejímá problémy své doby, řeší je však po svém, cizí myšlenky přetavuje v houževnatém tvůrčím úsilí a ověřuje výsledky svých úvah kritickým srovnáváním s názory tehdejších vědeckých autorit. Staví se ostře proti zbytkům spekulativní metody v psychologii a hlásá důsledný empirismus. Pro toto empirické a experimentální zaměření dovedl také vybudováním Psychologického ústavu na filosofické fakultě KU zjednat praktické předpoklady. Už tímto — i kdyby jeho vědecké názory měly dnes už jen historickou cenu — by si František Krejčí zasloužil trvalou vděčnost československých psychologů, už toto by byl významný vědecký a kulturní čin.

Psychologická generace před druhou světovou válkou stála před názory Krejčího s určitými rozpaky. Nemohla sice neuznat jeho imponující osobnost, ale vadila jí Krejčího záliba v deduktivním myšlení, příliš obecná poloha jeho úvah a některé nedůslednosti a omyly, jimiž byl Krejčí poplatný své době. Velké množství detailních výsledků psychologických výzkumů v celém světě přineslo tehdy pozoruhodný myšlenkový kvas, ale také množství protichůdných směrů a názorů, které znesnadňovaly této generaci zamyšlení nad základními problémy psychologické vědy. A o tyto základní otázky Krejčímu právě šlo. Z posic často povrchního studia jednotlivých konkrétních otázek a detailních problémů, z posic módními myšlenkami úpadkové doby oslněného kosmopolitismu se Krejčí jevil anachronický a nepochopitelný. Spravedlivý a hlubší rozbor jeho díla nebyl možný, dokud nedošlo k novému zamyšlení nad samými základy psychologie jako vědy, dokud se znovu nevyvynořila palčivá otázka jejího předmětu, jejího vztahu k přírodním vědám, zejména k fyziologii, a jejího poměru k vědám společenským. Teprve rýsuující se nová syntéza moderní vědecké psychologie dovoluje přistoupit kriticky i k psychologickým názorům Františka Krejčího a zhodnotit jeho skutečný význam pro objasnění základů tohoto vědního úseku.

Chceme-li tedy správně zvážit hodnotu psychologických úvah Františka Krejčího a jejich obecný význam pro psychologickou vědu vůbec a rozvoj vědeckého myšlení

v oblasti psychologie u nás zvláště, musíme především zkoumat, jaké problémy Krejčí ukládá psychologii k řešení, které cesty k jejich zkoumání navrhuje a které znaky má podle jeho názoru vědecký systém psychologických poznatků vykazovat. I pak však nebudeme jeho názory správně hodnotit, budeme-li jen povrchně zkoumat jeho formulace a nebudeme se snažit proniknout k podstatě a smyslu jeho myšlenek a hlavně nepřihlédneme-li k tomu, zač a proti čemu bojoval. Jeho boje a polemiky mluví často jasnější řečí než jeho systematická práce.

Posuzováno z tohoto hlediska, překvapují názory Krejčího svou pronikavostí a hloubkou. František Krejčí byl především filosof — a podle názoru nejpopulárnějšího svědka této epochy, Zdeňka Nejedlého — snad jediný náš skutečný filosof z konce minulého a začátku tohoto století. I jeho systém psychologie je součástí jeho filosofie, je v určitém a kladném smyslu filosofický. Jeví se to především v usilovné snaze vhodně začlenit systém obecné (jak sám říká teoretické, abstraktní) psychologie do soustavy ostatního vědění, chápat psychologické dění jako organickou a nerozbornou součást celé poznávané skutečnosti, celého systému našich poznatků. Odtud — nikoliv vždy z vyčerpávající znalosti fakt — pramení síla a přesvědčivost jeho argumentace. Tu je však také zdroj některých jeho zásadních omylů, z nichž nejzávažnější je slepá ulička jeho psychologického paralelismu. Při tom však chápe Krejčí tuto poznávanou skutečnost monisticky a v podstatě přes všechny formulační okliky, i materialisticky.

Z tohoto základního filosofického přístupu k řešení psychologické problematiky vyplývá i jeho, často nesprávně chápaná, záliba v axiomatech a definicích. Setkáváme se s nimi obyčejně už na počátku jeho úvah, což, posuzováno z hlediska dnešního způsobu vědeckého myšlení, vyvolává snadno dojem dogmaticnosti a převážně deduktivního postupu. Ve skutečnosti představují tato jakoby vyspekulovaná axiomata a definice (i podle jeho vlastního svědectví) výsledek dlouhých a samostatných úvah a velmi úporného promýšlení vlastní i cizí zkušenosti. Takto se nám pak Krejčího dedukce při bližším zkoumání projeví jako dedukce ověřovací, jako konfrontace důsledku předchozího zobecnění s konkrétní skutečností a prubířský kámen správnosti jeho zobecňujícího postupu. Krejčí chce, aby jeho psychologie byla opravdu vědecká a zamítá každou spekulaci. Požadavek ryze vědecké a tím také empirické psychologie v moderním smyslu formuloval vždy zcela jasně a nekompromisně. Jiná je ovšem otázka, do jaké míry se mu tohoto cíle skutečně podařilo dosáhnout, resp. v jeho době a z posic, na nichž většinu života stál, vůbec podařit mohlo. V detailech i některých otázkách zásadních se Krejčí jistě mýlil, je i tragický rozpor mezi tím, co chtěl a čeho dosáhl, resp. v konkrétní historické situaci vůbec dosáhnout mohl, ale zásadní aspekty jeho snahy byly správné a jsou platné i dnes, jsou směrodatné i pro naši práci.

Dalším nosným sloupem Krejčího psychologického systému je uplatňování biologického a vývojového hlediska. Myšlenka, že psychično je svou podstatou činnost umožněná určitými vlastnostmi živého organismu, činnost, jejímž účelem je vyrovnání organismu s prostředím, není sice v této formě a takto explicitně v jeho systému formulována, ale rozdrobena do dílčích tezí a konstatování tvoří jeho pevné pozadí. Krejčí jde dokonce tak daleko, že v obraně proti podezřelému pojmu věd duchovních zařazuje psychologii, ostatně stejně jako sociologii a tak zvanou kulturologii (termín navržený Krejčím) bezvýhradně do věd přírodních. To ovšem neznamená, že by mu unikala společenská determinace lidské psychiky. Právě naopak. Svěbytnost společenského dění je mu zcela jasná a uvědomuje si také problém interakce individua a společnosti.

Svou definicí duševna jako uvědoměné reakce živého organismu se Krejčí vy-

stavil nebezpečí radikálního oddělení člověka od ostatní živočišné říše a nebezpečí
agenetického pohledu na lidské duševno. Krejčí je však myšlenkou vývoje tak
bylostně proniknut, že tomuto úskalí unikl. Hledisko fylogeneze duševna zastává
i za cenu značné neurčitosti v obsahu pojmu »uvědomění«, základního to pojmu
jeho psychologického systému. V této souvislosti je zvláště zajímavá jeho snaha
najít objektivní kritéria i pro sám fakt uvědomění a tím umožnit objektivní metody
i v jeho zdánlivě vyhraněně subjektivisticky koncipovaném systému psychologie.

V rámci těchto úvodních poznámek není možno podrobně rozebrat Krejčího
psychologické názory a poukázat na všechny jeho ještě dnes plodné myšlenky
a podněty. To je úkolem dalších statí v tomto čísle a nadto i úkolem dalšího
kritického hodnocení jeho díla z hlediska moderní vědecké psychologie. Chtěl bych
jen ještě zdůraznit užitečnost studia Krejčího psychologických názorů pro osvojení
přesného logického myšlení, vědecké kritičnosti a metodiky, vědecké práce vůbec
a pro poučení o stále živých základních problémech psychologie.

Krejčí ukázal, že otázka předmětu psychologie je nutným východiskem psycho-
logického bádání. Pojetím předmětu psychologie jsou do značné míry určovány
i její metody a je konec konců rozhodnuto i o zdaru či ztroskotání našeho vědec-
kého snažení. Ono rozhoduje o tom, zda bude psychologie objektivní vědou či jen
jakýmsi souborem subjektivních mínění. Krejčí správně vytyčil tento základní
úkol psychologické teorie a poukázal také na všechna idealistická úskalí na cestě
k jeho řešení. Pronikavě rozebral dosavadní vývoj psychologie a objasnil i hlavní
principy, na nichž musí být vybudována, chce-li se stát objektivní vědou. Nedo-
kázal však skloubit tyto principy v dialektickou jednotu. K myšlenkovému světu
dialektického materialismu se přiblížil až na sklonku svého života, až v době, kdy
už neměl sil a možnosti si jej plně osvojit a uplatnit k dobudování svého psycho-
logického systému. Tento úkol odkázal dnešní psychologické generaci.

Jan Doležal

OSOBNOST FRANTIŠKA KREJČÍHO

VI. Tardy

Vysoká škola pedagogická, Praha

1. Úsudek přátel a odpůrců

V psychologické terminologii je každý člověk osobností. František Krejčí byl osobností v pregnantním smyslu, osobností výraznou. Charakterizovat takovou osobnost není nesnadné. Svědectví těch, kteří ho znali, jsou v podstatě jednotná (1, 2). Byl to myslitel důsledného přesvědčení i z toho vyplývajícího jednání, který neohroženě bojoval za to, co uznal za pravdu, až s tvrdošíjnou úporností. Jeho bojovnost nebyla však nenávisným fanatismem.

Ti, kteří s filosofií Krejčího nesouhlasili, označovali jej za dogmatika (3). Dogmatik je ten, kdo přijímá některé věty jako absolutně platné, protože tak tvrdí autorita. S dogmatikem měl Krejčí společné, že trval na některých filosofických tezích a že je houževnatě hájil. Přihlédneme-li blíže k tomu, které teze to byly, vidíme, že dvě z nich byly materialistické (1. není duševních jevů bez hmotných, ale ne naopak, 2. duševní jevy jsou uvědoměné reakce organismu), další byla teze o trojstránkovitosti a posléze teze o zásadní různosti dějů duševních a hmotných; v tom bylo obsaženo i tvrzení o nezávislé existenci hmoty na duchu. Obsah Krejčího »dogmat« byl materialistický, až na pozitivistická tvrzení, že mezi duševními jevy a hmotným mozkovým děním je pouhý paralelismus a že podstata věcí je nepoznatelná.

V označení dogmatik se projevoval odpor proti Krejčího důslednému odmítání náboženství, proti jeho protiidealistickým tezím a proti tomu, co bylo pokrokové v jeho politickém přesvědčení. Je pochopitelné, že deduktivní bojovné hájení těchto názorů Krejčího bylo odpůrci nazváno dogmatismem.

Již v samém pojmu přesvědčení je obsažena účast citů. Ale ze spisů a kratších projevů Krejčího vyplývá síla jeho citů přímo. Vorovka (4), který vystupoval proti Krejčímu bojovně, konstatuje na základě jeho »Positivní etiky«, že Krejčí má dobré srdce a vřelý mravní cit. Máme svědectví o tom, že jeho city rodinné, přátelské a vlastenecké byly velmi intenzivní (5). Celý život měl zájem o umění (6).

Síla Krejčího citů se projevila tedy jak v lásce, tak v boji, v citech osobních i ideových. A tu vzniká otázka o poměru tohoto citění k rozumu; vždyť Krejčí byl filosofem a psychologem, racionálně zpracovával to, co se citově prožívá. O jeho citovosti je třeba uvažovat tím spíše, že jeho přednášky byly suché, často nudily (7) — ačkoli v některých výkladech poznali posluchači cit, který byl vyjádřen střizlivými větami — a také proto, že celý jeho světový názor, pozitivismus, byl označován za projev střizlivosti (8).

2. Nadání

Prvým předpokladem Krejčího činnosti bylo jeho nadání, které se projevilo — jak tomu je vždy, i když nemáme vždy pro to doklady — již v mládí (9). Krejčí vstoupil na gymnasium již v 9 letech a stal se ve 12 letech přítelem o 4 roky

staršího spolužáka Voborníka, budoucího literárního historika; ve 14 letech byl zván do bytu svých dvou profesorů-básníků, s nimiž rozmlouval zejména o slovesném umění. Voborník píše: »jeho vlohy lnuly k matematice, fysice a přírodním vědám, ale společný zájem obou přátel byla poesie a krásná literatura. Na vyšším gymnasiu skládá dramata. To všechno svědčí o velmi nadprůměrné inteligenci (10, 11).

Na dědičný podklad Krejčího nadání by se ve shodě s Galtonem dalo soudit z toho, že v jeho příbuzenstvu se vyskytují vědci a umělci (z toho tři universitní profesori, dva z nich zabývající se literaturou, jeho bratr, germanista Jan a synovec Karel, jeden filolog - bratranec, germanista Janko; syn Iša je skladatel).

Ve školních letech se nic zvláště specifického v jeho nadání nejeví. Jedině plánovitě skládání dramata svědčí o smyslu pro učeněný myšlenkový celek (12). Z jeho díla pak poznáváme, že je víc zaměřen na obecné než na speciální nebo jedinečné. Obecnou teorií shrnuje i posuzuje speciální a individuální případy, o něž projevuje také zájem. Povaha psychologie (ani etiky) nepřipouští, aby se všechno dalo odvodit z malého počtu obecných vět; i když snaha Krejčího míří tímto směrem, nemůže přece jen tohoto cíle dosáhnout. To, co Krejčího poutá k jednotlivinám, zejména k jednotlivým osobám, je spíš cit než názor. Podíl názoru v jeho spisech v podobě přirovnání a příkladů je dosti malý, ale existuje. Podíl názoru a abstrakce je ovšem určován také povahou díla, takže ve filosofickém pojednání, třeba by byl jeho původcem Platon nebo Nietzsche, musí být vždy hodně abstrakce. Silná převaha pojmů nad názorem vysvětluje, proč se Krejčí nevěnoval vědě, kde názor má značnou úlohu, jako je biologie. Zbývalo by ovšem ještě dosti věd abstraktnějších. Krejčí si zvolil psychologii, etiku a filosofii. To se nedá vysvětlit jen z povahy jeho nadání. Tíhnutí k systému a obecnosti se dá uplatnit i v jiných poznávacích oborech. Psycholog pak nemusí tíhnout k systému a zobecnování, ačkoliv v době Krejčího tento sklon byl ještě výhodou pro osobité zpracování velmi rozmanité psychologické zkušenosti.

Krejčí se nevěnoval ani laboratornímu experimentu, ani jinému empirickému výzkumu v psychologii. K prvnímu by bylo třeba, aby se vyškolil buď v psychologické laboratoři, nebo v laboratoři jiné (fyzikální, fyziologické), druhé nepovažoval za nutné pro svůj úkol vytvořit psychologický systém. Je možné, že kdyby se byl školil u psychologa provádějícího empirický výzkum, věnoval by se mu také sám (13). Na universitě v Praze poslouchal psychologii herbartovskou, neexperimentální; studoval klasickou filologii, jež pracuje s materiálem slovním, a jen výpomocně s věcmi. Z empirického materiálu literárního Krejčí vychází ve svých prvních studiích (14) a používá příkladů literárních i ze života neustále, často však již ve zobecněné formě, jako jsou přísloví. Potřebu získávat psychologický materiál jiným způsobem pro sebe nepocítoval. Destič, aby se vzdělal v experimentální psychologii, již v letech šedesátých pracoval u Helmholtze (15). Uplynula ještě dlouhá doba, než byl zaveden laboratorní experiment do české psychologie, po Krejčím teprve v další generaci. Z toho je zřejmé, že vnější ani vnitřní podmínky u Krejčího nebyly příznivé tomu, aby konal empirický výzkum v psychologii; nepocítoval to jako nedostatek, protože svůj hlavní úkol viděl ve vytčení základních vět psychologických s filosofickým dosahem (16). Obecné u něho převládalo nad zvláštním.

3. Srovnání s jinými mysliteli

Psychologie dosud nedovede udat podstatu této rozdílnosti v zaměření myšlenkové činnosti. Jisto je, že převaha myšlení nad názorem usnadňuje zaměření na obecné, ale nevede k němu nezbytně. Zvláštnost Krejčího způsobu myšlenkové

činnosti vysvitne nejlépe srovnáním s jinými filosofy, kteří se také zabývali psychologii. Jeho kolega Čáda byl receptivnější, informovanější, podával více dat; ve filosofii nevyvinul úpornou myšlenkovou činnost jako Krejčí, byl učenečtější, tedy proti Čádově extensivnějším myšlenkám pro sebe i navenek. U Krejčího máme širší filosofem Durdíkem, který nejen pěstoval psychologii, ale také jako Krejčí posuzoval slovesné umění, vyniká opět koncentrovaností a intenzitou Krejčího myšlení.

Z cizích filosofů-psychologů je nasnadě srovnání s Wundtem, z něhož Krejčí hodně čerpal. Wundt — kterého Sečenov charakterisuje jako člověka knižního (18) — se vzdělával experimentálně a řešil pak v laboratoři zcela speciální problémy psychologické. Při tom však neustále směřoval k syntéze, psal tlusté knihy (filosofii, etiku, logiku, psychologii »fyziologickou« a národovou). Nepracuje však systematicky proto, aby obhájil několik málo základních tezí, nýbrž profesorsky. Wundt sice nehromadí a nepořádá jen materiál, nýbrž také přemýšlí. Ve filosofii je však neprůhledný; obraz německé filosofie by bez něho byl stejný. Krejčího odborná základna je mnohem užší, ale soustředěnější, jeho dílo jednotnější, extenzivní ctížádost obsáhnout co nejvíce u něho nepozorujeme. Krejčí je svým zaměřením víc filosofem než Wundt, hlouběji přemýšlel.

Naproti tomu až k omrzení důsledně provedení několika základních myšlenek nalézáme u Spencera, od něhož Krejčí také převzal mnoho, zejména ideu vývoje. Spencer, jehož konkrétnější zájmy jsou víc soustředěny na sociologii, zpracoval z hlediska své filosofické koncepce biologii, psychologii a etiku. Spencer, ač velebí poetičnost vědy, je sušší než Krejčí (např. přednosti uvažovaného manželství vyjádřil číselně) (19); to mu usnadňuje schematicky zpracovávat velmi rozmanité oblasti. Srovnání Spencera s Krejčím se nabízí nejen proto, že Krejčí převzal od Spencera princip vývoje, psychofyzický paralelismus a agnosticismus (nepoznatelnost co bůh pozitivisty) i vyvození etiky, ale také proto, že Spencer se vyznačoval naprostou neměnností svých principů a spoléhal na ně absolutně (20), v čemž se mu Krejčí blíží, ale jeho krajnosti zdaleka nedosahuje. Spencer nebyl vůbec s to číst knihu psanou z cizího hlediska, nesrovnával a nekfrontoval své názory s cizími, byl protikonvenční individualista. Krejčí byl sice s kritikou cizích myšlenek brzy hotov, neboť objevil nejčastěji rozpor ve východisku a ostatek zamítl, ale přece jen se vyrovnával s cizími myšlenkami (proto vydává po svém 70. roce *Základy vědeckého systému psychologie 1929*) a bojoval za své myšlenky. Oba jsou nehistoričtí, princip vývoje berou abstraktně.

Krejčí v psychologii na jedné straně dokazuje a hájí základní teze, na druhé straně však podává poučení, které je na tom nezávislé, a nesnaží se ani, aby zpracoval myšlenku o tom, že duševní jevy jsou uvědoměné reakce organismu — vždyť to by znamenalo nakonec reflexní výklad jevů — spokojuje se se zjištěním trojstránkovitosti duševního elementu, počítku, aniž by sledoval podrobně vývoj od tohoto předpokládaného východiska k vyšším jevům duševním. Zrovna tak i psychofyzický paralelismus mu stačí v obecné podobě a málo se stará o to, jak postup fyziologie ukazuje konkrétnější možnosti fyziologického výkladu duševního dění. U Bechtěreva (*Základy 161 n.*) kritikuje jen jeho stanovisko k intro-spekci. Zde tedy vidíme přímý nedostatek Krejčího: mezeru mezi obecnými principy a jejich aplikací; této chyby se Spencer nedopouští, ale při stavu tehdejšího vědění schematizuje. U Krejčího obecné není vždy konkrétně aplikováno na zvláštní.

To platí i pro jeho etiku, ač tam přece jen je na počátku naznačeno, že pud zachování života se rozšiřuje ze sebe na rod a společnost, a tak se vyvíjí takový morální cit, který si žádá lidskosti. Speciální mravní zásady však přece jen mnohdy u Krejčího z obecných principů přímo neplynou (21). Spencer vysvětluje všechno mechanicky, Krejčí stanoví obecné zásady, sám zdůrazňuje nutnost kausálního vysvětlení a zdůvodnění pro speciálnější jevy, ale tam, kde není toho času nabíledni, nesnaží se je provést ani spekulací ani získáním další empirie. Proto také z jeho psychologie vzešlo málo podnětů k dalšímu zkoumání. (Na jeho výklad lidové poezie navázal Zich.) Krejčimu byly drahé jeho principy.

Rozdíl v myšlení Krejčího a Spencera je tedy v celku v tom, že u Krejčího jednotlivé není vždy podřazeno pod obecné; Spencer je důslednější systematik. Krejčí — jak uvidíme — hájí zejména ty obecné principy, které mají citový význam tím, že vymezují jeho stanovisko k náboženství (až na trojstránkovitost). Jeden důvod systematickosti Krejčího je dán přesvědčením; Krejčí není logický systematik za každou cenu.

Srovnajme dále Krejčího s Brentanem (22). Také Brentano měl své ideje, které ostrou argumentací obhajoval. Jeho scholastické vzdělání ho ještě víc připoutalo k dedukci než Krejčího, ale byla to zároveň jeho vášeň. Brentano prohlašuje (již v názvu své psychologie), že psychologie musí být empirická, ale po tomto úvodu se ocitáme brzy v pouhé dedukci. Brentano byl ostřejší logik než Krejčí («měl rozum jako břitvu,» řekl o něm Masaryk) a jeho vlastní ideje psychologické se opíraly o introspektivní analýzu, kdežto Krejčího principy jsou odvozeny především ze vztahu tělesného a duševního dění; ani trojstránkovitost počítku neodvozuje především z introspekce analýzou (23). V protikladu ke Krejčimu Brentano nesměřuje k systému. Srovnání Krejčího s Brentanem je poučné proto, že logika u obou hrála velmi důležitou roli. Brentano je však výrazný analytik. Krejčí podává ve svých spisech mnohem víc empirie. Brentano byl také zaujat etickými problémy, ale zde dokazuje evidenci hodnotících soudů, kdežto Krejčí rozvádí své zásady a ještě víc své smýšlení do konkrétnějších životních otázek.

Ve srovnání s Brentanem se nabízí užití Kretschmerova pojmu schizothyma, který Kretschmer aplikoval také na vědce a filosofy (24). Logika, důslednost, zásadovost, etičnost, nekompromisnost, tvrdošíjnost jsou znaky Krejčího osobnosti, jež přísluší jedné variantě schizothymů. Také drama (a lyrika) je oborem tvorby schizothymů. Brentano se však jeví ještě víc schizothymním: je u něho ještě víc logiky, je stejně zásadní, ale víc se pohybuje ve světě ideálů s jakýmsi prorockým zápalem, kdežto Krejčí je i při své etičnosti střízlivější, víc spjatý se životem, bližší průměrnému lidskému citění. I tělesně (postavou i obličejem) byl Krejčí přechodem od průměrné postavy k výraznému leptosomovi. Soudě podle introspektivních rozborů, Brentanův typ pozornosti je analytický, Krejčího typ není sice pravým opakem, ale je syntetičtější. Jeho principy jsou principy syntetické.

Kretschmerova typologie přiřazuje schizothymům dva rysy, jež jsou u Krejčího zastoupeny nestejně: úzkou pozornost a převahu abstrakce nad názorem. Úzká a koncentrovaná pozornost je výhodou pro abstrahování, postřehování jedněch rysů s vyložením druhých, širší pozornost je výhodou pro vystižení charakterističnosti celku. Krejčí nepatří výrazně ani k jedné ani k druhé krajnosti. Podrobná abstrahující analýza duševních jevů je mu cizí, což usnadňuje četbu jeho psychologických pojednání, ale na druhé straně nepracuje s celkovými obrazy, nezabývá se charakteristikou osob vyplývajících z celkového dojmu, což vyplyne jasně, srovnáme-li je se Zdeňkem Nejedlým. Naproti tomu převaha abstrakce nad názorem je u Krejčího zřejmá, ale také není absolutní.

Syntéza myšlenková má zcela jiný původ než celkový pohled opírající se o názor. Někdy, jak sám Krejčí se o tom zmiňuje (25), vyplývá syntéza z povinnosti profesora přednášet o celém oboru, jindy však rozhodují činitele vnitřní. Podřazovat pod jediný princip nebo pod několik principů je logická syntéza, kterou pozorujeme u Krejčího i Spencera, ale i např. ve filosofii Leibnize, který se jinak vášnivě zajímal o věci nezávisle na jejich významu pro systematiku a neměl kdy psát souborná pojednání.

Syntéza vůbec u filosofů, zvláště u větších, je velmi častým znakem jejich myšlení, sama filosofie vyžaduje syntézu. Na určitých místech dějin filosofie však pronikavě zasahují duchové analytičtí jako Zenon Elejský a kritičtí jako Sokrates.

Voborník píše o Krejčím: »Já teoriím věřil, chtěl jsem jim jen rozumět, on teorie potíral a učil mne ode všech se osvobozovat.« (26) Samostatnost myšlení je nezbytným znakem filosofa; Krejčí měl odvahu k samostatnosti, kritizoval, ale nebyl především kritikem; analytikem pak nebyl vůbec.

Ještě jeden filosof-psycholog-etik-politický myslitel nám poslouží k objasnění Krejčího způsobu myšlení. Je to Spinoza, k němuž měl Krejčí vřelý vztah. Spinoza — byť s určitým násilím — skutečně se snaží vysvětlit duševní dění, především citění a snažení z malého počtu obecných zásad. Krejčí jeho Ethiky jako psychologického pramene téměř vůbec neužívá a sám v psychologii citů a snah podobný program neprovádí; jedině v Positivní etice se o dedukci z pudu sebezáchovy jako Spinoza snaží. Proč se neřídil v psychologii ani Spinozovým ani Spencerovým postupem, když s řadou jejich principů souhlasil? Proč neprováděl výklad z principů až do speciálních případů? Může to být považováno za přednost vědce, který se omezí na to, co považuje za prokázané. Spinoza a Spencer naopak mohou být označeni v psychologii za bezohledné, dedukci povyšující nad empirii. Krejčí nejednou mluví o tom, že věda se musí omezit na to, co je známo, má-li zůstat vědou. To je pozitivistický princip i pro filosofii, který však zakladatelé pozitivismu nedodrželi. Mohla by to tedy být Krejčího pozitivistická zásada nebo smysl pro empirii, který ho vedl k zdrženlivosti v dedukci (28). Ale tím zase oslabuje váhu svých principů. Krejčí rozhodně netrpí tím, že by chtěl všechno vysvětlit, naopak se spokojuje často jen konstatováním a klasifikací (29). A tak přesto, že hlásá princip vývoje a duševní jevy napojuje na reflexy, tedy na akci, působí jeho psychologie staticky.

4. Proč se stal filosofem

Mohli bychom se spokojit konstatováním myšlenkového habitu Krejčího. Ale některá data z jeho života umožňují částečný pokus o vysvětlení. Krejčí píše Voborníkovi: »Mé srdce není zcela oddáno poesii, tudíž více než krása přírody mne jímá přírodní věda, a nejednou mi ten ježek chtěl utlumit mou malou Thalii. Kdykoliv pohlížím na hvězdnaté nebe, vždy se mi namanou jen učené otázky.« (26) To vysvětluje, proč přes zájem o umění (»chovám k dramatu lásku neuhasitelnou«, tamtéž) se rozhodl pro činnost výrazně rozumovou, vědeckou a filosofickou. Ale při tom byly Krejčího city silné. To se projevilo nejvíce v jeho trvalých citových vztazích, v jeho nevyslovované, ale velmi vřelé lásce k vlasti (27), v jeho citech rodinných a přátelských, mravním zápalu, který otevřeně vyjádřil ve svých úvahách etických. V zápalu boje se dával strhnout afektem víc, než bylo filosofa důstojné.

Jeho silné citové dispoice nebyly podněcovány v první řadě smyslovými dojmy a jeho citová rezonanční schopnost neměla nápadně nadprůměrnou šíři. Význačným jeho znakem je *stálost*. Je to týž znak, který se projevuje v důslednosti, systematickosti a neústupnosti jeho myšlení v obecných tezích, v stálosti citových vztahů, v morální zásadovosti a přímosti, i ve vlastnostech jeho vůle, houževnatosti až v tvrdošijnosti. Je to zřejmě jediná vlastnost mozkové kůry, i když dosud fyziologie o ní málo pověděla.

Síla Krejčího citů ho vedla v dětství nejprve k náboženství (31). V době, kdy většine hochů není nic cizejšího než náboženské emoce, rozumově pokročilý František se neoddával jen citovým vznětům v chrámě, ale pronikal i k jeho ideovému obsahu. Nezbyly v něm pouhé sentimentální vzpomínky z dětství, šlo o hlubší prožívání. Vlastní svědectví (pozn. 31) se týká doby značně pozdější. Od 13 let, ne-li dříve, u něho nejsilnější ideové city budilo umění, ale náboženství se nevzdal docela. Kdežto však vlastenecké a morální citění a s tím spojená zásadovost, kterými se vyznačoval jeho otec, převzal František od toho svého vzoru i od některých svých profesorů a neupustil od toho celý život, v náboženství muselo nastat rozčarování a odvrát od tohoto světa ideových, ale na nepravdě založených citů. Racionálně sušší duch by nepropadl vůbec v dětství tak silně náboženství a rozloučil by se s ním chladně, s rozumovou skepsí. Vzniká ovšem otázka, proč se Krejčí odvrátil od náboženství definitivně a úplně, např. ve srovnání s Masarykem. Krejčí sám to svádí na Masaryka a nedůslednost Masarykova jej pak jen posílila v atheismu. Ale nebýt Masaryka, přišly by podněty jiné. Zřejmě je však, že Krejčí nebyl ve vztahu k náboženství bouřlivák a rebel, jako vůbec ani jinde, za to však byl pak ve svém zamítavém přesvědčení pevný. Je to ve shodě s jednoznačností a přímočarostí Krejčího.

V tomto překonávání náboženství vidím východisko Krejčího filosofie. Ve své Filosofii přítomnosti definuje Krejčí filosofii právě vztahem k náboženství (32). Filosofie je prostředkovatelka mezi náboženstvím a vědou. Věda je souhrn toho, co víme; náboženství souhrn toho, čemu věříme, filosofie souhrn toho, co bychom si přáli vědět (abychom nemuseli věřit). Toto pojetí filosofie má ovšem zahrnout i směry filosofického myšlení, které Krejčí zavrhuje, ale ukazuje, že sám si filosofii nahrazoval náboženství. Ve Filosofii posledních let před válkou přibližuje filosofii ještě více vědě. Se sympatií však uzavírá tuto knihu výkladem o Guyauovi (33): tomuto filosofovi cit praví, že smrt milované bytosti je nepřijatelná, a ač věda tomu odporuje, říká si, že jeho domněnky jsou snad přece pravdivy. Sám však Krejčí předpovídá dobu, kdy člověk bude hledat uspokojení svých individuálních tužeb v obětavém přilnutí k celku a touha po prodloužení života za hrob pozbude svého účinu. Shledá se, že i pozitivismus dovede uspokojit srdce a že negace iluse je v zájmu pokroku a pravdy.

Krejčí byl pozitivista. »Stav, který vzniká v člověku při pomyšlení na neko-nečno, na nevyzpytatelnost, není méně vzrušující než cit zbožnosti, který nechá věřícího sklánět se v prach před všemohoucím, vševidoucím vládcem světa a osudů lidských. Zdrcuje též, dává pociťovat malomoc konečné bytosti vůči neko-nečnu, odkudž pochází železná nutnost zákonnosti v dění světovém; ale povznáší zároveň z prachu všednosti, odvrací zrak od malichernosti života pozemského a učí na to vše pohlížet sub specie aeternitatis.« »Mravně žít je jediným příkázáním boha monistů a mravně žít jedinou jejich bohoslužbou.« (34) Krejčí označil svůj názor jako slunný panteismus (35), ale jindy zase říká, že není panteismem

nadšen (36). Panteisté mu byli sympatičtí, protože nebyli teisty, i citově mu byli blízcí, ale rozum mu velel spokojit se s nepoznatelnem.

To ukazuje, že Krejčí neopustil víru v osobního boha a křesťanské náboženství klidnou rozumovou cestou. Byla v tom resignace. Jeho pozitivismus je rozumovým vyjádřením této resignace. Zde si vzpomeneme na Comta, který však se nedovedl zřici kultu a Velkou Bytostí nazval lidstvo.

Opuštěním křesťanství vzniká otázka po základu mravnosti. Náplň morálních ideálů nebyla Krejčímu nikdy předmětem pochybnosti a nebyla u něho osobně závislá na křesťanství, nýbrž přinesl si nejcennější city z rodiny. Proto také nehlásá askesi a není moralistou zakazujícím a vyhrožujícím, nýbrž »nabádavým a ušlechtilé vzněcujícím« (37). Ale s názorem teologů, že bez náboženství není mravnosti, musil podstoupit boj. Proto napsal »Positivní etiku jakožto mravouku na základě přirozeném«. Již ve spise »Svoboda vůle a mravnost« potírá teologické dogma o svobodě vůle a fatalismus jiných teologů nahrazuje determinismem přírodních zákonů.

Krejčí i v psychologii nejvíce pozornosti věnuje těm zásadám, které vyvracejí náboženství: Duševní jevy se vyskytují jen spolu s hmotnými, ale ne naopak. Duševní jevy jsou uvědoměné reakce organismu. Prvá — zcela nesporná teze — je odedávna kamenem úrazu pro teology. Druhá — od Sečenova základní věta psychologie — je odbornější, ale neméně materialistická. Krejčího psychofyzický paralelismus není ovšem materialismus a věta o trojstránkovitosti počítku nemá přímý vztah k teologii. Ale zase princip vývoje je popřením teologické víry ve stvoření. Krejčí tento princip přijímá z vědy a ze Spencera a činí jej oporou své přirozené mravouky. V psychologii jej myšlenka vývoje vede při hledání výchozího duševního prvku.

Nyní již chápeme, proč Krejčímu tolik záleželo na těchto principech i v psychologii. Byly pro něho ne pouhými obecnými poučkami, ale citově podloženým přesvědčením. Proto je také úporně hájil. Ústupky teologii vždy zavrhoval.

Z resignující zásady omezit se na to, co je dáno, plyne jeho odmítání materialismu; jiný než mechanický nebo hylozoický materialismus neznal.

Herzberg (38) zjistil rozborem životopisů slavných filosofů, že to byli lidé silně utlumení, ať už v poměru k ženám, k manželství či k praktickým životním záležitostem a k veřejné činnosti. Tato charakteristika se nehodí na Krejčího. Pokud Krejčímu z jeho filosofie vyplývaly důsledky pro veřejnou činnost, vystupoval na veřejnost zprvu jen jako hlasatel svých filosofických názorů, pak jako významný činitel Volné myšlenky, ve straně realistické a pak ve straně československých socialistů, kde byl jeden čas i úřadujícím místopředsedou, posléze senátorem. Vzdal se této činnosti teprve pro názorové neshody s vedením strany, která se po socialistických náladách kolem roku 1918 dala cestou podpory tvrdého buržoasního režimu, zatím co Krejčí se naopak vyvíjel politickými názory ve stále důslednějšího socialistu a podporoval hnutí proti potlačování demokratických svobod v Československé republice. Zejména za Rakouska vyžadovala jeho veřejná činnost odvahy a snášení ústrků. Nijakých útlumů ve veřejné činnosti Krejčího nevidím; i při své názorové samostatnosti se dovedl zapojit do kolektivní činnosti, s jejímž cílem souhlasil. Za své povolání si však veřejnou činnost ne zvolil. Je tu rozdíl proti Masarykovi, který měl v mládí přání stát se diplomatem, u něhož filosofické studium i přemýšlení a extenzivní získávání vědomostí bylo posléze zaměřeno k veřejné činnosti. Sklon k praktické činnosti (třebas

i ne politické) u Krejčího na prvním místě není. To se mi zdá podmíněno abstraktním rázem jeho nadání, které by se ovšem mohlo uplatnit i v jiné vědecké činnosti, než si právě zvolil, a pak poměrnou, byť ne přehnanou, převahou myšlení nad akcí, souvisící i se senzitivitou.

5. Citovost zvládaná abstraktním rozumem i v psychologii

Nebýt získaného zaměření na otázky světového názoru, mohl se člověk téhož nadání s tak silným zájmem o drama, o slovesné umění a o hudbu věnovat estetice nebo oborům příbuzným. Estetice se skutečně hodlal také věnovat (39). Při trochu jiné konstelaci zájmů se mohl stát pedagogickým teoretikem. O otázkách školských Krejčí nejednou psal.

Spojení silné racionálnosti a silných citů nevylučuje možnost stát se literárním kritikem a odvozeně i tvůrcem. Rozdíly mezi Šaldou a Krejčím nám ujasní rozdílmost psychologických předpokladů jejich životního díla. Krejčímu chybí i při zájmu o umění citlivá Šaldova vnímavost a až na divadlo neustálá pohotovost k reagování; i protikladnost Šaldovy osobnosti zesiluje jeho rezonanční schopnost daleko nad meze Krejčího. Zvláštní intenzita Šaldova prožívání umění souvisí také s tím, že umění mu nahrazovalo život. O Krejčím se nemůže říci, že by filosofie mu život nahrazovala, ač do ní vkládal mnoho citové energie; spíše v ní jeho život byl ucelen. Krejčí boje nevyhledával, ale bojoval. Šalda by se bez ostré kritiky navenek i dovnitř nemohl obejít. Krejčí je v podstatě vyrovnaný; i zpracovává podněty citově vzrušující poslěze s rozumovým klidem a soustavností. Jeho podrážděné polemiky jsou spíše periferní vzhledem k pevnému jádru jeho osobnosti, ač ovšem i zde neúměrnost reakce může být podmíněna tím, že byly dotčeny slabé body, jež rádi objevují protivníci. Forma Šaldova vystupování je subjektivní, ale Šalda při tom bojuje za obecné hodnoty. Forma Krejčího filosofování a tím více jeho vědy je objektivní, ale se subjektivním citovým důrazem, který někdy nahrazuje argumenty. Stálost Krejčího ve srovnání s Šaldou se jeví až jako těžkopádnost. To je ovšem relativní a týká se především vcitování; rozumově si Krejčí udržel až do stáří pružnost, jak o tom svědčí mimo mnoha menších projevů i Základy vědeckého systému psychologie, ukončené v 71. roce. V téže době jsem soukromě s Krejčím diskutoval o teorii relativity. Pozoroval jsem při tom jeho schopnost přizpůsobit se cizím myšlenkám, aby je pochopil, a pak ovšem hájil své stanovisko.

Krejčí se po doktorátu rozhodl, že se bude věnovat psychologii — tak píše Gebauerovi (40) — ale hned v druhém semestru své docentury začíná přednášet i filosofii přítomnosti a vydává o tom filosofický spis. V psychologii odůvodňoval Krejčí především svou filosofii. Ukazoval nepravdivost náboženství; ale k psychologii měl ještě poměr bližší, měl přímý zájem o duševní život člověka (30). Krejčího psychologické zájmy se však nesoustřeďují na popis a charakteristiku osob, na to byl málo názorný, nýbrž na duševní jevy, především citové a snahové, jež v jistém zobecnění podává i lyrika a drama. Psychologie pak zobecňuje ještě více, neboť je vědou, nikoli uměním. Zájem o psychologickou látku je u Krejčího odvozen především z citu a s ním spojených snah, ze vcitování, které se týká i snah. Prvek volní je v dramatu výrazně zastoupen a je Krejčímu bližší než lyrika, pro kterou neměl dost rezonance. Výklad duševních jevů z trojstránkového elementu, počítka a vůbec systém Krejčího je ovšem záležitostí rozumovou, filosofickou a děje se racionálním zpracováním látky nashromážděné v jeho mysli z motivů citově-snahových. Také zájem o etiku spojuje v sobě zřetel k citům a snahám a dostává se mu pak v díle Krejčího racionálního zpracování.

Sloužitný pane!

Obraceji se na Vás, sloužitný pane s prosbou, mám
naději, že mi prominete ráčíte moji smělost, jisto jste
vždy podporoval mnoho Dobrou, kdeždi se objevila.

Teď jsem se již dávno zabývali studiem psychologickým
a se zálibou, která s důkladnějším poznáním vědy to se
ve mně vynořila, vynáhala se také mnohá, poněkud usilovaná
v tomto oboru samostatně, vědecky pracovat. K tomu je
ovšem třeba nejen Dobré vůle, ale též prostředků zvlášť,
jež se mi bohužel zakletemu na gymnasiu obecném a
k tomu posledním udalostmi politickým diskreditovaním
nedostává. Nemám ani potřebných knih a spisy, ani
jech z univ. biblioték je říjeme s velikými neschopnými a je
příliš zdlouhavé, časopisy pak, jež čítbou bych pokrouty vědy
sledovat mohl, nedostává se mi ani z biblioték. Mimoto je
třeba obzvláštně se s fyziologií, což možná jenom naučením
poroučáním, přednáškami a demonstracemi se dotýčením dělat.
A na to venku pomýšleli anižteraké vědy. Prase se má

Ukázka pisma Františka Krejčího

6. Působení společnosti na vrozené vlohy

A tak vidím východisko osobnosti Krejčího v těchto vrozených znacích; nadprůměrné nadání abstraktního zaměření, silná citovost (ne však prudký temperament) a nadprůměrná stálost znesnadňující přizpůsobení a vcítění. Otec i jiné vzory utvářeli jeho etické hodnocení, vlastenectví a demokratičnost, což ho důsledně vedlo nakonec k socialismu. Silná citovost se vyžívala u něho nejprve v náboženství; odvrát od něho plynoucí z osvojení vědeckého názoru určil jeho základní zájem filosofický, a to až k resignaci na poznání čehokoli ne pouze smyslového. Takto vzniklé filosofické zaměření se soustředilo na obhajobu tezí, vyvracejících náboženství, v psychologii i v etice, zde se zřejmým kladným zaujetím pro mravní ideály. I filosofie Krejčího byla proniknuta citem v boji proti nepravdě a v nadšení pro vývojovou zákonitost světa. Citovost vyžíval Krejčí v mládí aktivně v dramatické tvorbě a zájem o umění zůstal po celý život. Mezi hájením základních zásad, v nichž jeho přesvědčení spojovalo rozum i vášnivý cit, a jejich propracováním do konkrétnosti jsou logické mezery. Krejčí studoval klasickou filologii a neměl školení v kausálním myšlení přírodních věd. Snad se tím — spolu se zaměřením na obecné zásady — vysvětluje tento nedostatek.

Citovost Krejčího má odstín senzitivní citlivosti osobní. Již v mládí konstatuje, že se ho nejvíce dotýká »hanba a urážka na cti« (40). V pozdějším věku se to projevovalo jako nedůtklivost ke kritice. Vliv vnějších osudů na tento schizotypní rys nesmíme přeceňovat, jak činí Popelová, když přisuzuje období profesury mimo Prahu (1879—1897) znak »samotářského růstu, stálého monologu« vliv na svěráznost některých názorů hraničících až s podivínskostí, tvrdošíjnost až tvrdohlavost ve lpění na svých názorech a drsnost a umíněnost v diskusích (42).

Názorově se skutečně projevuje u Krejčího jistá izolace, ale to vyplynulo také ze zastalosti pražské university ve filosofii i v psychologii jako jedné z rakouských universit v té době. Krejčí se omezoval celý život téměř jen na literaturu německou, případně do němčiny přeloženou, ač četl i francouzsky a nebylo by mu působilo nesnáze opatřit si a studovat i literaturu psanou anglicky. Tomu, kdo hloubá o základních principech, mohou (subjektivně) stačit užší znalosti, protože na základní problémy narazí snadno, ve stále pokračující vědě je to nedostatek. Proto není ani kontinuity mezi Krejčího obecnou psychologií a speciálními pracemi jeho žáků v psychologii.

Ideje, které Krejčí hlásal jako filosof a které důsledně uplatňoval ve veřejném životě, získal samozřejmě z výchovy a z prostředí, v němž vyrůstal a žil. Nové ideje nevyslovil. Ale každý si vybírá z daného prostředí jinak. U hochy z úřednické rodiny, který se stal gymnasijským profesorem, byla i možnost stát se rakušákem. Krejčí však byl již v rodině vychován vlastenecky a vlastencem zůstal po celý život. Rakušáky v plném slova smyslu se stali jen omezení Češi, kolaboranty (což nemíním v ostrém smyslu, jak tomu bylo za okupace) i lidé většího formátu, ale oportunističtí, zejména čeští buržoazní politikové. Zásadovost Krejčího vylučovala něco podobného. Krejčí však byl opatrný a střídavý a neliboval si v okázalém hlásání svých názorů protichůdných vládnoucím. Vystupoval sice statečně, ale nebyl revolucionářem.

Srovnáme-li Krejčího s Macharem, který byl o 6 let mladší a také dospěl k Masarykovu realismu, vidíme u Machara od počátku hořkost, zprvu však produktivní. Krejčí přes zklamání a roztrpčení z politiky zůstal optimistou, proti básníkovi Macharovi měl pevné filosofické přesvědčení. I v období rostoucího idealismu je přesvědčen

o přechodnosti tohoto zjevu a utěšuje se tím, že ač není velkých pozitivistů, proniká vědeckost (kterou ztotožňoval s duchem pozitivistickým) stále více.

Politicky a vůbec ideově krom náboženství na něj měl velký vliv Masaryk, ale Krejčí byl samostatný a důslednější myslitel a dospěl až k socialismu. Vedle vlastenectví je tedy u Krejčího druhý rys politického myšlení, a to morální. Ten mu právě bránil, aby se nestal nacionalistou v době, kdy nacionalismus byl běžný, a ten jej vedl i k socialismu. Ve srovnání s Masarykem, který se také v politice odvolával na morálku, na humanismus, vidíme velký rozdíl: Naprostou a důslednou opravdovost u Krejčího, v nerevoluční politice natrvalo nemožnou, a proti tomu přizpůsobivost a pružnost Masarykovu, např. v poměru ke katolické církvi. Ačkoli Masaryk měl také své přesvědčení, přece mezi jeho slovy a skutečným jednáním je leckdy rozpor, jak jinak u buržoazního politika být nemůže. Krejčí se dostal až k socialismu pro svou větší myšlenkovou důslednost a opravdovější morální hodnocení.

V přednášce o Augustinu Smetanovi charakterisuje Krejčí tohoto pokrokového českého filosofa takto: »Za známku filosofa pokládám *filosofického ducha*, který nedovoluje člověku spokojit se s věrou v jakoukoli autoritu, ale pudí jej, aby všechny záhady o podstatě a určení člověka promýšlel sám, aby všechno, co se mu za pravdu podává, zkoumal, aby vyvrátil všechny pochybnosti, které kdy mučily lidi od prvního úsvitu poznání, kterému je filosofie životním úkolem, ne společenským povoláním, sportem, úřadem, vedlejším zaměstnáním, kterému filosofické uvažování je trýzní.« (43). Za takového pokládá Krejčí A. Smetanu. Zmírníme-li poněkud tón těchto řádek, je to i charakteristika Krejčího; byl to myslitel naprosto opravdový. Na témže místě praví Krejčí: »Opravdový filosof myslí také na svůj národ« (44) a charakterisuje Smetanu jako filosofa slovanského pro jeho lidskost, cit bratrství všech lidí... spojených nezištnou obětavostí pro zájmy celku a hluboký smysl pro souvislost člověka s přírodou (45). Krejčí cítil a myslel vlastenecky a ve zmíněném smyslu i »slovansky«. Nedospěl však až k revolučnosti, kterou projevil prakticky Smetana. K tomu z inteligence jeho generace nedospěl nikdo.

Krejčí má ve svém díle partie suché a pouze racionální, ale ve svém celku je jeho vědecké a filosofické dílo projevem jeho osobnosti, i s city, ne, jak tomu bývá leckdy u specialistů, jen dílčího zájmu nebo jen holého rozumu. Zejména filosofie, ale i psychologie umožňuje vyjádření celé osobnosti, pokud je tato osobnost založena víc teoreticky než prakticky. A Krejčího praxe — až na nedůtklivost — byla ve shodě s jeho názory.

Literatura a poznámky

1. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Práce a vzpomínky jeho žáků a přátel. Praha 1929.
  2. Články v tomto čísle Čs. psychologie.
  3. J. B. Kozák, Sborník ku počtě Fr. Krejčího, s. 169, J. L. Fischer (v tomto čísle).
  4. K. Vorovka, Polemos, Praha, 1926, s. 64 (ve vztahu k jevům okultním).
  5. K. Vorovka, Polemos, s. 108.
- Čerpám ze sdělení jeho syna Iši Krejčího a synovce prof. K. Krejčího, o přátelském vztahu k Drtinovi a jiným od dr. Josefa Navrátila. Jejich sdělení je použito i v dalším textu. Děkuji jim i B. Koutníkově a prof. Příhodovi za poskytnuté informace.

6. Voborník, viz pozn. 9, Vendyš ve Sborníku Fr. Krejčího, Jan Fišer v tomto čísle.
7. Sám jsem je přestal velmi brzy navštěvovat; postup byl zdlouhavý, výklad v úseku, který jsem zaslechl (psychologie vůle), zcela abstraktní. Naproti tomu se v kolokviu, jehož jsem byl svědkem, projevila výrazně u 67letého Krejčího logičnost sledování podstaty věci.
8. J. Popelová, *Filosof Fr. Krejčí*, Praha 1942, s. 7; o střízlivosti v posuzování umění Vendyš l. c., J. L. Fischer: střízlivý empirik, až přizemně prostá logika (zde).
9. J. Voborník, *Filosofovo poetické mládí* ve Sborníku Fr. Krejčího, 291 nn.
10. Použijeme-li metody Coxové (The early mental traits of three hundred geniuses, Stanford University California 1926) dostáváme odhadem dolní mez IQ=150. Horní mez by bylo možno vyvodit srovnáváním jeho myšlenkových pochodů s myšlením filosofů správně oceněných, např. Comta. Zachovaná data z dětství a mládí vynikajících lidí nestačí vždy k přísnějšímu odhadu zejména tam, kde se nadání neprojevuje společensky uznanými výkony.
11. V sextě gymnasia v Litomyšli byl první (dopis Voborníkovi 4. 3. 1873, Náprstkovo museum). V Praze — po smrti otcově — měl až 5 kondic a zajímal se kromě literatury ještě o politiku (dopisy Voborníkovi 1873—74). Vzhledem k tomu je jeho prospěch znamenitý. Maturitní vysvědčení z akademického gymnasia v Praze (28. června 1875) obsahuje tyto známky: »mravně chování vzorné, v náboženství dobrý, v latinském jazyku chvalitebný, v řeckém jazyku chvalitebný, v českém jazyku výborný, v německém jazyku dobrý, v dějepisu a zeměpisu dobrý, v matematice chvalitebný, v přírodopise výborný, v silozpýtu dobrý, ve filosofické propaedeutice chvalitebný; [nepovinné předměty:] v jazyku francouzském výborný, v jazyku vlášském výborný.« Průměr je tedy bez náboženství a nepovinných předmětů 2,1. Vysuzovat odtud na stupeň nadání nelze; jest jen zřejmé, že K. patřil k žákům lepším, ač neměl příznivé podmínky hmotné. Také rozdíly mezi známkami jednotlivých předmětů mohou býti náhodné.
- Ve vysvědčení učitelské způsobilosti (3. 7. 1881) (Literární archiv Nár. musea) vyslovuje examinátor z latiny o K., že projevil »bystrý úsudek« a examinátor z řečtiny konstatuje »samostatnost úsudku«. Z řečtiny měl gramatické vědomosti mnohem chatrnější než literární. Dostal tedy z ústní řečtiny dostatečnou, celkový výsledek z latiny zcela uspokojující, z řečtiny uspokojující. Z pedagogiky a didaktiky byl velmi dobrý. K. dělal tyto zkoušky jako suplent gymnasia v Mladé Boleslavi, kde učil od 1879, tedy zase za ztížených podmínek. Ve Sborníku Fr. Krejčího, str. 309, ř. 8 chronologie neodpovídá dokumentům.
12. Sr. Popelová l. c. 11 »snaha po architektonické výstavbě látky«. Krejčí si napřed napsal uvážený rozvrh dramatu a pak je vypracovával, jak o tom svědčí jeho dopisy Voborníkovi z 1873—74 (Náprstkovo museum).
13. J. Rameš, »Nový psychologický přístroj precizoskop«, Česká mysl, 24, 1928, 17, popisuje aparát, který byl vytvořen Krejčím. Ale to je ojedinelé a nesouhlasí s tím, jak popisuje jeho vztah k experimentům Chmelař a jiní.
14. Viz seznam prací ve Sborníku Fr. Krejčího, s. 328, léta 1885—1893.
15. Heslo »Dastich« Ottův slovník naučný.
16. Závěr Psychologie, díl VI, 1926, s. 404 n. aj.
17. Čádu charakterisují a s Krejčím srovnávají mimo jiné J. L. Fischer a Dratvová v tomto čísle.
18. I. M. Šečenov, *Autobiografičeskije zapiski*, Moskva 1952, 152. Dále S. Hall, *Founders of modern psychology*, 1912, kap. o Wundtovi.
19. H. Spencer, *Die Erziehung* (přel. H. Schmidt), Kröner-Leipzig, s. 40, Herzberg l. c. v pozn. 37.
20. Charakteristiku Spencera podává takto Bréhier, *Histoire de la philosophie*, 1946 Paris II, s. 1924 podle jeho *Autobiography* 1904.
21. Popelová l. c. 21, »Schematičnost deduktivního postupu je zmírněna bohatou náplní konkrétních pozorování... Schéma nabývá jen funkce půdorysu«. Tím je výstižně charakterisován vztah mezi obecným a zvláštním v díle Fr. Krejčího.

22. Charakteristika Brentana viz K. Čapek, *Hovory s TGM*, a Z. Nejedlý, *Masaryk*, díl I, kap. VIII.
23. Krejčí, *Element psychologický*, Praha 1895, 59.
24. E. Kretschmer, *Körperbau und Charakter*, 5. 6. vyd. Berlín 1926, zvl. kap. 13.
25. *Filosofie posledních let před válkou*, v Praze 1918, 48.
26. l. c. v pozn. 9, s. 294.
27. Vlastenecké citění Krejčího je doloženo v jeho korespondenci s Voborníkem několikrát na př. 26. 6. 1872 »svatá věc národní«, literární činností chtěl sloužit vlasti. Po příchodu do Prahy byl zaujat bojem za národní práva i spory uvnitř národa (Voborníkovi 14. 11. 1873 a jindy).
28. Dojem naprostě deduktivnosti u Krejčího měl mylně Rádl, *Sborník Fr. Krejčího*, s. 17, který byl bližší názoru než Krejčí, ale opíral se často o pouhé dojmy.
29. V písmu Krejčího se vyskytuje spojitost i rozpojitost, mezi obojím neustále kolísá. Prvé bývá vykládáno jako smysl pro logické souvislosti, druhé jako smysl pro jednotlivé. Viz dále pozn. 46.
30. Charakteristický je tento výrok Krejčího, který ke mně pronesl při zpracovávání 2. vydání *Filosofie posledních let* (cituji jen podle smyslu): Někdy je lépe charakterizovat filosofa dobrou anekdotou z jeho života než dlouhým výčtem objektivních dat.
31. Svědectví jeho syna. Krejčí sám píše o svých dospělých letech (*Česká mysl* 27, 1931, 268): »Můj vývoj... šel od masarykovského teizmu, který jsem si naočkoyal na herbartovskou metafyziku, přes Schopenhauera a Spinozu k pozitivizmu, jenž se v mé hlavě také pozměnil. A snad to mohu stručně... demonstrovat přiznáním..., že jsem se každodenně modlil svůj otčenáš až do té doby, kdy jsem s Masarykem o příslušných problémech mluvil. (Dr. Josef Navrátil mi sdělil totéž z vyprávění Krejčího s tím doplňkem, že Krejčí přišel k Masarykovi se zmodernizovaným otčenášem a tázal se ho na jeho názor.) Následkem tohoto rozhovoru přestal jsem se modlit (vždyť prý se teď modlí už jen stará bába) a přirozený důsledek toho byl odklon od teizmu k pan-teizmu.« (Když Masaryk, jež pokládal Krejčí za skalního pozitivistu, přiznal na schůzi, že se denně modlí otčenáš.) »To mne ještě určitěji hnalo k pozitivizmu.« Ještě 1895 píše Voborníkovi, že Slované »jsou náchylní k mysticismu — a mně na konci všeho kyne... předpokládání něčeho, co smysly pojmouti nemohu a co se mnoho podobá víře!«
32. *Filosofie přítomnosti*, Praha 1902, 19.
33. *Filosofie posledních let před válkou*, 1918, 416—434. Krejčí ovdověl před svým 50. rokem po šťastném manželství.
34. *Ib.* 64.
35. V rozhovoru s Bohuslavem Koutníkem.
36. *Česká mysl* 24, 1928, 440.
37. Popelová l. c. 21.
38. K. Herzberg, *Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen*, Leipzig 1926. Částečně se ovšem Herzbergova charakteristika filosofů přece jen hodí i na Krejčího: jde zejména o rysy přikrosti a dráždivé neústupnosti, což se projevilo i k lidem, k nimž měl kladné city. Do všech podrobností prozkoumat genesi Krejčího filosofické vášně nemůžeme pro nedostatek životopisného materiálu. Protože však přesun afektů na filosofii je zjevem řídkým, domnívám se, že citlivost Krejčího vedla k tomu, že tvrdé nárazy skutečnosti zpracoval v oblasti myšlení a ne především aktivitou vnější.
39. »...měl jsem také v úmyslu na aesthetiku a ethiku se vrhnouti, avšak musím se prohrabat dříve psychologii, abych se zbavil předsudků, které plynou z jednostranné theorie.« (Voborníkovi 1895).
40. Literární archiv Národního musea 15. 7. 1889.
41. V dopise Voborníkovi 3. 6. 1873. Ve stáří byl Krejčí dráždivější a neústupnější. Od 1914 trpěl nemocí srdce (angina), snad v důsledku těžkého reumatismu z r. 1894. Jeho vhléd se rychle změnil. Nemoc mu však při přísnější životosprávě nebránila pracovat; baví se vášnivě i zahradní prací.

12 l. c. 12.

13 O filosofii Smetanově, Praha 1901, s. 6.

14 B. 30.

15 B. 32.

16 K vypracování charakteristiky Krejčího použil jsem také jeho písma, o čemž pojednáám ve Sborníku *Vysoké školy pedagogické v Praze, Pedagogika-psychologie II, 1958* (autoreferát v příštím čísle). S ohledem na různost názorů na Krejčího, o níž se zmiňuji na počátku, upozorňuji v této poznámce na to, že jeho písmo je spíše pomalé, což se vykládá ve spojení s dalšími znaky jako znak soustředěnosti, rozmyslnosti, opatrnosti, neodvratitelnosti a stálosti, ale že jeví stálou variabilitu zejména v tlaku, což Hartgeová (*Die Schrift I, 1935, 150*) považuje za znak zvláště diferencovaných a pružných osobností. Stupeň držátkového tlaku (Pophal 3-4) je v plném souladu s Krejčího pevností až tvrdošíjností. Předchozí znak však upozorňuje na to, že označování Krejčího za jakéhosi těžkopádného dogmatika je projev nevole a nezralosti jeho osoby. Ačkoli se nadání vždy v písmu neprojevuje, je v případě Krejčího ve srovnání s písmy jiných českých filosofů nápadná jeho vysoká úroveň. Stupeň tvořivosti ovšem nelze dobře z písma odhadnout. Jinak jsou Krejčího rysy doloženy svědectvím osob i jeho písemnými projevy souhlasně, takže písmo je pouze potvrzuje.

NÁSTUP FRANTIŠKA KREJČÍHO DO ČESKÉ PSYCHOLOGIE

D. Tollingerová

Filozoficko-historická fakulta KU, Praha

„... životní dílo psychologického badatele Františka Krejčího představuje nutný stupeň ve vývoji této mladé vědy. Marxističtí psychologové budou toto dílo studovat a najdou v něm mnoho hotového, sebraného, připraveného, poučí se i z jeho chyb.“

L. Štoll, Tvorba 1933.

Nehledě na drobné časopisecké články, napsané pod vlivem a v duchu Steinthalovy a Lazarusovy »Völkerpsychologie«,¹⁾ skutečný nástup Františka Krejčího do české psychologie spadá až do 90. let minulého století. Zahrnuje zhruba šest let (1894—1900) jeho pohnutého života, naplněného intensivní vědeckou, učitelskou a veřejnou prací. Na počátku této etapy stojí snaha orientovat se v tehdejší světovém psychologickém dění a zaujmout k němu stanovisko, na konci pak první ucelená formulace vlastní psychologické koncepce.

*

Konec minulého století můžeme charakterisovat jako dobu, kdy po mnohaletých zápasích a sporech byla psychologie konečně obecně uznána za vědu schopnou samostatné existence a postavena na roveň všem ostatním exaktním vědám. Bezprostřední podnět dal k těmto sporům, jak známo, ještě Kant svým tvrzením, že existují pouze dvě kritéria vědeckosti — možnost použití matematiky a experimentu. Duševní jevy se nedají měřit, neboť probíhají pouze v čase, který má jen jednu dimenzi. Duševní jevy nelze rovněž zkoumat experimentálně, neboť se myslící subjekt nedá experimentu přizpůsobit a mimo to samo pozorování mění stav pozorovaného. A protože nic jiného kromě uvedených dvou hledisek nemůže exaktnost vědy zaručit, nemůže se ani psychologie stát, podle Kanta, samostatnou vědou. Tvoří pouze součást vědy o člověku vůbec, antropologie.

Pokantovský vývoj psychologie se bral dvojím směrem: jedni se řídili Kantem a dali světu četné »Anthropologie« a »Erkenntnistheorie«, druhí však vystoupili na obranu psychologie a hájili její právo na samostatnou existenci. Ovšem, aby tento boj byl úspěšný, bylo třeba dvou věcí: především zřít se tzv. teorie mohutností, kterou Kant převzal vcelku ještě od Ch. Wolffa, jenom ji přizpůsobil svému systému, a za druhé vyvrátit Kantovy argumenty o tom, že v psychologii nelze použít ani matematiky, ani experimentu. První, kdo se podjal tohoto nesnadného úkolu, byl Herbart²⁾. Prohlásil, že všechny psychologické jevy je možno redukovat na jednoduché prvky — představy, které nejsou dány a priori, ale zkušeností a pokusil se vyjádřit »mechaniku ducha« matematicky. V možnost psychologického experimentu ovšem nevěřil.

Brzy se však objevili i badatelé, a mezi nimi především Fechner³⁾, kteří přispěli k vyvrácení i druhého Kantova argumentu. Vycházejíce z předpokladu, že intenzita pocitu se dá měřit svou příčinou, tj. popudem, provedli řadu zdařilých i méně zdařilých experimentů, korunovaných posléze formulací tzv. psychofysického zákona.

V polovině 19. století se po bok těchto dvěma prvním psychologickým »směrům«, známým tehdy pod jménem matematická psychologie a psychofysika (která brzy přerostla

¹⁾ Sr. např. Das charakteristische Merkmal der Volkspoesie. Zeitschrift für die Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft XIX, 1889, 115—141; Řeč a mythos. Listy filologické XX, 1893, 358—370, 433—443 a jiné.

²⁾ Sr. jeho Psychologie als Wissenschaft, neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik, Königsberg 1824.

³⁾ Sr. jeho Elemente der Psychophysik, Leipzig 1860.

v tzv. psychologii experimentální), stává nový proud, psychologie fysiologická. Také ona chtěla používat psychologických metod, avšak na rozdíl od Fechnera si nedělala iluze o tom, že by na psychofysice bylo možno vybudovat celý světový názor. Hlásila se rovněž k metodám matematickým, avšak neminila proto dělat ústupky metafysice, jak se to stalo Herbartovi, který kvůli tomu, aby mohl představy měřit a sestavovat o nich matematické rovnice, byl nucen přifknout jim určitou sílu, což ovšem neodpovídalo zkušenosti. Zárukou skutečné exaktnosti byla pro fysiologickou psychologii jiná cesta. Skutečnost, že každý duševní proces je provázen určitým procesem nervovým, vedla stoupence fysiologické psychologie k tomu, aby podklad a východisko psychologické teorie hledali v oněch hmotných procesech, k nimž máme přístup právě pomocí fysiologie. Aby je však nikdo nemohl podezírat ze spekulace, hned se ohradili, že vzájemný vztah mezi jevy nervovými a duševními nepovažují za kauzální. Podle jejich názoru existují pouze dvě paralelní řady, řada jevů hmotných a řada jevů duševních, mezi nimiž není vzájemného působení, pouze zákonité přiřazení. Svě počátky má tento směr u J. Müllera a H. Lotze, jméno mu dal hlavní jeho představitel W. Wundt. Osobnost Wundtova a jeho objemné »Grundzüge der physiologischen Psychologie«, stejně jako četní žáci, přicházející do jeho laboratoře z celého světa, se zasloužili o to, že fysiologická psychologie se stala brzy nejrozšířenějším směrem své doby.

Ruku v ruce s prvními úspěchy psychologie jako samostatné vědy šlo i zvyšování zájmu o psychologické bádání v ostatních vědních oblastech. Všichni, kdož nějakým způsobem přicházeli do styku s člověkem, jako antropologové, etnologové, lékaři aj., se domnívali, že už z toho pouhého titulu, že se zabývají člověkem, mají právo zabývat se rovněž jeho duševním životem. Psychologizovat začali dokonce i fysiologové, matematici, fysici, kteří se považovali za povolane řešit psychologické otázky opět na základě svých odborných znalostí, pro nové pojetí psychologických výzkumů tak nezbytných. Psychologie se stala módou a empirismus jejím okřídleným heslem.

Kdo všechno se tehdy nehlásil pod prapor empirismu? Za empiristu se považoval nejen Wundt, Ebbinghaus, Ribot, Mill, Bain, St. Hall, Baldwin aj., ale i Brentano, který přes to, že existenci světa hmotného považoval konec konců za »hypothésu hypothés« a za skutečně existující jen děje psychické, vydal v r. 1874 »Psychologie vom empirischen Standpunkte«. Za empiristy se prohlašovali dokonce i okultisté, kteří předkládali veřejnosti svá »pozorování« a »experimenty« a dokazovali jejich »exaktnost« poukazy na to, že je může každý opakovat a přesvědčit se tak z vlastní zkušenosti o jejich hodnotě a nosnosti.

A tak se pomalu začalo ukazovat, že empirie, ta empirie, která měla být oporou nové se rodící psychologie, zárukou její nezávislosti na filosofii, zbraní proti jakýmkoli spekulativním tendencím, není zdaleka schopna splnit všechny naděje do ní skládané. Vznikaly první vážné pochybnosti o samospasitelnosti empirismu v psychologii, které konečně v 90. letech minulého století se vyhrtily v diskusi o beze sporu nejslabším článku empirické psychologické teorie, o psychofysickém paralelismu. Diskuse probíhala většinou na stránkách časopisu »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik«, kde také nastřádáme její shrnutí (3). Obecně by se dala charakterisovat jako kritika paralelismu »zprava«. Vyvolali ji přívrženci různých idealistických filosofických škol té doby (především stoupenci Brentana a immanentní filosofie), kteří se jednomyslně shodovali v názoru, že psychofysický paralelismus, přestože odmítá všechny pokusy o vysvětlení vztahu mezi jevy nervovými a duševními a úzkostlivě se snaží zůstat při pouhém konstatování jejich paralelnosti, přece jen nechává otevřená zadní vrátka materialismu (podle něhož duševní děje jsou pouze jakýmsi zvláštním jevem těla) nebo v nejlepším případě spinozismu (podle něhož duševní a tělesné jsou dvě stránky něčeho, co není ani tělo, ani duše). Obojí se jim zdálo stejně problematické jako nebezpečné a tak svorně, bez ohledu na svou »příslušnost«, doporučovali psychologii uchýlit se znovu k pojmu duševní substance. Toto metafysické, »antiparalelistické« stanovisko podpořili posléze i někteří stoupenci empirické psychologie (Busse aj.), kteří se pokusili demonstrovat paradoxnost psychofysického paralelismu na faktech, čerpaných přímo ze zkušenosti. Jejich námitky byly běžně známy pod okřídleným názvem »Austerlitzargument« a »Telegrammargument« (sr. např. 4; 66). Na příkladu boje u Slavkova se jejich stoupenci snažili ukázat, že to, co je nutno přičítat genu Napoleonovu, se »paralelisté« snaží vysvětlit jako výsledek mechanických hmotných sil. Napoleon vidí prý podle »paralelistů« jen pohyb vojsk, z nichž se pak na jeho sítnici vytvářejí obrázky, které způsobují pohyby úst (rozkazy ústní) nebo pohyby prstů (rozkazy písemné) atd. »Paralelista« prý vidí jen mechanické divadlo,

v němž ani cit, ani vůle nemají žádnou cenu. »Telegramargument« je podobný a roz-
bírání situaci, která vznikne, dostane-li někdo telegram o synově příjezdu (Fritz angekommen),
či úmrtí (Fritz umgekommen).

Na obranu »paralelistů« vystoupil mimo jiné sám Wundt ve svých »Philosophischen
Studien«. Ukázal, že psychologie se nemůže zřici psychofysického paralelismu, protože
ji chrání před vlivem metafysiky a zajišťuje její vědeckou exaktnost a samostatnost.
Námítky v diskusi pronesené jsou podle jeho názoru nepřijatelné ze dvou důvodů. Jednak
proto, že vycházejí z předpokladu, jakoby psychofysický paralelismus byl základním pří-
čipem psychologie. Zatím je to pro psychologii pouze »ein bloßes Hülfsprinzip« (6; 34).
Dále proto, že přeceňují »nebezpečí materialismu«, které v sobě psychofysický parale-
lismus skrývá. Vždyť materialismus, tato, jak říká Wundt, »nabubřelá fráze nebožtka
Holbacha« (5; 74), je podle jeho názoru ideologií zcela vyřízenou. On sám je ochoten
považovat jej nanejvýš za projev duševní nenormálnosti, či jeho slovy, »für eine geistige
Entwicklungskrankheit unserer wissenschaftlichen Literatur« (5; 48). K překonání tohoto
»nebezpečí« stačí podle Wundta pouze si uvědomit, že psychologie je věda o vnitřní zku-
šenosti a že, pokud chce zůstat samostatnou, musí své »Erklärungsprinzipien« čerpat jediné
z této zkušenosti (6; 34).

Není pochyby o tom, že to byla právě autorita Wundtova, která rozhodla spor ve
prospěch »paralelistů«. Samostatnost psychologie byla tedy obhájena, avšak vyslovené
obavy, že směr, kterým jde (to znamená směr fyziologický) vede ve svých důsledcích
k materialismu (tj. podle představ psychologie ve prospěch fyziologie, zde zůstaly. Jako
kdysi mezi stoupenci Herbarta, tak nyní mezi stoupenci fyziologické psychologie se vytvořila
dvě křídla, umírněnější, tzv. psychologičtí paralelisté, a radikálnější, tzv. psychofysičtí
materialisté, která se zřetelně projevila i v samé škole Wundtově. Jestliže někteří Wund-
tovi žáci, jako např. Münsterberg, Ziehen a j., dávali spíše přednost fyziologii (což se
konkrétně projevilo především striktním odmítáním Wundtovy apercepce), pak sám
Wundt byl ochoten spíše ze svého původního fyziologismu slevit. V r. 1896 vydal svou
menší práci »Grundriss der Psychologie«. Principy v ní vyložené jsou tytéž, jako ve
4. vydání »Grundzüge der physiologischen Psychologie« z r. 1889. Přívlastek »fyziolo-
gická« však z nadpisu zmizel.

Všechny uvedené tendence, spory a pochybnosti se v jakési koncentrované formě
projevily v ústřední události veškerého psychologického dění na konci minulého století,
na 3. mezinárodním psychologickém kongresu v Mnichově (1896). Na rozdíl od prvních
dvou (1889 v Paříži a 1893 v Londýně), které měly ještě převážně lokální ráz a na nichž
připadlo hlavní slovo okultistům, byl mnichovský sjezd skutečně sjezdem mezinárodním,
který ve 3 plenárních zasedáních a 5 sekcích⁴⁾ chtěl vyslechnout a posoudit práce sku-
tečně ze všech oblastí psychologické teorie i psychologického výzkumu. Bylo by ovšem
naivní předpokládat, že psychologický sjezd, svolaný v těchto společensko-historických
podmínkách, mohl vnést do sporných otázek jasno, či snad vytvořit program, který by
usměrnil dosavadní živelný vývoj psychologické vědy. On mohl pouze konstatovat status
quo a také se na to omezil.

*

Právě do této doby teoretické, metodologické i terminologické nejednotnosti,
do doby, kdy téměř každá nová kniha znamenala pokus o nový »systém«, mini-
málně pak zavedení nějakých nových psychologických pojmů, spadá Krejčího
nástup do české psychologie. Každý autor, který se za této situace chtěl pustit
do práce, musel se především probrat, ať už přímo, či pomocí prvních přehled-
ných prací (1, 2), spoustou sporných otázek a zaujmout k nim své stanovisko.
Ani Krejčí nemohl jinak. To je právě příčina, proč zahajuje svou psychologickou
dráhu právě serií článků, obsahujících popis a rozbor tehdejší situace v oblasti

⁴⁾ I. sekce: Anatomie a fyziologie mozku. Fyziologie a psychologie smyslových orgánů.
Psychofysika. II. sekce: Psychologie normálního jedince. III. sekce: Psychopatologie a
soudní psychologie. IV. sekce: Psychologie spánku, snu, hypnotických a tomu podobných
jevů. V. sekce: Psychologie srovnávací a pedagogická (7).

psychologie, které spíše než pro informaci veřejnosti měly posloužit především jemu samému. Měly mu pomoci vyznat se v tom psychologickém »kvasu nedokončeném, v němž není dosud rozhodnuto, kterým směrem dospěje k určenému tvaru« (12; 307) a vybrat si cestu, po níž se dá.

Je zcela pochopitelné, že nejdříve se hleděl vyrovnat s tím, co mu bylo nejbližší — s herbartismem. Krejčí měl možnost seznámit se s ním důkladně, skoro by se dalo říci, na vlastní kůži. Vždyť herbartismus byl v té době oficiální rakouskou psychologii. Podle herbartovské orientované učebnice byl veden na gymnasiu, rovněž jeho vysokoškolské učitelé (Durdík, Volkman aj.) byli herbartovci. Přesto však, že sám z herbartismu vyšel, je s ním velmi brzy hotov. Nepopírá sice jeho zásluhy o vymanění psychologie z vlivu metafysické spekulace, avšak zároveň nezapomíná, že jsou to zásluhy — půl století staré. Nenechává se zmást ani značným ještě počtem psychologů-herbartovců ve své době. Jeho stanovisko je jednoznačné. »V celku literatury psychologické,« píše, »zaujímají (tj. herbartovci — D. T.) místo podržené a dorostu nemající na universitách, žijí jaksi z tradice. V psychologii dohráli svou úlohu a bylo by si přáti, aby toto poznání proniklo také u nás« (15; 278). To jsou jistě slova, která nepotřebují komentáře. Zbývá se jen přesvědčit, neodmítl-li Krejčí zároveň i to nové, co herbartismus do psychologie přinesl, totiž použití matematiky? Ale i v tomto ohledu Krejčí dokazuje, že jeho pohled na věci je pronikavý a ostrý. »Matematická psychologie je stanovisko odbyté,« píše, »matematický kalkul« sám však může být psychologii prospěšný. Nesmí se ovšem od něho žádat, aby byl základem její teorie či důkazem její exaktnosti. Nemůže poskytnout psychologii víc, »leč přesné vyjádření zákonů, tj. formulí« (12; 333).

Podobně jako s herbartismem je tomu podle názoru Krejčího v současné době i s psychofysikou. »Psychofysika,« píše, »neujde osudu matematické psychologie Herbartovy« (12; 435). A nebude-li její pokračovatelka, experimentální psychologie, chtít následovat její cestou, bude muset »značně slévit ze svých pretensí« (14; 679). Bude si muset sama přiznat, že zatím vnesla do psychologie jen »mnoho zmatku«, že nahromadila bez ladu a skladu »spousty číslic« různé ceny, že ze snahy používat experimentu vždy a všude plýtvá zbytečně důvtipem »na formulování otázek tak, aby se mohlo experimentovat« (14; 676) ap. Ani ona není tedy, podle Krejčího, tím, nač by bylo žádoucí se v současné době orientovat. A experiment, jako obecná metodická zásada? Ani na to Krejčí nezapomíná. »Jako při rozboru této (tj. matematické psychologie — D. T.),« píše, »jsme končili podotknutím, že matematický kalkul, je-li ho potřeba, na jiných základech do psychologie přinést se musí, tak to opakujeme i zde. Také experiment musí jiným způsobem se podniknouti, aby byl na prospěch empirickému směru a důkazem toho, že je psychologie vědou exaktní« (12; 435). Uvědomíme-li si rozdíl mezi koncepcí a možnostmi experimentu na konci 19. století a dnes, nemůžeme, než dát i v tomto případě Krejčímu za pravdu.

Ani směr Herbartův, ani směr Fechnerův »neuhodily« tedy, podle slov Krejčího, »na pravou cestu« (12; 435). Znamená to snad, že sympatie Krejčího se přiklonily k Wundtově fyziologické psychologii? Ne. I ta patří podle něho k těm »jednostranným« směrům, od nichž musí být psychologie »očistěna«. Fysiologie jest sice »nezbytnou a znamenitou podporou psychologie, osvětlujíc její předmět z jedné stránky a spojitost duševního života s organickým, hmotným tušití dávajíc, ale nemůže být jediným úkolem psychologické analýzy, redukce na pochody nervové«

(12; 447-8). Krejčí při tom ovšem chápal příčiny, proč byla fyziologická psychologie v jeho době tak populární. »Problémy světa duševního,« píše, »jsou tak důležité a fyziologickou cestou se namítá tak snadné jich řešení, kdož by tu odolal?« (14; 680). Sám však se k ní chová velice rezervovaně. Bojí se mechanisticko materialistických důsledků, které by mohly z fyziologické psychologie konec konců vyplynout. Nemůže zapomenout na poučení, kterého se mu dostalo ze vzniku radikálního tábora mezi fyziologickými psychology, proklamujícího nutnost nahrazení psychologie fyziologií. Dobře je si totiž vědom, že k podobným likvidátorským tendencím stačí velmi málo. K tomu je třeba, ukazuje, říci místo »duševní se vyvíjí na hmotném«, že »duševní vyvíjí se ze hmotného a jest propast mezi oběma světy vyrovnána, kauzální spojení zjednáno, vývoj hmotný, organický a duševní spojen v jeden ohromný nepřetržitý řetěz... Děj fyziologický uvědomen jsa jest ihned duševním; jest jenom určití, kdy k uvědomění dojde a o tom poučuje psychická zkušenost... Nervové pochody můžeme přesně určití, ... duševní stránka jest jejich přídánek, jest stín, který je provází« (14; 680-681). Je zcela pochopitelné, že každý, komu skutečně záleželo na tom, aby se psychologie mohla rozvíjet jako samostatná věda — a Krejčí byl takovým člověkem — neměl k podobným pokusům přílišnou důvěru.

Kam se tedy obrátit v této »roztržitésti a zmatenosti teoretického myšlení«, které bylo v té době znakem nejen psychologie, ale, jak ukazuje Engels v Dialektice přírody, i vědy vůbec? (9; 42). Od materialismu předchozí doby Krejčí nemohl čekati žádnou pomoc. Jeho oficiálními představiteli byli Büchner, Vogt, Moleschott, pro něž Engels nenalézal lichotivějších slov než »vulgarisující hausírníci« či »potulní kazatelé« a dává v tomto ohledu za pravdu Feuerbachovi, že »odmítl odpovědnost za tento materialism« (9; 168).

O nic šťastnější nebyl ani pokus o »materialistickou« psychologii v české literatuře, jak jej nalézáme v knize V. Pittermanna »Vědomá hmota«. Na rozdíl od výše uvedených autorů, podle nichž duševno je produktem mozku podobně jako žluč je produktem jater a pod., považuje sice Pittermann psychiku za »vlastnost hmoty ústrojné«. Ale protože neuměl vysvětlit, jak »vědomá hmota ústrojná... přibíraným látkám (tj. anorganickým látkám, přijímaným ve formě potravy — D. T.) mohutnost vědomí... uděluje« (10; 10), musel nakonec, podobně jako před 100 lety Diderot, připustit, že »mohutnost vědomí jest význačná, podstatná vlastnost hmoty vůbec, že tedy jest objektivně hmota, a ta že má mohutnost vědomí« (10; 10).

Jaký div, že Krejčí nechtěl s takto chápaným materialismem mít nic společného. Na všechny Pittermannovy definice se podle jeho názoru věší proč? »Nikde nejsme spokojeni,« píše, »nikde přesvědčeni. Mohlo by tomu tak býti, ale zdali jest vskutku tomu tak?« (11; 549). A Pittermannův neúspěch vzbuzoval u něho »nedůvěru k celému názoru materialistickému« (11; 548). Nové vydání Langeho Dějin materialismu, v nichž se znovu demonstruje bezmocnost »materialistické« psychologie (8; 381), tuto nedůvěru v Krejčím jistě jen utvrdilo.

Krejčí viděl z této situace jen jedině východisko a sice dát se cestou skutečného, důsledného, »čistého« empirismu. V něm doufal nalézt »pravé vědecké stanovisko psychologické teorie« (12; 436), »půdu jedině možnou, na níž vědecká psychologie vzbudována býti může« (12; 453). Přitom epiteton »empirická« nesmí ovšem označovat žádný směr. Znamená pouze protiklad metafysického a empirického. Vyvarovat se jakékoliv jednostrannosti, do níž upadly zatím všechny mu známé

psychologické směry, je možno jen tak, že si přesně uvědomíme, co je pro psychologii dáno a co musí tedy tvořiti její východisko (12; 454). Pro psychologii jsou podle Krejčího dány jen stavy vědomí. Od nich musí proto vycházeti, je popisovati, tříditi a v systém uváděti. Z toho Krejčímu plyne: 1. že vše, co je nevědomé, t. j. čeho si nejsme vědomi a co nemůžeme pokládati za analogii svého stavu vědomí, to není materiálem pro empirickou psychologii. 2. Jevy psychické charakterisovány jako stavy vědomí neobsahují nic, co by odkazovalo k pochodům soustavy nervové. Zkušeností je dána jen paralelnost obou pochodů, avšak také nesrovnatelnost obou. Psychologie nemůže tedy ani nervové pochody učiniti východiskem. 3. Princip a zákony empirické psychologie musí se týkati jevů čistě psychických, nikoli pocitů jakožto elementů fysicko-fysiologicko-psychických. Říše duševní počíná tam, kde po rozruchu nervovém nastává uvědomění. 4. Vše ostatní, co předchází uvědomění a co mezi vědomou činností duševní v nervech se děje, jest pomůckou psychologické teorie (12; 455).

To je ono kredo, s nímž František Krejčí nastupuje svou dráhu psychologa a s nímž také, dokazuje tím, že jeho zájem o světové psychologické dění je opravdový, jede začátkem srpna 1896 spolu s Františkem Čádou do Mnichova na psychologický sjezd. Netušil tehdy, že o několik let později za tuto svou koncepci (samozřejmě prohloubenou a usoustavněnou), která nechtěla být nic víc, než čistě empirická, bude téměř svými vlastními slovy obviněn z toho, čeho se tak úzkostlivě střežil — z materialismu.

*

Od III. mezinárodního psychologického kongresu v Mnichově si Krejčí nesliboval mnoho. Správně předpokládal, že za tehdejší situace v psychologii bude sotva moci zjednat nějakou nápravu. Přesto však se jeho jednotlivých »sezení« v plénu i sekcích pilně účastnil a po návratu do vlasti přiznal, že sjezd byl pro něho poučný.

Především musel Krejčí s potěšením konstatovat, že na rozdíl od předcházejících dvou byl tento sjezd »velkou manifestací pro empirický směr« (13; 210). V tomto ohledu jej nejvíce upoutala živá diskuse, která se rozvinula po referátu lipského psychiatra Paula Flechsigu »Über die Associationscentren des menschlichen Gehirns, mit anatomischen Demonstrationen«, v níž došlo k prudké srážce směru »čistě empirického«, k němuž se hlásil i Krejčí, a směru fysiologisujícího, představovaného především samým Flechsigem.

Průběh i výsledky diskuse byly pro Krejčího poučné v několika ohledech. Především tím, k jakému dramatickému obratu ve sjezdové náladě došlo po diskusním příspěvku V. Bechtěreva. Jestliže před jeho vystoupením byli mnozí z účastníků sjezdu ochotni chovat se k radikálnímu křídlu fysiologické psychologie celkem snášenlivě, pak po tomto vystoupení byly smířlivecké tendence rázem zapomenuty a všichni svorně⁵⁾ vytáhli do boje proti »fysiologickým výstřednostem«. Bechtěrev totiž, zvonící umíráček psychologii a otevřeně vyslovující přání »dass der künftige IV. Congress sich schon als rein physiologischer darstellte« (7; 73), ukázal nechtě zcela otevřeně, že fysiologismus v té formě, v jaké byl do psychologie zaváděn koncem 19. století, nemůže vést k ničemu jinému, než k likvidaci psychologie

⁵⁾ Krejčí jen vtipně podtrhuje tuto neočekávanou názorovou jednotnost ironickou poznámkou: »Ano, i curyšský profesor Forel« (13; 215), narážeje tím na jeho tradiční kompromisní stanovisko.

jako samostatné vědy. »Toho se asi nenadáli zakladatelé psychofysiky a fyziologické psychologie Fechner, Wundt, Ribot a jiní, ba ani Münsterberg a Ziehen,« nemůže si Krejčí odpustit malý povzdech, »že by snaha jejich psychologii učiniti exaktní vědou vedla k nahrazení psychologie fyziologií« (13; 215). Z druhé strany si ovšem správně uvědomoval, že Bechtěrevovy snahy nejsou v historii psychologie ničím novým. »Dvakrát již vylučovali psychologii z řady věd samostatných, za Kanta a za Comtea a vždy obstála vítězně...« Jednomyslnost a rozhodnost, s níž se celý sjezd vyslovil proti Bechtěrevovi, byl mu spolehlivou zárukou, že »i nyní se podezírání jest pouze přechodní a nikoliv obecnou fází« (13; 215—216).

Ovšem diskuse na »památne schůzi, na níž Flechsig přednášel« (13; 216), měla podle našeho názoru pro Krejčího v určitém ohledu i význam negativní. Zatarasila mu nepochybně cestu k člověku, který se tehdy nejvíce přiblížil ke skutečně vědeckému řešení otázky o poměru nervového a duševního — k I. M. Sečenovovi. Nenalezli jsme totiž v Krejčího psychologických prvotinách ani jednu zmínku, která by nasvědčovala, že Krejčí věděl o Sečenovovi ještě předtím, než mu její skutečně nešťastným způsobem představil Bechtěrev ve svém diskusním příspěvku na mnichovském sjezdu. My dnes víme, že Bechtěrevovo odvolávání na autoritu I. M. Sečenova bylo jen šikovným manévrem, který měl být argumentem ve prospěch Bechtěrevových ideí. My dnes rovněž víme, za jakých okolností a proti komu psal Sečenov svou skvělou práci »Kdo se má zabývat psychologií«, na niž se Bechtěrev odvolával, a víme také, že Sečenovova odpověď na tuto otázku nebyla zdaleka tak jednoznačná, jak ji ve svém vlastním zájmu tlumočil Bechtěrev. Krejčí ovšem všechny tyto historické souvislosti tehdy sotva znal a nebylo by tedy divu, kdyby to bylo právě Bechtěrevovo »doporučení«, které způsobilo, že Krejčí, člověk, kterému jen málokdo se mohl rovnat v znalosti a orientovanosti ve světovém psychologickém dění, se nikdy, ani ve svých pozdějších spisech a psychologických rozhledech, o Sečenovovi nezmínil.

Se stejným potěšením, s jakým Krejčí referoval o spontánní svornosti všech účastníků sjezdu v boji proti fyziologům, hovořil též o společném sjezdovém tažení proti okultistům. Velmi byl spokojen s tím, že se na rozdíl od dřívější nepodařilo okultistům vtisknout celkový ráz mnichovskému sjezdu, že měli možnost uplatnit se prakticky jen v jedné sekci, a to i zde v míře značně omezené. Nejvíce ze všeho si pak pochvaloval metodu boje s těmito »quasi vědeckými psychologiemi«, jejichž konečným cílem není nic jiného, než »aby to, co víře vědou bylo odňato, vědou jí zase bylo vráceno«. A sice: žádné veliké řeči, ale vědecká analýza toho, s čím operují. Tak byl okultistům »vyrván« ne jeden obor, »který od nich dříve zneužíván byl«: nejdříve sen a nyní hypnosa a halucinace (13; 217).

Nemohlo být pro Krejčího jistě nic potěšitelnějšího, než zjištění, že tytéž problémy, které jeho samého zajímají, jsou mezi psychology té doby obecným středem pozornosti a že metoda, kterou si vyvolil k jejich řešení, je obecnou metodou většiny z nich. Sotva existoval tehdy argument, který jej mohl více utvrdit v přesvědčení, že cesta »čistého empirismu«, kterou se dal, je jedině správnou a jedině možnou cestou za vědeckým poznáním lidské psychiky.

*

Když si Krejčí takovýmto způsobem ujasnil obecné zaměření svého bádání, obrátil se k řešení otázky, co je vlastně předmětem takto chápané empirické psychologie? První soustavnou odpověď na tuto otázku nalézáme v jeho studii

»Element psychologický«, připravené do tisku ještě koncem roku (13. XI.) 1895. Zcela ve smyslu svého názoru, vysloveného před rokem v Časopisu českého musea, a sice, že pojem »duše je úděl, který psychologie dostává od filosofie«, avšak, že je to zároveň »embryo, z kterého vznikla« a že proto odkazovatí pojem duše do metafysiky znamená »vzdávati se vědeckého řešení vůbec nebo odkládatí jej dokud nepokročí práce přísně vědecká« (12; 314), definuje Krejčí i zde »problém« psychologie jako to, »co označujeme slovem duše čili duševnost« (16; 5). Protože však duše není zatím »pojem určitého obsahu, nýbrž má se mu ho teprve dostati«, ukazuje zároveň, že psychologie nemůže vycházeti od slova duše, nýbrž »od něčeho daného«, přičemž toto dané musí být »co možná jednoduché«. Tak přichází Krejčí k formulaci základního úkolu psychologického bádání, totiž najít mezi »zjevy duševní zkušenosti . . . psychologický element« (16; 5).

Požadavek tento není v psychologii, jak správně podotýkal, ničím novým, a Herbar považující za psychologický element představu, byl v tomto ohledu první pouze ve smyslu první v době pokantovské. Z druhé strany je ovšem nesporné, že snaha najít nejjednodušší jednotku psychického dění byla příznačná právě pro konec 19. století. Kromě představ byl za »zjev základní« prohlašován pocit (Münsterberg, Ziehen), cit (Horwitz, u nás Palacký), snaha (Bencke, Fortlage). Vyskytli se i autoři, kteří považovali za základ elementů více (Steinthal aj.). Ani jeden z těchto pokusů však nevyhovoval Krejčího přísným kritériím, která zněla: 1. »Element budiž empirický« a 2. »Element psychický budiž ve vývojové souvislosti se zjevy přírodními« (16; 49—50). Vzhledem k těmto požadavkům elementem psychickým se podle Krejčího mohl stát pouze »ten pochod duševní, který vzniká vnějším popudem a záleží v uvědomění si nějakého obsahu (quality), libosti nebo nelibosti a reakci motorické« (16; 54—55). Na rozdíl od pocitu (Empfindung) nazývá jej počitek (sensation), a příslušnou duševní činnost zve čítí (perception).

Pochod, jímž počitek vzniká, dělí Krejčí na tři části: fysickou (popud), fyziologickou (afekce nervů) a psychickou (stav vědomí). Psychická část sama má rovněž tři momenty. Předně jakousi »qualitu čili obsah záležející v uvědomění si rozdílu dojmu dle příčiny, z níž povstal« (16; 55). Za druhé »uvědomění si změny působené popudem v našem organismu či lépe toho, v jakém poměru jest popud svým fyziologickým následkem k celkovému stavu organismu našeho« (16; 55). Třetím momentem je pak »reakce motorická« (16; 57).

Všechny tyto tři momenty jsou zcela rovnocenné. Proto nemůže Krejčí souhlasit s autory, kteří za základní psychický jev prohlašují jen jeden z nich na úkor všech ostatních. Nemůže souhlasit ani s Herbartovci, kteří hovoří o citovém přívzvu jako by to byla jen nějaká vlastnost pocitu. Cit je podle Krejčího »stejně mocná částka celého pochodu« a existuje »vedle pocitu«. Nejvíce kritiky však podle jeho mínění zasluhují ti, kdož opomíjejí »snahovou stránku« počitku. Ukazuje, že podobné tendence jsou v rozporu se zkušeností, která nás učí, že »každá duševní činnost jest vlastně reakce individua na působení světa okolního«. Mimo to jsou v rozporu i s pudem sebezáchovy, který žádá, »aby dojem jakýkoliv nejen poznán byl jako prospěšný nebo škodný, nýbrž aby organismus jemu se přizpůsobil, aby vůči němu existenci svou obhájil anebo pomocí jeho zdokonalil« (16; 57).

Nejpádnejší argument ve prospěch »trojstránkovitosti« nalézá však Krejčí v psychofysickém paralelismu. Počitek je jev elementární, a proto jeho fyziologickým podkladem musí být »nejjednodušší schema veškerého pochodu nervo-

věho«. A to je beze sporu reflex, či »oblouk čivový«, jak říká Krejčí. Počitek je vedle uvědomění si rozdílu obsahového »korrelat pochodu jak sensitivního, tak motorického«, při čemž »sensitivnímu pochodu odpovídá přízvuk citový, motorickému snaha« (16; 59—60). Jako tři momenty reflexního pochodu tvoří celek tak ani tři stránky počitku nejsou myslitelně izolovaně. Aspoň u člověka ne. Na těch »stupních života duševního, které lidskému vědomí předcházejí«, se snad dá moment citový a snahový »mysliti bez třetího obsahového... V lidském vědomí má však počitek stránky tři« (16; 60).

Po tomto objasnění základních pojmů stanul Krejčí, jak sám říká, před »průběžským kamenem« své teorie, totiž před problémem, jak se z elementárního psychického jevu, počitku, vyvinuly složitější jevy duševní.

Poměrně snadno si věděl rady s vjemy a představami. Vjemy jsou vlastně »družiny počitkové« (16; 67), a představy »reprodukované vjemy« (16; 68). Obtížnější bylo už aplikovat tuto metodu na »složitější činnost duševní«, t. j. myšlení, citění a vůli, avšak i toto úskalí Krejčí nakonec zdolal, jak sám říká »ohne Zuhilfenahme neuer Hilfsbegriffe und Hypothesen« (16; 79). Pomohl si totiž předpokladem, že tři stránky počitku nemusí být navzájem v rovnováze, nýbrž že jedna z nich může převažovat. Je-li naše »zření« obráceno především k poznání světa vnějšího, vyniká stránka obsahová a my mluvíme o myšlení. Jsme-li zaujati poměrem činnosti k organismu tělesnému a myslí, t. j. obracíme-li »zření« k stavu své osobnosti, vyniká citový přízvuk a my mluvíme o citění. Když pak jde o to, abychom činností uhájili vlastní existenci vůči vlivům vnějším, vyniká stránka snahová a my mluvíme o chtění. Myšlení, citění a chtění nejsou tedy žádné možnosti a části duše, nýbrž analogicky jako u počitku, pouze tři stránky lidského jednání (18; 51).

Je-li tedy počitek základem, z něhož se složitější dění duševní jaksi vyvíjí, zbývalo ještě rozhodnout, jak k tomu vlastně dochází. Odpověď na tuto otázku dal Krejčí ve své druhé monografii, která vyšla roku 1897 pod názvem »Zákon asociací«.

Zákony asociací jsou podle Krejčího základem pro vysvětlení duševních jevů. Tak jako fyziologická stránka podléhá fyzikálním zákonům o zachování energie, psychická stránka podléhá zákonům asociacím (17; 74). »Duševní jevy,« píše Krejčí, »jsou děje, změny, nikoliv stavy stálé, neměnné. Proto analyzujeme je nemůžeme se omezití popisem pouhým, dle něhož by se rozeznal jeden děj od druhého, nýbrž nutno udati jejich vznik a následek, jako poměr k dějům předchozím a následujícím« (17; 62). A v tom nám podle Krejčího mohou pomoci jedině zákony asociace, které se tak stávají nezbytnou podmínkou vysvětlení duševního života vůbec.

Zákony asociací odvozuje Krejčí ze zákonů vybavení, které definuje jako »obnovení dojmu dřívějšího, není-li zde dřívější popud«. Takovéto obnovení je ovšem možné jen tehdy, »když navodí se týž nebo alespoň v podstatě týž pochod nervový, který byl při vnímání dojmu původního«. Navození není opět myslitelné jinak, než že v »nervstvu zbývá po dojmu nějaká stopa«. Tato »stopa« — Krejčí hned vysvětluje, že jde o stopu v orgánu ústředním — je pak poslední příčinou vybavení (17; 59—60).

Za hlavní zákon vybavení považuje Krejčí »zákon totožnosti«, podle něhož »stejně vybavuje se stejným«. Všechny ostatní jsou »jeho obměnou« (17; 61).

Na rozdíl od názoru, že základem všeho je asociace idejí, vyslovuje Krejčí

domněnku, že »zákony asociace neplatí pouze o představách, nýbrž o činnostech duševních vůbec« (17; 63). Tak např. asociální zákony lze plně vysvětlit Wundtův pojem apercepce, tj. ideje o tom, že každý nový dojem je podmíněn dojmy staršími, který se podle Krejčího stává zcela zbytečným. Zákony asociální dávají rovněž klíč k pochopení vzniku soudu a myšlení, jež nejsou ničím jiným, než »spojením nebo rozpojením dvou představ prostřednictvím řeči za účelem poznání« (17; 99), ap.

Z druhé strany ovšem platnost asociálních zákonů má i své hranice. Tak např. podle těchto zákonů nelze nikterak vysvětlit vznik citů a snah z představ, jako to dělali herbartovci, stejně jako není možné je vyvodit z pocitů, jak si to představovali fyziologičtí asocianisté. Cit i snaha jsou dány bezprostředně. Jsou obsaženy v každém duševním »dějství« jako duševní korelát fyziologického vzruchu, který jde při každém dojmu z drah sensorických v motorické obloukem čivným (17; 73). Neméně chybné by podle Krejčího bylo i odvozovat na základě asociálních zákonů vznik vjemů. Jsou to sice jakési sdruženiny počitků vzniklé asociací, avšak »k principu sdružení přistupuje tu něco nového«, co způsobuje, že počitky »splývají« a vytvářejí »jednotný stav vědomí« (17; 66). Rozhodnutí, co je to za nový faktor, přenechává však Krejčí budoucnosti.

Toto jsou také hlavní Krejčího důvody, proč se nemíní ztotožnit s anglickými asocianisty (Mill, Bain, Spencer), kteří »všechny duševní děje redukovali na zákony asociace« a pomocí zákonů asociace se snažili rozřešit záhadu vztahu »duše a těla«. Takovýto dalekosáhlý filosofický význam Krejčí asociálnímu zákonu nepřikládá. Pro něho má cenu proto a potud, že »klade své přísné veto« vůči všem »fyziologickým nepřesnostem« (17; 110), t. j. nedovoluje ztotožňovat psychické s fyziologickým. Asociace jakožto jev, který je vždy provázen dějem fyziologickým, který však sám nemusí vždy provázet »současné sdružené děje fyziologické«, byl mu jen důkazem nespornosti psychofysického paralelismu.

*

Téměř všechny tyto myšlenky našly svůj odraz v Krejčího středoškolské učebnici psychologie, vydané rovněž v roce 1897, kterou můžeme právem považovat za první pokus o psychologický systém. Přesto, že se Krejčí snažil, aby »vyhověno bylo instrkcím ministerským« (18; předmluva), podařilo se mu do ní vtěsnat v podstatě všechny své základní ideje a mimoto nalézt pro ně i skutečně šťastnou formu.

První, co tuto učebnici »velmi vhodně lišilo« od všech předcházejících (t. j. Kaprasovy, Slavíkovy a Durdíkovy), byl — jak uvádí ve své vzpomínce A. Dratvo- vá — její kritický duch. »Pamatuji se,« píše autorka, »jak otrásly (názory Krejčího — D. T.) pevnou stavbou mých vědomostí, až potud nekriticky přijímaných« (19; 165). Za druhé pak to byl srozumitelný a jasný sloh učebnice, »který neodstrašoval začátečníka učenými formulacemi. Hned po nejnutnějších úvodních slovech přišly prosté a pěkné příklady, takže každý mohl snadno uvedenou metodu aplikovati na zkoumání sebe sama« (19; 166). Přes určitý odpor, který učebnice vzbudila při recensním řízení (jak se o tom dovídáme z jednoho Drtí- nova článku,⁶⁾ byla přijata veřejností kladně. Její tři vydání jsou toho ostatně přesvědčivým důkazem.

⁶⁾ »Když kniha byla zadána k aprobaci, svěřilo mi ministerstvo její posouzení. Navrhl

Jak správně podotýká A. Dratvová, v této malé učebnici je už možno vycítit »příštího autora šestidílné Psychologie« (19; 166). A je tomu skutečně tak. Etapa, kterou jsme nazvali nástup Krejčího do psychologie, končí. Stanovisko ke všem hlavním psychologickým »směrům« té doby je nalezeno. Základní principy psychologie jsou v zásadě vysloveny. Krejčímu zbývalo už jen jedno: vyrovnat se s vývojovou teorií, a to, jak známo, udělal v r. 1900 ve studii, nazvané »Zásada vývoje v psychologii«.

Když se Krejčí rozhlížel po světovém psychologickém dění na prahu nového století, musel konstatovat, že přesto, »že metafysika je ze základů teorie vyloučena, přesto, že užívá se metod přesně vědeckých, přesto, že s důkladností uznáníhodnou pozorování obráceno od mlhavých obecnin k podrobnostem skutečného dějství duševního«, přesto všechno není ještě systém psychologie ustálen. »Nemůžeš,« pokračuje, »ani v nejjednodušších otázkách říci; psychologie nás poučuje o tom, tak a tak: nýbrž Wundt praví to a to, Höffding, Jodl, atd. míní to a to, zrovna jako dříve se říkalo a muselo říkat: herbartovci soudí tak, idealisti zase tak« (21; 3). Krejčí si to neumí vysvětlit jinak, než, »že se při práci badatelské a hlavně při práci systematické něco přehlídí, co by, jsouc vzato v počet, dalo jí přesný směr«. Za toto důležité »něco« považuje pak »zásadu vývoje« (21; 3).

Krejčí si ovšem nebyl zcela jist, je-li aplikace této zásady v psychologii vůbec možná. Dobře sice znal Spencerovu vývojovou psychologii, nepovažoval ji však za pokus příliš zdařilý a měl k ní také řadu zcela oprávněných výhrad. Nakonec se však přece jen rozhodl, že stejně jako Spencerova vývojová psychologie nemůže sloužit za důvod »prospěšnosti stanoviska vývojového«, nemůže také sloužit za důvod »proti prospěšnosti« (21; 9).

Jak by podle názoru Krejčího měl tedy vypadat zdařilý psychologický systém založený na zásadě vývoje? »Na počátek,« píše Krejčí, »byl by položen element, který byl by nejzazší hranicí dějů psychologických...; byl by to nejjednodušší psychologický akt, z jehož zákonitostí by se dala vyvodit zákonnost všeho dějství a z něhož by se dal pochopit vznik všech složitějších dějů, které by srovnány byly dle stupně složitosti, až by se dostoupilo k nejsložitějším jevům denní zkušenosti. Tento elementární akt duševní byl by zároveň stadiem vývoje... V něm by obsažen byl zárodek všeho, co v skutečném životě duševním potřebuje vysvětlení... Také by byl v souhlase s principem nesrovnatelnosti jevů duševních a hmotných, byl by v souhlase se zásadou naprosté rovnoběžnosti duševních a nervových pochodů a obsahoval by podstatný znak vnitřních jevů, uvědomění a měl by v sobě všechny tři stránky, jež pozorujeme na jevech duševních: obsahovou, citovou a snahovou. Při něm by již musely být patrné známky oněch úkazů, s nimiž si... dosavadní teorie neví rady, jako pozornost, zvyk, paměť, pudy, atd. Zákony asociace a reprodukce by začínaly s ním a tím by nabyly platnosti pro celý obor psychologie. Soustava na tomto základě vybudovaná neměla by mezer, podávala by souvislost všeho, co se může v nitru našem vyskytnouti, čímž by bylo dáno i vysvětlení, a byla by zároveň obrazem vývoje« (21; 7).

Krejčí si ovšem jasně uvědomoval, že splnění podobného požadavku bude patřit

jsem schválení knihy. Zakrátko dostal jsem z ministerstva i druhé dva posudky, z nichž jeden psal patrně - katolický duchovní a navrhoval neschválení. Probral jsem námitky učiněné, poukázal podrobně k jejich nesprávnostem a přispěl asi platně k tomu, že kniha byla konečně schválena« (20; 168).

až budoucnosti. Zatím aspoň s potěšením sledoval úspěchy psychologie dítěte a »psychologie abnormálního života«, které mu byly nezvratným důkazem, že vývojové hledisko se v psychologii už ujalo a stává se pro ni nepostradatelným.

Do jaké míry se splnily a mohly splnit naděje, které Krejčí skládal do »vývojového principu«, stejně jako do ostatních »principů« své empirické psychologie, měla ukázat až příští etapa jeho vědecké práce, etapa nových myšlenek i nových možností. V r. 1897 přechází totiž Krejčí z Nového Bydžova do centra vědeckého, veřejného i politického života, do Prahy, stává se docentem na universitě, kde kromě svých dvou hodin »Úvodu do psychologie« se horlivě účastní universitních extensí a prázdninových učitelských kursů a posléze r. 1900 zakládá společně s Čádou a Drtinou »Českou mysl«.

*

Máme-li na závěr stručně zhodnotit význam prvních šesti let Krejčího vědecké práce v oblasti psychologie, můžeme je směle nazvat dobou zrání, či dobou nástupu.⁷⁾ Byla to skutečně léta veliké přípravné práce, jejíž plody měly být doceněny teprve dobou pozdější. V 90. letech ještě nikdo netušil dosah Krejčího vstupu do české psychologie a tak mohl Krejčí tytéž myšlenky, za něž by byl o několik málo let později vydán těm nejprudším útokům, psát »zcela beztravně«. A přece to byla právě 90. léta, kdy Krejčí po prvé a se vši otevřeností jemu vlastní, vyslovil a teoreticky odůvodnil požadavek ustavení psychologie jako samostatné vědy. Ocenění a názvu zakladatele moderní české psychologie se mu však za to dostalo až v době daleko pozdější, až po vítězných bojích s Marešem.

Literatura

1. Ribot, Th., La psychologie anglaise contemporaine, Paris 1870.
2. Ribot, Th., La psychologie allemande contemporaine, Paris 1879.
3. Wentscher, M., Der psycho-physische Parallelismus in der Gegenwart. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik, Bd. 116, 1900, 103–120.
4. Busse, L., Wechselwirkung oder Parallelismus. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik, Bd. 116, 1900, 56–81.
5. Wundt, W., Über psychische Causalität und das Princip des psychophysischen Parallelismus. Philosophische Studien X, 1894, 1–125.
6. Wundt, W., Über die Definition der Psychologie. Philosophische Studien XII, 1896, 1–67.
7. Dritter internationaler Congress für Psychologie in München vom 4. bis 7. August 1896. München 1897.
8. Lange, F. A., Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart, Bd. II, Iserlohn 1877 (III. vydání).
9. Engels, F., Dialektika přírody, Praha 1950.
10. Pittermann, V., Vědomá hmota, Praha 1895.
11. Krejčí, F., Vědomá hmota. Napsal Václav Pittermann. (Recense.) Časopis českého musea LXXI, 1897, 547–550.
12. Krejčí, F., Novější směry v psychologii. Časopis českého musea LXIX, 1894.
13. Krejčí, F., Rozhledy po nynějším stavu psychologie. Časopis českého musea LXXI, 1897.
14. Krejčí, F., Obzor psychologický. Naše doba V, 1898.
15. Krejčí, F., Rozhledy psychologické. Česká mysl I, 1900.

⁷⁾ Tak je ostatně chápe J. Král (22; 8), J. Popelová (23; 16) i jiní autoři, kteří se ve svých studiích o Krejčím tak či onak tohoto období dotýkají.

16. Krejčí, F., Element psychologický, Praha 1895.
17. Krejčí, F., Zákon associační, Praha 1897.
18. Krejčí, F., Psychologie (pro školy), Praha 1897.
19. Dratvová, A., Středoškolské učebnice Krejčího. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929, 165–166.
20. Drtina, F., Krejčí o náboženství a mravnosti. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 168–173.
21. Krejčí, F., Zásada vývoje v psychologii. Výroční zpráva gymnasia na Královských Vinohradech za rok 1900, 3–13.
22. Král, J., František Krejčí, Praha 1935.
23. Popelová, J., Filosof František Krejčí, Praha 1942.

KREJČÍHO PSYCHOLOGICKÉ NÁZORY

V. Chmelař

Katedra psychologie a pedagogiky filosofické fakulty, Brno

V této krátké studii není možno analyzovat a kriticky hodnotit rozsáhlé psychologické dílo Krejčího, které právě proto, že tvoří systém obecné psychologie, řeší všechny základní otázky psychologie a obsahuje podle názoru Krejčího také všechny předpoklady, jichž je třeba k aplikování na problémy psychologie konkrétní a praktické.

Proto se omezují v této studii jen na nejpodstatnější názory Krejčího, které se snažím podat, pokud možno, v jeho formulacích také z toho důvodu, že Krejčí velmi zdůrazňoval přísné vymezení pojmů a ve svých studiích a ve svém systému psychologie abstraktní všude pojmy přísně vymezuje. Při volné interpretaci jeho pojmů může snadno dojít ke zkreslení jeho názorů.

K provedení důkladnější analýzy a ke kritickému zhodnocení jeho názorů a k uvádění jich v souvislost s tehdejší současným stavem psychologie, kdy jeho dílo vznikalo, bylo by třeba napsat obsáhlou studii. Tento úkol si v této studii nekladu. Chci jen poukázat na nejzákladnější jeho názory psychologické.

Také v této studii nevěnuji pozornost těm otázkám, které jsou předmětem studií jiných autorů tohoto čísla.

Více než sto let usílovali čeští myslitelé s různým zdarem o nahrazení spekulativní psychologie psychologíí empirickou, založenou jen na zkušenosti.

První významná empirická pozorování z psychologie vnímání učinil u nás více než před 150 lety J. E. Purkyně (21).

Roku 1844 vydává sice F. K. Hýna *Dušešloui zkušené dí psychologie*, avšak tento první pokus o soustavnou českou příručku empirické psychologie nesplnil vytčeného cíle. Není to jen empirická psychologie, poněvadž Hýna vedle jacobiovské filosofie opírá se v ní též o učení herbartovské (18, 109), které vychází také z metafysických předpokladů.

Námítky proti herbartovské filosofii se ozývají u nás již ve čtyřicátých letech minulého století, kdy vznikl u nás spor o cestu české filosofie. Tehdy žurnalista V. Gábler (19, 6) vystoupil proti Herbartově filosofii. Odpůrci německé filosofie žádali, aby byla studována francouzská a anglická filosofie (19, 6).

Přesto však herbartovská psychologie, jejímiž stoupenci u nás byli Fr. Čupr, G. Lindner, Jos. Dastich, Jos. Durdík, J. Slavík a J. Kapras, udržela se u nás až do doby působení Fr. Krejčího. Nebyla to však již původní forma herbartovské psychologie, nýbrž byla doplněna i jinými prvky. Tak G. Lindner (19, 7) k statickému pojetí herbartovskému připojuje evolucionistické pojetí darwinovsko-haeckelovské a později i částečné spencerovské a Josef Durdík (19, 7) doplňuje herbartismus pozitivistickými prvky, při čemž podržuje směr kantovsko-herbartovský.

Podle E. Rádl (23, 490) se herbartismus v devadesátých letech u nás mění v náladu pozitivistickou. Rádl se domnívá (23, 490), že vlastním předchůdcem Krejčího pozitivismu byl radikální herbartismus.

Fr. Krejčí, který studoval na Karlově universitě v Praze filologii (především klasickou) a filosofii, seznámil se tam s herbartismem, ale nestal se jeho stoupencem. Stal se zásadovým pozitivistou a pozitivismus jím modifikovaný hájil po celý svůj život.

Positivismus v pojetí Krejčího (7, 93) je »filosofie, která vychází od dané

zkušenosti usiluje o systém světového názoru cestou venkoncem vědeckou; při čemž z povahy zkušenosti a z nemožnosti definovat uvědomění plyne, že podstata jsoucna vůbec je našemu poznání nedostupna a transcendentně nepoznatelno, takže poznáním jsme omezeni na jevy a na pravdu relativní (formální)«. Poněvadž soubor těch problémů, neřešitelných cestou vědeckou, zahrnut je filosofickou disciplinou zvanou metafysika, je positivismus, jak Krejčí zdůrazňuje, bez metafysiky.

Krejčí žádá, aby positivistická filosofie byla považována za vědu, poněvadž bere materiál k stavbě názorů na svět výlučně z poznatků zjištěných vědecky a zřídka se všech hypotes o problémech vědecky neřešitelných (7, 93—94), neboť nemůže žádný vědní materiál získaný jinou cestou než vědeckou pokládat za rovnocenný k poznání pravdy.

Krejčí zavrhuje proto metafysiku a zdůrazňuje při řešení všech problémů vědecký postup, při čemž vědeckou cestou míní cestu logicky stanovenou, která musí jít za cílem pravdivého poznání bez ohledu na to, zda ho dosáhne nebo nedosáhne (7, 93). Toto filosofické stanovisko uplatňuje i ve svém psychologickém systému. Kritikou tohoto idealistického směru, který je v rozporu s vědeckým poznáním, se nebudu zabývat.

Krejčí měl široké zájmy. Vědecky se obíral problémy filosofickými, psychologickými, etickými a problémy umění. Hlavním jeho vědním oborem byla psychologie.

Ve svých 40 letech (r. 1898) se habilitoval na Karlově universitě pro obor filosofie na podkladě psychologického spisu »Zákon associační« (9), v němž dokazuje, jak důležité místo mají asociační zákony v psychologické teorii a v systému empirické psychologie.

Od počátku své vysokoškolské dráhy přednášel na Karlově universitě soustavně psychologii (kromě vybraných kapitol z dějin filosofie a praktické filosofie — etiky). Své docentské přednášky zahájil v letním semestru 1898 »Úvodem do psychologie«, v němž pokračoval i v zimním semestru 1898/99. V tomto úvodu také podrobněji kriticky zhodnotil různé psychologické směry. Pak od studijního roku 1901/02 do studijního roku 1925/26 přednesl na filosofické fakultě Karlovy university ve čtyřech cyklech (6, 3, 4 a 5letém) čtyřikrát celý systém abstraktní individuální psychologie. Také v posledních letech svého působení na universitě se v universitních přednáškách obíral problémy abstraktní psychologie.

Svou více než čtyřicetiletou vědeckou činnost v oboru psychologie zaměřil hlavně na řešení problémů z obecné psychologie a na vypracování vědeckého systému empirické psychologie, který však neobsahuje soustavné uspořádání a shrnutí všech poznatků o duševním životě, nýbrž je to pouze systém abstraktní teorie psychologické, která, jak Krejčí praví, podává všechno, co potřebuje praktický psycholog k řešení problémů skutečného života a konkrétní psycholog k pochopení zvláštností jednotlivých individuů, jejich povahy a individuálního života (15, 404—505).

V závěru posledního dílu své šestidílné »Psychologie« (15, 406) uvádí, co je základem jeho psychologické teorie. Konstatuje tam, že celá jeho teorie je vybudována dedukcí obecných vět z pojmu »uvědoměná reakce«, z nichž jsou navrchu (máme-li zření k obecnosti) anebo naspodu (máme-li na mysli základy teorie) dvě věty: psychofysický paralelismus, současnost fysiologického korelátu se stavem vědomí, která vylučuje mezi nimi příčinné spojení, a trojstránkovitost jevů duševních. Krejčí se domnívá neprávem, že na tomto základě (8, 406—407) jsou všechny otázky, jež se kdy vyskytly v empirické psychologii, rozřešeny jako prosté důsledky těchto dvou vět a život duševní je i teoreticky uveden v takovou

souvislost s ostatním děním přírody živé i neživé, v jaké je i spatřujeme ve skutečnosti a v jaké jej prožíváme.

Krejčí ve svých studiích a ve svém psychologickém systému i v recenzích zaujímá vlastní kritické stanovisko k základním psychologickým problémům a výsledky práce jiných autorů hodnotí zejména z hlediska své teorie. Své základní stanovisko se snaží obhájit vůči názorům odchylným, které nejsou v souladu s jeho teorií. Proto jeho psychologické publikace mají kritickopolemický ráz.

Již v první své recenzi (v r. 1888) týkající se J. Kaprasovy studie o paměti (1, 196), Krejčí zdůrazňuje, že jediný velký problém duševědy je právě otázka o duši, neboť v ní jsou zahrnuty všechny záhady, týkající se samých základů popisné psychologie, což podle Krejčího jasně vysvitne, proneseme-li tuto záhadu slovy: co je podkladem jevů duševních? Krejčí nesouhlasí s definicí psychologie jako vědy o zjevech vnitřních, jejichž podkladem je duše, neboť takové řešení pokládá jen za obcházení záhady. K témuž závěru dospívá v psychologické monografii »Element psychologický« (1895) (8, 5).

Své zásadní pojetí empirické psychologie zdůvodňuje ve studii »Novější směry v psychologii« (2); ukazuje v ní, že vývoj psychologie procházel třemi fázemi: přípravnou, metafysickou a empirickou. Po podrobnějším kritickém rozboru jednotlivých psychologických směrů volí pro svůj systém psychologický název empirická psychologie, jímž chce současně určit své východisko proti psychologickým směrům metafysickým. Podle Krejčího je možno vybudovat vědeckou psychologii jen na půdě empirismu (2, 453).

Krejčí v r. 1894 blíže vymezuje pojem správného psychologického směru. Podle jeho názoru bude se tento směr vyznačovat těmito základními znaky (2, 587):

1. Bude empirický, tj. bude vycházet od dat zkušenosti, nebude nic předpokládat a bude vše dokládat konkrétními zjevy.
2. Daným je pro psychologii vědomí, tj. jeho obsahy. Jen to, co je ve vědomí, tvoří látku psychologie, co je mimo vědomí, spadá v obor filosofické spekulace (nevědomé představy).
3. Jev psychický, pokud je látkou psychologie, nemá spojení se svým korelátem fyziologickým. Paralelností pochodů nervových psychologie užívá k objasnění poměru duševního k hmotnému. Psychologie musí znát paralelní pochody nervové (2, 438), ale nemůže východiskem učinit fyziologii, pokud nevysvětlíme záhadu uvědomění.
4. Metoda v psychologii je induktivní s tím doplňkem dedukce, jaký vyžaduje analýza vůbec. Jediným pramenem psychologické látky je sebezření. Experiment v širším smyslu je v psychologii možný a vítaný (2, 469). Krejčí pochybuje však o možnosti užít v psychologii experimentu v užším smyslu.
5. Rozsah psychologie omezuje na vědomí člověka normálního, srovnávajíc s tím zjevy abnormální a hledíc pochopit vývoj dítěte.

Ve svém empirickém pojetí psychologie se Krejčí utvrdil na třetím mezinárodním sjezdu pro psychologii v Mnichově v r. 1896 (3). Krejčí vidí potvrzení správnosti svého pojetí empirické psychologie i v tom, že konečně i v Německu (koncem 19. století) nabyl empirismus vrchu (4, 673). Soudí, že jako výtěžek celého období pohnutých čtyřiceti let od Herbarta až do konce let osmdesátých lze uvést, že empirické stanovisko v psychologii bylo obecně přijato a že psychologie byla uznána za samostatnou vědu, nezávislou na filosofických systémech, a že byla očištěna od jednostranných směrů (4, 681).

Krejčí měl od počátku na mysli vybudování systému vědecké empirické psychologie.

Pokusil se o to již ve své učebnici psychologie pro střední školy (17), která

vyšla v r. 1897 a pak v několika dalších vydáních. Svůj názor na středoškolské učebnice vyjádřil v r. 1898 při kritice W. Jerusalemovy středoškolské učebnice psychologie (4, 984). Tam praví, že ve škole je možno podávat pouze věci jisté anebo domněnky, těšící se obecnému uznání odborníků, což jinými slovy znamená, že za jediné oprávněný v psychologii považuje směr empirický. Autor se tím však ocitl v obtížné situaci, že musel pořídit systematickou příruční knihu samostatně, poněvadž nebylo vůbec systematického empirického psychologického díla. Byly tu jen anglické asocianistické systémy, dílo Wundtovo, nedokončené dílo Brentanovo a různé monografie (4, 984).

Krejčí oceňuje pozitivní výsledky Wundtovy práce pro psychologii, nevyhovují mu však některé jeho názory v »Grundzüge der physiologischen Psychologie«. Přesto však je považuje za klasický kodex psychologického bádání své doby (4, 684). Jeho spisu »Grundriss der Psychologie« vytyká ne dosti důslednou směs důsledků dvou stanovisek: psychofysického či fysiologického a čistě empirického — a soudí, že od této soustavy je nutno postoupit výše k soustavě čistě empirické, neboť každý ústupek učiněný fysiologickému stanovisku je podle jeho názoru na úkor psychologie (4, 891).

Svůj záměr — vypracovat podrobný systém obecné psychologie na čistě empirickém základě — Krejčí uskutečnil ve své šestidílné Psychologii. V prvním svazku, vydaném v r. 1902 s názvem »Základy psychologie« (10), vymezuje pojem psychologie jako vědy, pojem psychofysického paralelismu a obsah pojmu vědomí. Podrobně vyvozuje důsledky plynoucí z faktu paralelismu pro psychologickou teorii, poukazuje na filosofický dosah psychofysického paralelismu a zaujímá stanovisko k hypotézám o duši. V závěrečné kapitole podává kritický rozhled po dosavadním třídění jevů. Dosavadnímu třídění jevů duševních vytyká (10, 232), že nepřihlíželo náležitě k vývoji. Hlavní problémy objasňuje také historicky a snaží se jim dát společný základ. Tento základ, v prvním díle, tyto základní věty, na nichž je vybudován celkový jeho systém, předurčují rozřešení problémů, o nichž pojednává v dalších dílech (15, str. XI).

Krejčí usiluje o vybudování psychologie jako vědy bez metafysických předpokladů a nezávislé na filosofii (5, 46). Aby psychologie byla vědou, musí vycházet ze zkušenosti přímo (10, 5) a přijmout vědecké kritérium pravdivosti, kteréž je shoda se skutečností. Zkušenost je poslední důvod pro všechno naše poznání, tedy pro vědu (10, 6). Tato samozřejmá konsekvence z pojmu vědeckosti došla obecného uznání podle Krejčího teprve v době vydání jeho prvního dílu Psychologie. Dlouho to trvalo, než empirismus pronikl v psychologii, od Aristotela až po Locke a to ještě nebylo čistě empirické stanovisko, které proniklo teprve v posledních desítiletích. Proniknutí empirismu do psychologie znamená úplné odloučení psychologie od filosofie (10, 7). Proto Krejčí považuje ve své definici psychologie znak věda za podstatný (16, 4). Krejčí uznává, že Herbart v Německu první vytkl empirii za východisko a základ psychologie a že tento empirismus tehdy znamenal vůči kantovské idealistické a proti mechanisticko-materialistické psychologii pokrok, avšak nyní Herbartovu psychologii označuje již za překážku dalšího vývoje vědecké psychologie.

Má-li psychologie vycházet od zkušenosti, musí mezi jevy být obor, který se dá proti oborům jiných věd přesně vymezit a jehož vysvětlení a usoustavnění náleží výhradně psychologii. Za takový obor určuje psychologii poznání jevů duševních (10, 8).

Na otázku, co jsou jevy duševní, odpovídá, že jenom definicí jich bude obor psychologie určen, což však považuje za velmi nesnadné. Duše není ve skutečnosti dána i není možno toho pojmu užít k definici oboru psychického. Právě pojem duše byl příčinou dlouhodobé závislosti psychologie na filosofii a překážkou pokroku ve směru vědeckém (10, 8).

Krejčí dochází k závěru, že duševní jevy nelze vymezit pojmem duše, ani pojmem nitra, ani rozdílem prostornosti a neprostornosti, ani pojmem intenzity. Nepřijímá rovněž za charakteristický znak psychických jevů ani Münsterbergovo rozlišení duševních jevů jakožto (10, 12) přístupných vědomí jednoho subjektu, od hmotných, přístupných společně vědomí více subjektům, ani Brentanovu intencionální inexistenci předmětu. Také nesouhlasí s pouhým výčtem dějů, jež jsme nakloněni považovat za psychické, jak to činí např. Jodl (10, 15) místo definice jevů duševních.

Přesnou definici jevů duševních považuje Krejčí za nezbytnou podmínku psychologické soustavy (10, 15). Má za to, že máme takovou definici, vyplývající přímo ze zkušenosti. Na základě analýzy, jak si uvědomuji tyto tři případy:

- a) pohybuje se strom,
- b) pohybuji rukou,
- c) chci rukou pohnout,

dochází k závěru, že mají-li pro mne tyto případy existovat, musím si je uvědomit. Toto uvědomění je společným znakem všech tří případů. Ale je rozdíl v tom, jak si je uvědomuji. V případě a) a b) si uvědomím pohyb jen tehdy, když vidím nebo hmatám nebo vůbec čiji skrze smysly, tedy zprostředkovaně. V případě c) uvědomuji si chtění bez prostřednictví jakékoli jiné činnosti, tedy uvědomuji si je bezprostředně.

A tento rozdíl podle názoru Krejčího úplně stačí na rozlišení všech jevů na hmotné a duševní. Z tohoto pozorování Krejčí vyvozuje, že duševní jsou děje, jež si uvědomuji bezprostředně. Hmotné, jež si uvědomuji prostřednictvím dějů duševních. Je to podle Krejčího definice čistě empirická, pouhé stanovení faktu (10, 16).

Jevy, jež si uvědomujeme bezprostředně, nazývá Krejčí stavy vědomí s tou výhradou, že vědomím nemíní žádnou realitu (skutečnou věc), která by mohla měnit svůj stav. Je to abstrakce z dějů uvědoměných (10, 17).

Jevy hmotné, jež si uvědomujeme prostředně, nepovažuje Krejčí za stavy vědomí, ačkoli také musí projít vědomím, tj. musíme si je uvědomit. Považuje je za existující, i když si je neuvědomujeme.

Stavy vědomí bezprostředně uvědoměné mají svou existenci, jen pokud si je uvědomujeme. Proto představa předmětu, zmizí-li z vědomí, přestane existovat (10, 17).

Wundtovu (10, 137) a Herbartovu definici vědomí (10, 138) Krejčí odmítá. Poněvadž vědomí pokládá za obrazný výraz, neuznává jeho stupně (10, 139) a dokládá, že rozdíly se týkají obsahu uvědoměného.

Když Krejčí vymezil třídu psychologických jevů, definuje psychologii jako vědu o stavech vědomí (10, 18). Její úlohou je podat soustavu psychologických poznatků, což mu znamená popsat a definovat duševní jevy, roztrždit je, naznačit psychický vývoj a zjistit zákony nebo jen pravidla duševního dění.

Krejčí pak vyvozuje důsledky ze své definice pojmu duševnosti. Poněvadž přijal za podstatný znak definice jevů duševních uvědomění (10, 21) a jejich existenci

tence závisí právě na tomto uvědomění, vyvozuje z toho, že co není uvědoměno, není duševní jev, a že není nevědomých pochodů duševních.

Tento důsledek, plynoucí z jeho definice, má podle jeho slov zásadní důležitost pro psychologickou teorii. Krejčí nemůže připustit hypotézu nevědomého; vidí v tom logický, vnitřní spor, má-li vědomé být nevědomým, nevědomé vědomým (10, 21). Proto odmítá všechna ponětí nevědomého (16, 46—61). Považuje všechny hypotézy o psychickém nevědomu buď za čistě spekulativní výtvořiny anebo za hypotézy spojené s metafysickými spekulacemi. Poukazuje dále na to, že na existenci nevědomých představ nelze soudit z vybavování (10, 22), ani z té okolnosti (10, 23), že děje, které jsme konali jednou vědomě, po druhé se dějí nevědomě, ani z úkazů zahrnutých názvem pud.

Další důsledek z Krejčího pojmu duševnosti se týká metody psychologie. Je-li znakem jevů duševních bezprostřední uvědomění, pak z toho Krejčímu (10, 38) vyplývá, že psycholog nemůže jinak získat psychická fakta leč sebezpozorováním, introspekci.

Po krátkém rozboru Kantových a Comteových námitek proti introspekci a z toho vyplývajících pochybností o možnosti psychologie jako vědy, uvádí těchto pět možností k odstranění vad sebezpozorování (10, 42 a n.):

1. vzájemnou kontrolu sebezpozorování různých individuí,
2. pozorování neúmyslných projevů na jiných lidech,
3. studium analogie duševního života dospělého a sebezpozorování schopného člověka,
4. experiment, pokud je v oboru duševním možný a
5. studium jevů patologických.

Doplní-li se takto sebezpozorování (uvedenými pomůckami), pak můžeme pro psychologickou teorii nabýt exaktních indukcí (10, 20, 86).

Takové indukce, jaké jsou např. možné v jazykozpytu nebo dějepisu, bude možno dosáhnout i v oboru duševním, a to stačí, aby se psychologie nevzdávala samostatnosti.

Krejčí se domnívá, že nebude možno použít matematického kalkulu přímo na jevy psychické ani za pomoci experimentu. Úkol tohoto kalkulu z počátku omezil jen na systemisování a zpracování dat sebezpozorování.

K základním problémům psychologie Krejčí počítá psychofysický paralelismus. Tímto pojmem vyjadřuje (10, 87) poměr duševního jevu a současného nervového jevu. Mínil tím, že mezi duševními jevy a jejich nervovými korelátami není takové kausální spojitosti, jako ji pozorujeme ve světě hmotném a že je nemožno nervový pochod pokládat za příčinu jevu duševního, jej provázejícího, s ním zároveň vznikajícího. Děje nervové a duševní probíhající paralelně jsou v jistém vztahu mezi sebou, ale ten vztah není příčinný a nelze tudíž také mluvit o působení nervových pochodů (čili těla) na duševní děje a naopak (5, 368).

Ačkoliv jevy duševní a hmotné jsou od sebe naprosto odděleny, učí nás podle Krejčího zkušenost, že každý děj duševní je provázen nějakým současným dějem hmotným, neboť každý duševní děj má svůj korelát v pochodech nervových. Bez nervové soustavy není duševního života, a proto Krejčí (10, 87) praví, že nelze předpokládat, že jsou duševní děje bez tohoto podkladu. Není pochyby, dodává, že když máme nějaký stav vědomí, že se zároveň něco děje v mozku, neboť není-li mozek schopen své obvyklé funkce, není dějů duševních.

Je tedy podle Krejčího prostým konstatováním faktu nade vší pochybnost zjištěného, že každý děj duševní (tedy i nejabstraktnější, např. vůle, cit apod.) jest provázen nějakým nervovým pochodem, avšak nikoli naopak. Empirická psycho-

logie spokojuje se s tímto konstatováním a nevysvětluje dále, v čem vztah mezi oběma pochody záleží, a co je podstatou souběžných jevů duševních a hmotných, a snaží se v celé své teorii, aby nikdy proti tomu faktu se neprohřešila, důsledně zamítajíc všechny výklady, které by šly za tento fakt. To jí chrání před vlivem metafysiky a zajišťuje její vědeckou samostatnost a exaktnost (5, 368).

Tento fakt označuje Krejčí jako fenomenální nebo psychofysický paralelismus, a znamená, že duševní je nám dáno jen v průvodu nervových pochodů tak, že máme dvě rovnoběžné řady jevů vnitřních a vnějších.

Fakt vyjádřený zásadou paralelismu jest při tom nesrovnatelný s dualistickými hypotézami, které přijímají zvláštní duševní substanci vedle těla a připouštějí vzájemné působení těla a duše.

Krejčí je přesvědčen, že pro psychologa, který jako on uznává fakt paralelismu, vlastně problém vztahu duše a těla neexistuje (10, 88). »Avšak (10, 87) filosofům,« říká Krejčí, »prostý fakt zkušeností podávaný nestačí. On totiž nesouhlasí vždy s jejich hypotézami o poměru duševnosti a hmotnosti. Odtud jim vznikají problémy.« A tak se u tohoto faktu, zdůrazňuje Krejčí, stýkají všechny záhady o podstatě světa, v otázce paralelismu se rozhoduje o principy světového názoru, o bytí a nebytí filosofických systémů, a při tom ovšem také o základech psychologie, o její samostatnosti vůči filosofii a fyziologii.

Podle Krejčího více záleží na negativních důsledcích, vyplývajících z faktu paralelismu, než na pozitivních, které nemohou být leč jen jiným (10, 89) proslavením téhož faktu.

Z faktu paralelismu podle ponětí Krejčího plyne, že mezi duševními jevy a jejich korelátami není příčinné souvislosti. Duševní nemůžeme vysvětlovat z hmotného. Duševní nepůsobí na hmotné a hmotné nepůsobí na duševní.

Má-li mezi dvěma jevy být spojení příčinné, tj. má-li jeden být příčinou a druhý následkem, je třeba, aby po sobě následovaly. Avšak ve skutečnosti, tvrdí Krejčí, probíhají duševní jevy a jejich koreláty tak, že nikdy nenásledují po sobě hmotný, nervový pochod a duševní jev (10, 89). Toto teoreticky tak významné tvrzení Krejčí nedokazuje, nýbrž jen vyvozuje ze svého předpokladu. Z takto konstruované teorie psychofysického paralelismu vyplývá Krejčímu i metoda psychologického bádání a vysvětlování psychických jevů.

Podle Krejčího (10, 124) vysvětlení jevů psychických bude záležet:

1. v stanovení souvislosti časové čili rozložení složených jevů v jejich psychické složky jak současnosti, tak posloupnosti;
2. ve vytčení fyziologického korelátu a
3. v určení příčinného spojení těchto korelátů mezi sebou i s ostatním děním fyziickým.

Vytčení časového sledu musí předcházet před hledáním korelátů, má-li být možný psychologický systém a má-li být možno stanovit zákony psychického dění.

Zákony dění duševního nelze (10, 124) jinak stanovit než na základě nervových dějů sdružených. Duševní jevy jsou vysvětleny, když jejich časová souvislost jest uvedena ve vztah s kausální souvislostí nervových korelátů.

Krejčí jasně vymezuje poměr psychologie k fyziologii. Psychologie žádný zákon fyziologický nepřejímá do svého oboru, nýbrž nechává fyziologii fyziologii, nervové pochody nervovými, připojuje k nim pochody duševní, aby je tou rovnoběžností pochopila v souvislosti (10, 126). Psychologie využije fyziologie ve svůj

prospěch, ale nedovolí, aby fyziologie řešila její problémy, nebo aby jí problémy předpisovala, nechce být částí fyziologie. Psychologie nemůže si vytknout za cíl hledat jen ke každému jevu duševnímu fyziologický korelát, protože by pak neměla vlastního základu k vědeckému systému (10, 123). Empirická psychologie (10, 127) musí hledat pomoci u fyziologie, je v tomto smyslu fyziologickou. Proto považuje název fyziologická psychologie za zbytečný. A nebude snad proto tato psychologie materialistická? klade si otázku Krejčí (10, 126) a odpovídá, že nikoliv.

Materialismus ztotožňuje děje fyzické s duševními a na základě toho stanoví poměr příčinný mezi jevy; avšak z Krejčího stanoviska zůstává poměr jevu duševního k jeho korelátu nedotčen, ovšem také nevysvětlen, poněvadž se vysvětlit nedá. Krejčí tvrdí, že jeho princip není materialistický, ale čistě empirický a že nečiní (10, 126) z psychologie vědu přírodní, poněvadž děje psychické nestaví pod vládu fyzické kausalit, nýbrž této kausalit používá jen k vysvětlení, k objasnění souvislosti jevů duševních.

Krejčí vyvozuje ze svého pojetí paralelismu řadu důsledků. Z jeho koncepce paralelismu mu předně plyne, že jevy duševní jsou děje (10, 178) a že to, co provází uvědomění, jsou děje nervové. Poněvadž pochody nervové, které provázejí jevy duševní, jsou reakce, vyvozuje z toho, že každý duševní jev je uvědoměním reakce (10, 181). A z pojmu reakce mu zase vyplývá, že nelze rozlišovat v duševním dějství aktivnost—pasivnost (činnost—stav), poněvadž duševní jevy jsou všechny stejnou měrou aktivní i pasivní (10, 198).

Další důsledek vyplývající z paralelismu je, že duševní dějství v celém rozsahu jest závislé na vlastnostech tělesného organismu a skrze něj na vlivech, které podmiňují stav přítomný a vývoj organismu (10, 202).

Souhrn zvláštností organismu, pokud určují individuální zvláštnosti duševního života, nazývá Krejčí přirozeností člověka (10, 202). Duševní život člověka je tedy podmíněn jednak přirozeností a jednak vlivem prostředí fyzického a společenského, při čemž společenskému prostředí přisuzuje mocnější vliv (10, 205).

Velký význam v Krejčího teorii má vývoj, který podle Krejčího jde vpřed podle nezvratných zákonů. Krejčí soudí, že vše, co jest, vzniklo těmito zákony a že zasahovat do vývoje můžeme jen ve smyslu těchto zákonů (10, 208).

Krejčí se dále domnívá, že na základě fenomenálního paralelismu můžeme také rozhodnout mezi četnými hypotézami vyskytnuvšími se ve filosofii o poměru duše a těla.

Podle Krejčího se s jeho paralelismem (10, 150) nejlépe snáší spinozovský monismus, podle něhož je jen jedna nám neznámá podstata. Ta není hmota ani duch a poznáváme ji pouze, jak se jeví. Její jevy jsou dvojí podle toho, jak si je uvědomujeme. Krejčí chce naznačit, že taková hypotéza je možná a monismus spinozovský uvádí za její příklad.

Krejčí nechce tuto hypotézu dokazovat a připouští, že může být vyvrácena. Podotýká, že fenomenální paralelismus jako fakt není totožný s hypotézou monistickou, ač jí je podkladem a důvodem a že případným vyvrácením nebo znehodnocením této hypotézy ve filosofickém smyslu nepřestává být faktem a že se tedy vyvrácením monismu nedá fakt paralelismu vyvrátit (10, 176).

Podle Krejčího je jen jedno dějství, jedno jsoucno (10, 150). Na jistém stupni vývoje objevuje se individuum organické a na jistém stupni vývoje stávají se organická individua vědomými. Vznikem uvědomění se jsoucno nemění. A jen ze stanoviska individuálního vědomí se dělí jednotná řada dějů na dvě řady:

subjektivních—duševních a objektivních—hmotných, vnitřních a vnějších (10, 152). Pojem duše Krejčí z psychologie vyřazuje (10, 145). Psychologie ho pro svou vědeckou práci nepotřebuje. Proto považuje za správné, nazývá-li se vědecká psychologie psychologii bez duše.

Paralelistická koncepce Krejčího byla odpůrci nejvíce kritisována. Proto Krejčí v »Základech vědeckého systému psychologie« (r. 1929) pod vlivem kritiky pozměňuje poněkud své původní pojetí paralelismu, které formuloval v prvním vydání své Psychologie. Práví tam (16, 96), že psychologie nečiní psychofysický paralelismus svým východiskem. Psychofysický paralelismus je vyjádřením jistého faktu, ale zároveň něčeho, co není faktem. Uznává, že když se v diskusi s našimi fisiology dovolával psychofysického paralelismu jako faktu, tj. toho, co je v něm výrazem dané zkušenosti, že neučinil dobře, poněvadž fisiologové dokazují, že paralelismus není fakt, považovali celou jeho teorii, jestliže na něm spočívá, za pochybenou. Krejčí to považuje za nedorozumění, které je snad nadobro odstraněno tím, že definuje duševní jakožto uvědoměnou reakci (16, 96).

E. Rádl (25, 505—506) při hodnocení Krejčího psychologie charakterisuje jeho psychofysický paralelismus jako pouhou dedukci z jistých základních předpokladů, a nikoliv jako popis skutečného dějství. Není to český objev, dodává, ale není to jen odlietek cizí myšlenky, je to učení Krejčího, za něž se postavil celou svou autoritou.

Podle Krejčího je k úplnosti systému kterékoli vědy třeba dvou věcí (16, 405—406). Předně je třeba, aby se podrobnou analýzou jednotlivých úkonů určitého oboru a postupnou abstrakcí dospělo nejjednodušším jevům, jakožto prvků soustavy, z nichž by se postupnou syntézou vysvětlil vznik jevů složitějších až k nejsložitějším, jak jsou dány a pozorování přístupny ve zkušenosti.

Za druhé je třeba, aby byla zjednána souvislost dění toho kterého oboru se zákonitostí ostatních oborů a dění vůbec. Krejčí praví, že tak tomu jest v jeho psychologii a že všechno to je shrnuto v definici pojmu jevu duševního (stavu vědomí): duševní jevy jsou uvědoměné reakce organismu (psychofysického individua) (16, 406). V tom, dodává, je klíč k pochopení podstaty duševnosti a vývoje duševního života.

Krejčí usiloval od počátku své vědecké činnosti v oboru psychologie o vybudování vědecké psychologické soustavy. O obecných zásadách vědecké soustavy pojednává již r. 1895 ve své studii »Element psychologický« (8, 5). Tam dovozuje, že teorie psychologie může být založena jen na elementech (8, 5). Tyto elementy mají být se zřetelem ke skutečnosti pojmy nabyté indukci, založené na faktech zkušenosti. Element psychologické teorie má dále vyhovět logickým a filosofickým (v pojetí Krejčího) požadavkům (8, 49—50). Z logického hlediska má být empirický bez metafysického zabarvení a z filosofického má být ve vývojové souvislosti se zjevy přírodními, avšak bez metafysických předpokladů. Poněvadž tato souvislost je podle Krejčího dána pudem, má být element v souvislosti s pudem. Element má stačit na kausální a vývojové ponětí duševních jevů, má být pojmem nejjednodušším a ve vývoji reprezentantem nejnižšího stadia duševního života lidského. Krejčí přihlížeje (8, 54) k výše uvedeným požadavkům, považuje za psychologický element ten duševní pochod, který vzniká vnějším popudem, záleží v uvědomění si nějakého obsahu (kvality), libosti a nelibosti a v motorické reakci. Takto určený psychologický element označuje termínem počitek. Je to duševní prvek (16, 406), jenž jest nejjednodušší uvědomění reakce a má v sobě všechno, z čeho možno je další vývoj duševní pochopit a jej zkonstruovat. Krejčí se tu blíží k atomisticko-syntetizující psychologii.

K dalším základním pojmům Krejčího psychologické teorie patří věta o troj-

stránkovitosti jevů duševních. Za rozhodující při řešení této otázky považuje Krejčí dvě zkušenostní fakta: že není zjevu psychického, jenž by neměl tři stránky: představovací (rozumovou, obsahovou), citící a volní — a že v našem vědomí není nikdy samostatných představ, ani citů, ani snah (8, 50, 51). Z toho Krejčí vyvozuje, že každý duševní jev má tři stránky, citovou, snahovou a obsahovou, které jsou v něm nerozlučně spojeny (10, 186). Krejčí praví, že zkušenost nasvědčuje, že nikdy nenajdeme některou z těch tří stránek jako samostatný jev, jako jediný výlučný obsah vědomí v daném okamžiku. Do tohoto omylu svádí nás to, míní Krejčí, že zabývájíc se jednou stránkou na ostatní zapomínáme.

Krejčí zamítá názory těch, kteří (10, 188) představu nebo »pocit« pokládají za jev základní a z něho vyvozují cit a snahu. Rovněž odmítá názor, že můžeme mít ve vědomí samostatné city, zvláště pocit bolesti, čímž by jeho věta, že každý duševní jev má tři stránky, byla vyvrácena. Krejčí neříká tím (10, 187), že se ony stránky vyvíjejí stejnoměrně. Uznává, že na různých stupních vývoje duševního i při jednotlivých jevech duševních na nejvyšším stupni může převládat jednou ta, po druhé ona stránka.

Krejčí dělí psychologii na abstraktní a konkrétní. Abstraktní psychologie má za úkol hledat obecné zákony, společné všem jednotlivinám psychickým. Konkrétní psychologie se zabývá studiem rozdílů duševního života podle individuí (10, 221). Poněvadž by vědecké popisování každé možné individuální zvláštnosti nevedlo k cíli, hledí konkrétní psychologie stanovit typy, tj. taková obecnější schémata duševního života (10, 222), jimž by se mohly skutečně se vyskytující individuality podřadit a charakterisovat.

V pojetí typů se Krejčí shoduje s W. Sternem (10, 222). Poukazuje na to, že v konkrétní psychologii jsou dosud neurčitosti a mezery proto, že abstraktní psychologie není ve všech svých částech hotova (10, 231).

Jevy společenské pokládá Krejčí za sui generis, za samostatné, které nepatří do psychologie. Psychologie však má zkoumat vliv společenského soužití na duševní vývoj jedince (10, 228). O vědomí společnosti soudí, že neexistuje samo o sobě jako vědomí jednoho individua vedle vědomí individua druhého, nýbrž jen jakožto vědomí příslušnosti k celku ve vědomí členů společnost tvořících (10, 226). Podat společenskou typologii (typů národnostních, stavů, řemesel atd.) je úkolem konkrétní psychologie (10, 228), jejíž částí je také kolektivní psychologie (10, 229).

To jsou základní teoretické psychologické názory Krejčího, o nichž pojednává v prvním díle své Psychologie, nazvaném »Základy psychologie«. Tiskem vyšly v r. 1902. Tyto obecné principy pak Krejčí důsledně uplatňuje v dalších pěti dílech své Psychologie, které postupně vyšly během čtvrt století (šestý díl 1926).

V druhém dílu Psychologie Krejčí počíná se systematickým výkladem duševního dění. Pojednává tam o prvotních čili elementárních jevech duševních. Podle zásadních vět, vyložených v prvním dílu, považuje za duševní prvek okamžitý stav vědomí, naprosto jednoduchý (11, 2), který nepředpokládá žádný jiný děj duševní, a který, jsa uvědoměním si reakce, zprostředkované nervy a probíhající čivným obloukem, má tři stránky, obsahovou, citovou a snahovou. Je to počitek (sensation) na rozdíl od pocitu (Empfindung), kterýmžto slovem herbartovci značují jev neodpovídající všem požadavkům, které důsledně požaduje Krejčí po duševním prvku.

Počitek je pouhá abstrakce. Ve skutečnosti (11, 2) duševního se s počitkem nesetkáváme jako se samostatnými jevy, nýbrž pouze jako se složkami jevů slo-

žitějších. Krejčí předpokládá, že na nejnižším stupni duševního vývoje se počitky vyskytovaly a vyskytují a že duševní život počíná vůbec počitkem.

Fysiologové a fysiologičtí psychologové zkoumajíce experimentálně účinky podráždění jednotlivých nervových středisek shledali více než pravděpodobným, že při reflexech, které jsou provázeny vědomím, zúčastňuje se vždycky mozek, a to svou korou (11, 4).

Na základě tohoto pozorování fysiologů (11, 5) Krejčí pokládá za fysiologický korelát duševního prvku reflex procházející korou mozkovou. Poněvadž počitek je uvědoměný reflex (11, 8) a reflex je děj nervový, je podle názoru Krejčího rozmanitost počitků podmíněna rozmanitostí reflexů. Různý obsah počitků vysvětluje uvědoměním si různosti reflexů (11, 71).

Intenzitu počitek nemá; tato podle Krejčího nám není ve zkušenosti bezprostředně dána (11, 173). Poněvadž počitek nemá intenzity ve smyslu fyzikálním, nedá se proto měřit (11, 173, 179). Krejčí (11, 201) soudí, že zákonem Webrovým (i ve formulaci Fechnerově) se neměří intenzity počitkové (ani ze stránky obsahové), takže tento zákon nemůže vystihnout poměr mezi duševním a hmotným korelátem. Z toho Krejčí vyvozuje, že Webrovu zákonu nenáleží fundamentální, pro psychologickou teorii směrodatný význam (11, 201—202).

Citový přízvuk (11, 204), tj. vědomí příjemnosti nebo nepříjemnosti, považuje za stránku každého počitku. Citový přízvuk (11, 205), který je nezbytným průvodcem všech dojmů, uvádí ve vztah s tendencí, směřující k zachování individua. Fysiologický korelát (11, 210) přízvuku shledává ve střední ganglii, kde se rozhoduje o způsobu motorické reakce.

Snahovou stránku (11, 215) pokládá za rovnomocninu uvědomění motorické části reflexu.

Počitky se u člověka nevyskytují samy o sobě (11, 219), nýbrž jen ve složeních. Sdruženiny reflexů (11, 224), provázené jednotným stavem vědomí, v němž popřípadě shledáváme složky počitkové, nazývá Krejčí vjemem. Poněvadž pokládá počitky za elementy duševního dění, definuje vjem jakožto složeninu počitků. Vysvětlení o spojování počitků hledá v jejich fysiologických korelátech. Rozmanitost smyslů (11, 169) a smyslových počitků nepovažuje za původní. Chápe ji jako výsledek dlouhého vývoje rodového, v němž se počáteční jednota reagující hmoty diferencovala v orgány.

Krejčí se domnívá, že se mu podařilo objasnit podstatu pozornosti. Na rozdíl od názoru některých jiných autorů tvrdí, že pozornost je při každém duševním jevu a je podmínkou uvědomění (11, 232), ale že není samostatným jevem duševním, poněvadž není případem představování, ani citu a poněvadž je vždy provázena napětím v drahách motorických, napětím svalovým, nemůže být nic jiného, než ekvivalentem tohoto napětí ve vědomí čili případem snahy. Pozornost (11, 235) je zprvu bezděčná a z ní se na vyšším stupni vyvíjí pozornost úmyslná tímž způsobem, jakým se vyvíjí z bezděčné činnosti duševní úmysl. Zvláštní orgán pozornost nemá (11, 237).

V třetím dílu pojednává o elementárních jevech duševních: o představování (paměti a obrazivosti).

Vybavení (reprodukce) (12, 2) je podle Krejčího opakování se téhož obsahu vědomí, který jsme již vnímali (obsahu vjemu), aniž se opakuje popud. Takto vybavený obsah vědomí nazývá vybaveninou čili představou v užším smyslu. Představu v užším smyslu definuje jako vybavený vjem (12,3), při čemž po-

držuje rozdělení na upomínky a představy obraznosti (obrazy); v širším smyslu podržuje slovo představa ve významu, který je označen obratem, míti představu o něčem, takže i složeniny z vjemů a vybavenin označuje tímto slovem. Poněvadž představa (12,3) předpokládá počitek a vjem, pokládá ji za duševní stav odvozený.

Reprodukcí (12,4) vysvětluje pomocí stopy, která zůstala v nervstvu po dojmu a může navodit týž nebo přibližně týž nervový pochod a s ním týž nebo přibližně týž stav vědomí jako při původním dojmu. Jaká je to stopa (12, 5), zůstávající v nervstvu po dojmu, to fyziologie prozatím není schopna vyložit. Psychologie musí se s tím faktem spokojit, což Krejčimu z paralelistického stanoviska stačí. Předpokladem stopy (12, 4) získává se fyziologická kontinuita mezi vjemem a představou.

Problémům asociace věnoval Krejčí obsáhlou monografii s názvem »Zákon asociací« (9). Klade si v ní tyto čtyři otázky:

1. Za jakých okolností se představy či dojmy vůbec obnovují (zákony reprodukce); 2. co je příčinou vybavení; 3. jaký má asociace význam pro teorii psychologickou; 4. jaký má význam filosofický a noetický.

Zákony asociací (9, 1) neznamenají jen zákony sdružování, ale především zákony vybavení (reprodukce). Asociace není v přímé zkušenosti daná, nýbrž jen předpokládaná příčina reprodukce. Zákony sdružování jsou vyvozeny ze zákonů vybavení. V historickém úvodu Krejčí poukazuje na význam asociace v dějinách psychologie (9, 1—5) a v psychologické teorii.

Při vysvětlování úkazů zahrnutých názvem asociace vychází tedy Krejčí od fakta reprodukce. Považuje fyziologickou stopu (9, 11) zbylou v centru po dojmu periferickém za poslední příčinu vybavení, ale domnívá se (9, 12), že se tím nevyslovuje pro ztotožnění fyziologického pochodu s psychickým.

Otázku základního zákona sdružování (9, 58—61) Krejčí řeší na základě svého vývodu, že podstatou vybavení vůbec jest obnova téže stopy ve všech případech (9, 59). Stopu předpokládá v ústředním orgánu. Poněvadž však sensitivní a motorické vlákno vodí vzruch pouze jedním směrem, nemůže být stopa dotčena leč drahou sensitivní a poněvadž každý dojem má dráhu, probíhající v čivném oblouku, různou od dráhy dojmu kvalitativně odlišného, jest vybavení možné jen buď tímž popudem nebo aspoň částečně tímž (9, 60). Proto Krejčí uznává jen jeden zákon vybavení: zákon totožnosti, podle něhož stejné se vybavuje stejným a všechny případy vybavení se redukují na společný základ zákona totožnosti (9, 60).

Zákony asociací v pojetí Krejčího neplatí pouze o představách, nýbrž o všech činnostech duševních (9, 63) a jsou nezbytnou podmínkou k vysvětlení dění duševního vůbec (9, 62).

Krejčí odpovídá také na otázku, jak se mají zákony asociací ke kategoriím času, prostoru a příčinnosti (9, 67). Jsou-li čas, prostor a příčinnost vjemy, vznikají syntézou a jejich vznik nepodléhá zákonům asociacím, nedá se proto jimi vysvětlit. Jsou-li to družiny vjemů, vznikají asociací. Krejčí dospěl k názoru, že názory prostorové nelze vysvětlit jen zákony asociacím. Proto doplňuje asociací zákony ještě zákonem, který zahrnuje spojení počitků ve vjem (9, 71), aby se daly vysvětlit všechny psychické spojení (zákon syntézy v pojetí Wundtova).

Paměť se váže na podmínky fyziologické, spočívající v tom, že nervstvo má schopnost podržet stopu po dojmech (12, 72), a psychické, záležející v pozornosti, která je nezbytnou podmínkou k utkvění stopy (12, 79). Krejčí zavádí do svého

systému psychologického pojem myslí a rozumí jím souhrn stop, po dojmech v nervstvu zústavený a vybavení schopný (12, 143).

Mysl jako souhrn stop obsahuje vaškerou duševní minulost sebevědomého individua, pokud je spjata paměti. Má stránku fyziologickou, to jsou stopy v nervstvu, a má stránku psychickou, to jsou vybaveniny. Pro tu stránku (12, 143) fyziologickou nelze mysl odloučit od ostatního organismu tělesného, a pro tu psychickou jest mysl v každém okamžiku reprezentantem toho stupně vývoje duševního, k němuž člověk individuálně dospěl.

Mysl (12, 143) nahradí nám (chceme-li) pojem duše, ve smyslu substrátu (podkladu) duševního dění. »Všude tam (12, 144), kde jsme zvykli užívat slova duše,« míní Krejčí, »užijeme slova mysl a jest záhada duše empiricky rozřešena.«

Pojmem myslí zkonkretňuje se též pojem nitra. Nitro přestává být pouhým obrazem a má skrze pojem myslí reálný základ.

Obrazivost definuje Krejčí jako děj reprodukční (12, 176), pokud se jím vybaveniny dřívějších dojmů seskupují nebo se objevují seskupeny v jiné celky, než v jakých byly vnímány. Obrazivost způsobuje tedy úchytky od věrnosti paměti, ale všechny změny původního složení nejsou obrazivost. Tím řeší Krejčí také otázku, která zaměstnávala mnohé středověké i novější filosofy, zdali obrazivosti mohou vzniknout absolutně nové představy. Krejčí je přesvědčen v souhlase s empirickými psychology, Lockem počínaje, že nikoliv.

Čtvrtý díl Psychologie věnoval Krejčí otázkám myšlení. Velký význam v duševním vývoji přikládá pudu sebezáchovy, pomocí něhož také vykládá vznik řeči a vznik složitějších duševních útvarů. Je přesvědčen, že činitelem, jenž způsobil syntézu duševních prvků a dal vznik složitějším a nejsložitějším útvarům psychického života, je to, co vyvolalo duševní život. To je snaha zachovat sebe čili pud sebezachování (13, 3).

Pudem označuje Krejčí (13, 3) zákonitost nutnosti, která ovládá a řídí život organického individua. V pudu vidí klíč k pochopení všeho, co se na světě děje. Proto si podle Krejčího začalo individuum uvědomovat, co se s ním děje, aby obstálo v boji o život a táž snaha o sebezáchovu nutně vedla člověka, od počátku žijícího ve společnosti a odkazaného v té snaze na součinnost jiných lidí, k tomu, aby se s nimi dorozumíval (13, 4).

Myšlení definuje Krejčí jako vědomé spojování a rozpojování představ v nové celky za účelem poznání. Za nejjednodušší pochod myšlení považuje soud, souzení (13, 77). Krejčí poznamenává (13, 77), že v ponětí soudu je mnoho růzností. V logice a gramatice (13, 78) je základní forma myšlení dvoučlenná. Sám definuje soud jako uvědomění si vztahu dvou stavů vědomí (13, 78). Z psychologického stanoviska je soud vždy dvoučlenný, ale počátečný slovní výraz je jednočlenný.

Pojem definuje jako představu, jejíž obsah je ustálen a přesně určen. Existuje jen v naší mysli, mimo ni existuje to, z čeho byl utvořen (13, 101). Cílem myšlení, souzení, poznávání je pravda (13, 117). Známkou pravdivosti myšlenky je její shoda se skutečností a známkou shody se skutečností je na prvním stadiu zdar snahy sebezachovací a jednáním, které se stalo na základě nějaké myšlenky. Proto je pravda shoda myšlenky se skutečností (13, 117) a kritériem objektivní pravdivosti je odkaz ke zkušenosti (13, 127).

Svět poznáváme jen tak (13, 132), jak se nám jeví skrze smysly, a nikoliv tak, jak jest. Poznáváme jevy a ne věci o sobě. Vnímáním a myšlením vzniká celková představa o tom, co nazýváme vnějším světem (13, 175).

V představě o světě jsou významné především představa času a prostoru, bez nichž se svět vnější nedá myslit, potom představa příčinnosti, bez níž dění, změna je nemyslitelná (13, 176).

Co je čas, nelze říci. Nemáme představu o čase, ale časovou představu (13, 177). Krejčí odmítá Kantovo pojetí apriornosti času. Souhlasí s Kantem, že čas je formou myšlení, ale bez myšlení — a to by znamenalo Kantovo a priori — před myšlením není čas nic (13, 178). Krejčí považuje pojem času za pojem vztahový, vztah předpokládá srovnání nejméně dvou stavů vědomí a srovnávání se nemůže pokládat za prvotní jev duševní, poněvadž tady už to, co srovnáváme, musí být.

Časové vztahy si uvědomujeme jen ze svých stavů vědomí a odtud je přenášíme na předměty a děje světa vnějšího, o němž víme jen potud, pokud se ve vědomí našem obráží. Uvědomění vztahu stavů vědomí je prius, vztahy časové vnějška jsou posterius a nemožno je ani noeticky, ani psychologicky pokládat za příčinu, nemožno z posterius činit prius (13, 182).

Proto Krejčí odmítá (13, 183) Machovo ponětí časového počítku, jež odporuje (13, 184) Krejčího ponětí počítku. Pak Krejčí podrobně vykládá vznik představ o prostoru a ukazuje, že s představou prostoru (13, 202) má se to jako s představou času. Pojem prostoru je vztahový a vzniká uvědomováním si sousednosti. Krejčí při výkladu představy času a prostoru hájí stanovisko empirické a genetické (13, 226). Dovojuje, že názor prostorový není dán přímo, není vrozený, nýbrž vzniká.

Také objasnění příčinnosti věnuje obsáhlejší rozbor. Vychází při tom z ponětí změny. S ponětím změny (13, 243) souvisí ponětí děje. Psychologicky je děj uskutečňující se změna, tj. změna vnímaná. Spadá tedy s ponětím změny vjedno. S ponětím děje vzniká (13, 244) a v těsné souvislosti s ním se utváří ponětí příčiny. Poměr mezi silou (13, 252) působící jakožto příčinou a jejím účinem je nikoli pouhá podobnost, nýbrž nutnost, nejde tedy o pouhou asociaci. Tak Krejčí řeší spor, který se táhne dějinami kausálního ponětí, od Humea až na naše doby, zdali jsou příčina a účín po sobě anebo zdali koexistují, jsouce současné.

Poznání a vědecká práce (13, 257) jdou za cílem pochopit universální příčinnou souvislost. Vědecká práce je hledání příčin (13, 258). Žádný úkaz není vysvětlen, dokud se k němu nenajde příčina (13, 258).

V pátém dílu Psychologie analyzuje Krejčí citovou stránku lidské psychiky. Z věty o trojstránkovitosti duševních jevů Krejčí dedukuje, že cítění se (14, 3) týká celé psychy a že cítění není nikdy bez představování a snažení a že cítice představujeme a myslíme a chceme zároveň (14, 2). Při citech však citová stránka převládá. Cítění je uvědomování si libosti a nelibosti dojmů (14, 6). Krejčí chápe uvědomování libosti a nelibosti teleologicky, při čemž se dovolává podobného chápání citu u Aristotela, Spinozy, Lotzeho, Spencera, herbartovců a Baina (14, 8) a podotýká, že v empirické psychologii je tento názor běžný. Teleologický význam cítění (14, 13) dedukuje z ponětí reakce. Z teleologického hlediska označuje za libý takový dojem, jímž způsobená změna organismu prospívá, a za nelibý, jež organismus ruší nebo ničí. Je tedy libost ukazatelem toho, co má být. Teleologické chápání citu vede Krejčího k přesvědčení, že v citu se uplatňuje instinkt, pud. Pud definuje Krejčí (14, 10) jako zákonnou nutností probíhající činnost nevědomé účelnou. Instinktivně vycítit, citem pochopit neznamená pro Krejčího něco poznat. Krejčí neuznává cit za pramen objektivního poznání. Práví, že noetický význam

citu se rovná nule a že podobně je tomu s poznáním intuitivním (14, 12). Připouští však, že jednání řízené citem vede namnoze bezpečněji k cíli, než jednání řízené rozumovými úvahami, což vysvětluje instinktivností citu (14, 13). K roztrídění citů použil Krejčí (14, 89) za dělidlo poměr popudu k organismu a mysli, a tak dostal tři třídy citů: city tělové, smyslové a hnutí mysli, emoce.

Poslední (šestý) svazek Psychologie je věnován psychologii vůle. Je to část Krejčího psychologického systému, pojednávajícího o složitějších jevech duševních po stránce snahové. Při jejich výkladu Krejčí důsledně aplikuje svůj princip trojstránkovitosti, psychofysický paralelismus a svou definici duševních jevů jako uvědoměných reakcí.

Krejčí vytýká jednotlivým metafysickým a empirickým teoriím vůle (15, 8) jednostrannost, a to, že nespojují jednotlivé momenty v celek ponětím reakce. Vůle je podle Krejčího uvědomující se instinkt (15, 72). Jevy volní jsou mu případy chtění (15, 2), které vedle myšlení a cítění představuje třetí nejobecnější třídu duševních složitých jevů, při nichž převažuje stránka snahová. Tato snahová stránka (15, 18) je psychickým korelátém motorické části čivného oblouku. Při počítku, vnímání a představě si motorickou část reakce neuvědomujeme, při volních jevech si ji uvědomujeme ve formě úmyslu (15, 11). Jako při vnímání reprezentuje snahovou stránku bezděčná pozornost, tak při každém volním aktu reprezentuje pozornost úmyslná uvědoměnou stránku snahovou, při čemž není samostatným úkazem složitého dění, nýbrž jen nezbytným atributem každého volního aktu (15, 24). Krejčí se domnívá, že zákony pozornosti lze snadno poznat a vysvětlit, vyjdeme-li od jejího fyziologického korelátu, jenž je v motorické části nervové reakce (10, 125).

V ponětí instinktu (15, 71) se Krejčí liší od ponětí přírodopisců a filosofů v tom, že obsah pojmu instinktivně neztotožňuje s nevědomě (15, 70), nýbrž s neúmyslně — a neúmyslně znamená u Krejčího to, co se děje bez úmyslu, i když se to děje vědomě.

Poněvadž účelnost je údělem všech bezděčných i úmyslných činností vůbec, pokládá za zbytečné pudy čili instinkty třídit a mluví jen o pudu sebezachování, jímž vysvětluje všechno duševní dění (15, 76).

Krejčí vysvětluje v celém svém systému vznik složitějších úkazů duševních syntézou prvků duševního dění. Aby mohl vysvětlit, jak se utváří celek duševního života v konkrétní zjev osobnosti, individuality (15, 157), snaží se postihnout činitele, kteří tvoří vzpružinu vývoje (nazývá je činiteli dynamickými) a činitele, kterými se výsledky vývoje stabilisují (nazývá je statickými, ustalovacími). Všechny dynamické činitele shrnuje v jediný princip pudu sebezáchovy a ustalovací, statické rovněž v jeden princip — zvyk (15, 158). Zvyku přisuzuje velký význam a zahrnuje do jeho pojmu vše, co způsobuje, že z činností duševních a životních funkce zůstávají trvalé účinky v tělesném i duševním organismu, které podmiňují další život. Také schopnosti, vlohy a psychologické typy Krejčí zařazuje mezi zděděné vlastnosti (15, 190).

Krejčí končí svůj systém abstraktní psychologie kapitolou o přerušovaném vědomí (15, 267 a n.) a o duševních abnormitách (15, 358 a n.) a stručnou charakteristikou svého systému abstraktní individuální psychologie.

V této charakteristice Krejčí právem volá po tom, abychom při analýze a vysvětlování každého děje měli na paměti, že psychologické individuum s jeho tělesným organismem a s psychou reaguje na působení vůkolního světa jako celek

a že proto psychologický výklad nemůže se omezit jen na to, co se děje ve vědomí, ale že musíme vždy a všude vzít v počet také to, co se děje v nervstvu a v tělesném organismu vůbec (15, 407).

Dále uvádí důsledky biologické orientovanosti své psychologie, vzavší za princip fakt psychofysického paralelismu a definující v důsledku toho děje duševní jako uvědoměné reakce organismu. Podrobně odůvodňuje, jak tato jeho biologicky orientovaná psychologie znemožňuje intelektualismus racionalistických dualistů a sensualistických asociacionistů, jak je ochráněna proti jednostrannostem voluntarismu Schopenhauerova, Bergsonova a Wundtova, jak je tím zjednána souvislost mezi životem duševním a organickým, jak se tím poráží logický a noetický apriorismus a odstraňuje a priori estetické a etické.

Poněvadž šestidílná Psychologie vycházela čtyřiaadvacet let, vydal Krejčí první díl znovu s názvem »Základy vědeckého systému psychologie« v r. 1929 (16), aby se systém rozvinutý v jeho psychologii objevil i po zevnějšku jednotným, na stejných principech vybudovaným a vnitřně souvislým celkem (16, str. III). Kromě povšechného úvodu do psychologie Krejčí chce ukázat v tomto spise, že k biologické orientaci psychologie dospěl vlastní myšlenkovou prací v souvislosti s vývojem psychologie vůbec (16, str. IV). Krejčí tu vyslovuje také přesvědčení, že jeho koncepce teoretická bude jednou uznána a že se pak bude i jinak pohlížet na spory, které po celou dobu vycházení jeho Psychologie byly vedeny s nebývalou příkrostití a dosud neutuchly (16, str. IV). Tyto spory vědecky zhodnotil Václav Příhoda ve studii »Krejčího boj za českou psychologii« (22). Příhoda tam konstatuje, že »Krejčí svůj boj za vědeckou psychologii na vědeckém poli vyhrál« (22, 155), ale dodává, že dnešní psychologie je před Krejčím.

Kriticky zhodnotil Krejčího psychologii E. Rádl (23, 504). Vytýká Krejčimu, že svou psychologii nevybudoval na pozorovaných faktech, nýbrž na spekulativních thesích, k nimž počítá Krejčího ponětí fenomenálního dualismu, psychofysického paralelismu a trojstránkovitosti duševního dějství. Krejčího psychologie je podle Rádla věda dedukovaná z několika nejvyšších principů. Jejím východiskem je předpoklad Krejčím uznaný za správný a její metodou je dedukce obecných pojmů z tohoto předpokladu (23, 498). Krejčí s Rádlovým názorem nesouhlasí (16, 2) a podotýká, že jeho metoda, kterou zvolil k zbudování vědeckého systému, není ani výlučně induktivní, ani výlučně deduktivní, nýbrž induktivně deduktivní.

J. Popelová (20, 43) vidí u Krejčího rozpor mezi požadavky, které kladl na svůj systém, a mezi naplněním těchto požadavků. Dal za pravdu empirismu, ale racionalistický dogmatismus jej nutí někdy i k potlačení empirických fakt, které racionalistické koncepci neodpovídají. Tak v psychologii Krejčí dedukuje řadu závěrů z definice celkem a priori stanovené, že psychologie je věda o stavech vědomí.

Také J. Král (19, 48) nesouhlasí s Krejčího názorem o psychofysickém paralelismu (19, 48).

Námítky Rádlovy, Popelové a Královy jsou oprávněné. Krejčí se mylně domníval, že psychofysický paralelismus je fakt. Krejčí je si vědom toho, že jeho systematické dílo o psychologii, jehož zpracování trvalo dvacet pět let, nemůže odpovídat stavu tehdejší současné psychologie (16, str. XI). Připouští však, že se to týká pouze podrobností (např. z fyziologie), a nikoli celkového rázu jeho systému, jeho teoretické koncepce. Také uznává, že je zbytečné nyní vkládat fyziologické podrobnosti do psychologických spisů, ale že před lety to bylo nutné kvůli pokrokovému českému dekoru (16, XI).

Určitým nedostatkem jeho systému je, že se neopírá také aspoň při řešení některých otázek o vlastní experimentální zkoumání.

Přes tyto oprávněné výtky má jeho dílo velký význam v dějinách české psychologie, v českém psychologickém myšlení a v boji o vědecký ráz psychologie. J. Popelová považuje psychologické dílo Krejčího za zakladatelské dílo, které imponujícím způsobem položilo základ vědeckému psychologickému systému u nás (20, 22). Také E. Rádl (23, 506), který byl odpůrcem Krejčího pozitivismu, oceňuje Krejčího tvůrčí práci v psychologii. Právě: »Jestliže česká psychologie znamená české myšlení o psychologii, důsledné, pak Krejčí zavedl k nám psychologii jako vědu.«

J. Král (18, 115) řadí Krejčího šestidílnou Psychologii k základním dílům českého

dušeslovného bádání. Její význam vidí také v tom, že je to v české literatuře první soustavný výklad duševního života z empirického hlediska, opřený o výtěžky rozsáhlé literatury německé a ostatní literatury světové. Jen v »Psychologii citění« cituje Krejčí 120 autorů a v »Psychologii vůle« 175 autorů. Do jaké míry měli na jeho teorii vliv Wundt, Ebbinghaus, Külpe, Jodl a jiní, je třeba zjistit.

I když jsou některé Krejčího výklady psychických jevů dnes vědecky překonány, bude mít Krejčí v dějinách české psychologie trvalý význam, zejména pro své úsilí vybudovat psychologii jen na vědeckých základech bez metafysiky a bez pojmu duše. Jeho psychologické dílo jako celek je v mnohém směru i dnes aktuální. Tak Krejčí správně postihl, že duševní život člověka je podmíněn jednak zvláštností organismu a jednak vlivy prostředí fyzikálního a společenského, při čemž prostředí společenskému přisuzuje mocnější vliv. Člověk reaguje na působení vukolního světa jako celek a proto musíme při psychologickém výkladu vždy vzít v počet také to, co se děje v nervstvu a v tělesném organismu. Také jeho názor, že duševno se objevuje u organických individuů na jistém stupni vývoje, že bez nervové soustavy není duševního života, že při reflexech, které jsou provázeny vědomím, zúčastňuje se vždy mozek, jsou v souladu s dnešním bádáním.

Krejčí dává již v roce 1926 (15, 421) za pravdu Marxovu historickému materialismu. Jeho pokrokové názory měly značný vliv na vytváření vědeckého světového názoru u jeho současníků, zvláště v učitelstvu, které vydalo ve svém nakladatelství jeho Psychologii tiskem. Velký význam Krejčího pro rozvoj psychologie u nás náležitě objasní teprve důkladná monografie o jeho psychologickém díle.

Krejčí ve své psychologii všude přihlíží také k vývoji jevů duševních.

Literatura

1. Kapras, J., Paměť. Rozprava psychologicko-pedagogická, kterou pro českou školu napsal J. Kapras, gymn. profesor v Brně. Na Smíchově 1866. 60 stran. Recenze Fr. Krejčího v Atheneu V, Praha 1888, str. 195—197.
2. Krejčí, Fr., Novější směry v psychologii, Časopis Musea král. Českého, r. LXVIII, Praha 1894, str. 307 a n., 431 a n., 556 a n.
3. Krejčí, Fr., Rozhledy po nynějším stavu psychologie, Časopis Musea král. Českého, roč. LXXI, Praha 1897, str. 209—226.
4. Krejčí, Fr., Obzor psychologický, Naše doba V, Praha 1898, str. 673 a n., 804 a n., 877 a n., 1064 a n.
5. Krejčí, Fr., Rozhledy psychologické, Česká mysl I, Praha 1900.
6. Krejčí, Fr., Volné listy o nynější filosofii, Česká mysl I, Praha 1900, str. 186 a n.
7. Krejčí, Fr., O současném českém myšlení filosofickém, Česká mysl 29, Praha 1933.
8. Krejčí, Fr., Element psychologický. Praha 1895.
9. Krejčí, Fr., Zákon associační. (Pokus psychologický.) Praha 1897.
10. Krejčí, Fr., Základy psychologie (I). Praha 1902, Dědictví Komenského.
11. Krejčí, Fr., Elementární jevy duševní. Část první: Čítí a vnímání (II). Praha 1904, Dědictví Komenského.
12. Krejčí, Fr., Elementární jevy duševní. Část druhá: Představování (paměť a obrazivost) (III). Praha 1907, Dědictví Komenského.
13. Krejčí, Fr., Psychologie myšlení (IV). Praha 1910, Dědictví Komenského.
14. Krejčí, Fr., Psychologie citění (V). Praha 1916, Dědictví Komenského.
15. Krejčí, Fr., Psychologie vůle (VI). Praha 1926, Dědictví Komenského.
16. Krejčí, Fr., Základy vědeckého systému psychologie. Praha 1929.
17. Krejčí, Fr., Psychologie pro školy. Praha 1897.
18. Král, J., Československá filosofie. Praha 1937, Melantrich.
19. Král, J., Cesty české filosofie, Česká mysl 40, Praha 1947, str. 1 a n.
20. Popelová, J., Filosof František Krejčí. Praha 1942.
21. Purkyně, J. Ev., Beobachtungen und Versuche zur Physiologie der Sinne. Bd. I, Praha 1819, II. vyd. 1823, Bd. II, Berlín 1825.
22. Příhoda, V., Krejčího boj za vědeckou psychologii. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929.
23. Rád, Em., Profesor dr. František Krejčí. Česká mysl 24, Praha 1928.

KREJČÍHO BOJ PROTI IDEALISMU V PSYCHOLOGII

V. Příhoda

Katedra psychologie filosoficko-historické fakulty KU, Praha

Profesor František Krejčí pracoval také ve vědě podle své základní noty věcné střízlivosti. Jako přesvědčený scientista vědomě isoloval psychologii od veškeré filosofie. Nemohl se však vyhnout základnímu rozporu mezi filosofickým zaměřením a mezi snahou odfilosofovat svou nauku. Bylo jeho základním omylem, že je možno práci tak širokou budovat jen pro praktické účely bez filosofických předpokladů. Musil podat její teoretický základ, který při složitosti právě této nauky nemůže neprýštit z obecnějších a hlubších zdrojů, kterým říkáme filosofie. Tento rozpor měl proň i pro národní kulturu stinný důsledek, že se nepřiznal k materialismu, neboť pokládal pojem hmoty za metafysický, svým obsahem překračující za hranici zkušenosti. Lpění na pojetí, že empirismus »znamená úplné odloučení od filosofie«, ponechalo jej celý život v zajetí pozitivismu.

Za studií na nerozdělené ještě universitě »Karlo-Ferdinandově« dostalo se Krejčimu jednotného filosofického vedení u znamenitých učitelů, kteří byli vesměs herbartovci. Poslouchal přednášky Wilhelma Fridolina von Volkmana, rytíře z Volkmaru, v nichž se dovídal o pokantovské psychologii, studoval u Josefa Durdíka, ale jistě také u Roberta Zimmermanna. Máme za to, že nejtrvaleji naň působil Volkman, který jej jakožto autor knih *Grundriss der Psychologie vom Standpunkte des Realismus und nach genetischer Methode* a *Lehrbuch der Psychologie* podnítil k zájmu o svou disciplínu. Z Herbartu přijal Fr. Krejčí myšlenku zkušenosti, přesvědčivost bezprostřední evidence hodnotícího soudu, psychologický atomismus a syntetismus a intelektualismus, který určil i jeho hledisko k citu a k vůli.

Bude potřeba zvláštní studie, aby byly stopovány vlivy Herbartova učení na mladého Krejčího. Daly jistě podnět k příspěvkům z »národové psychologie« o demonech, o kultu předků, o lidové poesii a o mythu, jež uveřejnil v časopise herbartovce M. Lazaruse *Zeitschrift für die Völkerpsychologie*, ale i k pojednání *Element psychologický* a k habilitačnímu spisu o Zákonu asociacím.

K překonání herbartismu vedlo Krejčího podobně jako G. A. Lindnera učení o fylogenesi, k němuž dal patrně podnět jeden z prvních našich darwinistů Josef Durdík. Vývojovou teorii však přejal Krejčí opět tak — a možná i jeho vlivem — jako Lindner ve filosofickém názoru Herberta Spencera, jehož pozitivismus jej okouznil a trvale k sobě připoutal.

Positivistické přesvědčení spencerovského typu se nemohlo u Krejčího zastavit před branami speciální vědy. Jeho psychologie není »úplně odloučená od filosofie«, jak deklaroval v první kapitole prvního dílu svého *chef-d'oeuvre*, nýbrž je v celkové koncepci ideové i metodické skrz na skrz pozitivistická. Bylo by však omylem se domnívat, že pozitivismus formoval jednostranně Krejčího vědu; naopak také jeho vědecké předpoklady a omyly dávaly původní tvar jeho pozitivismu a bránily mu jít nad něj.

Základní filosofické myšlenky, které pronikaly a řídily veškeru vědeckou práci profesora Krejčího, byly tři se svými corrolarií:

1. Vědecké bádání musí vycházet ze zkušenosti. Za fakty empiricky získané pokládal »to, co jest našimi smysly dáno beze vší pochybnosti, co důkazu nepotřebuje anebo jest

FRANTIŠEK KREJČÍ JAKO UMĚLECKÝ A LITERÁRNÍ KRITIK

J. Fišer

Vysoká škola pedagogická, Praha

»Kdykoliv pohlížím na hvězdnaté nebe, vždy se mi namanou jen učené otázky.«

Fr. Krejčí v dopise J. Voborníkovi 1873.

Otakar Chlup charakterisoval před časem Františka Krejčího jako českou vědeckou osobnost. Mínil tím důslednost, s jakou jeho vědecký názor proniká nejen psychologii, ale i jeho vztah k ostatním vědám a oborům lidské činnosti.

V harmonické jednotě teorie a praxe, vědy a života, je, myslím, vedle Krejčího pokusů v dramatické tvorbě v době mladosti, možno hledat klíč k pochopení i určení vztahu Krejčího psychologa k umění vůbec a tím i povahu a typ jeho činnosti umělecky a literárně kritické.

Máme-li za úkol načrtnout Krejčího činnost literárně kritickou, pak si především musíme, byť jen heslovitě, připomenout situaci společenskou a ovšem i její literární odraz na sklonku i na přelomu století, kdy Krejčí jako redaktor České myslí rozvíjel svou činnost publicistickou a kdy literatura, hudba i divadlo vedle otázek ryze odborných i pedagogických a později i politických se stávaly předmětem jeho soustavné a poučené pozornosti.

Kapitalistický výrobní způsob přechází na zlomu století do svého nejvyššího stadia, do doby neřešitelných rozporů mezi společenskou výrobou a soukromým přivlastňováním. Buržoasie, která kladně přijala ještě teorii Kant-Laplaceovu, jeden ze základních dokladů teorie vývojové, stejně jako nauku Darwinovu, stanula v úzkosti před vědecky zjištěnými zákonitostmi vývoje společensko-historického, tím spíše pak před možností aplikace na vývoj i změnu společenskou. Z manifestu České moderny (1895) vytušíme zklamání nad politikou mladočechů, míru sociálního rozhořčení i podivuhodnou kritiku buržoasie, jež »emancipována francouzskou revolucí zapomněla záhy na trpký osud potlačovaných a svorně s feudály a svorně se sedláky, i tito prošli podobnou školou, staví se proti mozolným hrozcím rukám bílých otroků«. F. X. Šalda napsal v Juvenilních, že to byla »doba soumravná, vyprahlá, zoufalá, blízká sebevraždě do slova a do písmene. Staré bylo dávno dožito, doumíralo, ano odumřelo již, ale neodpadlo s větve života a bránilo tak rozpuku nového, které se nemohlo narodit«.

Bohatě a rozmanitě odrazil se základní společenský rozpor v literatuře 90. let u nás. Jejím společným rysem je výrazná protirealistická tendence, která se projevila v individualismu a pesimismu z konce století, v dekadenci a mystice, v chorobné sensitivnosti a lartpourlartismu.¹⁾

Ve skupině mladých kritiků kolem »Pelclových Rozhledů« a v podpisech manifestu »České moderny« mezi jmény F. X. Šaldy, Machara, Sovy, Mrštika, Březiny, F. V. Krejčího, jež v odporu proti této skutečnosti politické i umělecké spojovala zdravá myšlenka, že pravé umění se musí aktivně podílet na změně skutečnosti, nečteme jméno Fr. Krejčího.

Uvážíme-li, že jeho zásadní teoretické pojednání »O významu umění ve vývoji«²⁾ vychází až v r. 1901, sotva můžeme předpokládat, že literární či literárně kritický odraz

¹⁾ Hanuš Jelínek takto charakterisoval studentskou mládež této generace v doslovu k »Poesii« V. Dyka (str. 360–361, 1931): »Byla to soumravná doba, fin de siècle, kde tolikrát myšlenky a tolikrát hesla se srážela a křížila v mladých hlavách... v literatuře morbidní kouzlo básníků dekadentních. K tomu se přidružil rostoucí vliv realismu, ohlasy hesel socialistických, všechno se pilo plnými doušky, a důsledek? Chaos, konfuse, zmatek, předčasná skepse, hyperkriticismus, pochybování a smutek, který šel až k zhnusení života. A přece to nebyla generace špatná. Měla mnoho touhy a energie probrat se k něčemu pevnějšímu. Bylo v ní mnoho poblouzení, ale také mnoho opravdovosti.«

²⁾ Naše doba VIII, 1901, 22–27, 81–90, 182–188.

POSITIVNÍ ETIKA FRANTIŠKA KREJČÍHO

J. Pešková

Filosoficko-historická fakulta KU, Praha

»Vážím si vás, protože jste bojovali... Jsem komunist a vy jste většinou v táboře, s nímž bojujeme. Ale byli jste mými učiteli. S katedry univerzity i ze svých knih učili jste mladého hoch a který pozorně naslouchal a snažil se zachovat si vše, co je živé a co bude žít i v novém, vybojovaném životě. Učil jsem se u vás mnohému. Tomu, abych se učil kriticky a budoval na tom, co stojí zdravě.«

J. Fučík

Dopis několika mužům, kterých si vážím

1.

Etice věnoval Fr. Krejčí velikou pozornost. Pokládal ji přímo za vyvrcholení svého filosofického díla. Nelze ji proto odbýt několika slovy. Ba, možno říci, že je klíčem k pochopení všech rozporů a ilusí té filosofie, která sehrála u nás poměrně velmi pokrokovou úlohu mezi dvěma válkami.

Filosofickým východiskem etiky Fr. Krejčího je pozitivismus, doplněný Spencero v o u teorií vývoje. Chceme-li si odpovědět na otázku, proč právě pozitivismus zdomácněl u nás v 80. a 90. letech a proč se u nás udržel až do druhé světové války, musíme si uvědomit základní rysy zrodu samého pozitivismu. U jeho kořebky stojí jako otec Saint-Simon. Saint-Simon, to je jedna z mnohých křižovatek v dějinách filosofie a společenské vědy po francouzské revoluci. Jeho analýsa společenského systému, vyšlého z této revoluce, má dvě stránky: jednak objevuje nové rozpory v porevolučním společenském zřízení, hledá podstatu těchto rozporů a hybné síly dějin, jednak hledá metody k odstranění těchto rozporů, k upevnění, organizaci a stabilisaci nové společnosti. Na první stránku navazuje složitá filosofická linie, která vrcholí konec konců v marxistickém historismu. Na apologetické tendence Saint-Simonova učení navazuje linie druhá. Dostalo se jí klasického vyjádření u Comta a byla později dále zpracována.

Stránka analýzy společenského dění ani v pozdějších formách nenalezla v Čechách valného ohlasu. Komplikované společensko-ekonomické a nacionální vztahy v Čechách bylo obtížné analyzovat a ještě obtížnější bylo odhalit pohybové zákonitosti těchto vztahů.

V 80. a 90. letech tedy proniká do Čech pozitivismus, navazuje zcela organicky na rozšířený u nás tehdy herbartismus. Je výrazem nového stadia ve vývoji české buržoasie. Její požadavky, vyslovené ponejprv v revoluci 1848, byly naplněny teprve na počátku 70. let a léta 80. a 90. jsou ještě obdobím rozmachu jejích dosud nevyčerpaných sil.

Rozvoj české vědy v poslední čtvrtině 19. století, spojený s rostoucím tlakem stále se opakujících hospodařských krisí, dává vzniknout typicky českému úsilí o »vědecký světový názor«, který by umožnil české buržoasii plně rozvinout síly na poli vědy a techniky, odstranit překážky společenského progresu (ještě v rámci

FILOSOFIE FRANTIŠKA KREJČÍHO

J. Popelová

Filosoficko-historická fakulta KU, Praha

O Fr. Krejčím je možno říci plným právem, že byl nejen profesorem filosofie, ale že byl filosofem. Byl jím pro své náruživé hledání filosofické pravdy, pro žhavou touhu hledat odpověď na ony otázky, jejichž zodpovězení je třeba, aby bylo možno vytvořit uspokojivý světový názor, pro svou vůli vytvořit logicky skloubený systém, pro celoživotní práci, v níž realizoval tato přání svého rozumu i srdce.

Pravda, jeho filosofický systém byl pln paradoxů. Ač bojoval za vědeckou filosofii a potíral metafysiku, věda v jeho systému byla zkrucována do podoby, postulované apriorní spekulací, ač byl jeho badatelským kredem empirismus, podřizoval zkušenostní data racionálním konstrukcím, ač postuloval přísnou objektivitu, je jeho světový názor subjektivním výrazem jeho přímočarého charakteru. Tyto paradoxy jsou však nutným odrazem rozpornosti společenské i teoretické jeho doby, srážkou jeho zdravého průbojného hloubalství s úpadkovými již směry filosofickými, v nichž byl školen a s kterými se stále kolem sebe setkával. Jeho bytostně přímé tendence, jako by odrážející ještě dřívější, osvícensko-buditelskou etapu našeho národního vývoje, se prodíraly úpadkovou filosofií jeho doby. Pro-růstaly jí, uplatňovaly v kontaktní metamorfóze svou nenarušenou podstatu, avšak třídní základna českého maloměšťáctví, z něhož konec konců Krejčí vyrůstá, i jeho malý rozhled po současném dění nestačily k překonání toho, co bylo v soudobé filosofii malomocné a malověrné, a tak se projevovaly spíše jako nedůslednosti či anakoluty v jeho myšlenkové vazbě.

Nejen dobové, i osobní poměry Krejčího byly nepříznivé. Dlouhodobý pobyt ve venkovském maloměstě, vzdáleném nejen kulturního dění, ale i průmyslového rozmachu, povolání gymnasijského profesora klasické filologie, disciplíny, tehdy nejvíce vzdálené životu, neznalost moderní přírodovědy stejně jako třídních bojů v průmyslových okrcích, všechno to byly brzdy pro vytváření filosofie, která by měla odpovídat soudobému vývoji vědeckému i společenskému. I když přišel ještě jako gymnasijský profesor do Prahy, poznával stále vědu jen z knih, jen jaksi druhotně z jejich výsledků, nikoli přímo z badatelské práce. Teprve v pozdním věku vzrůstá jeho zájem o experimentální metody v psychologii.

Krejčí je pozitivista. Chce filosofii opřenou o vědu, a soudí, že každý filosof má alespoň jednu vědu ovládat. Sám volí za tuto vědu psychologii, která se mu zdá nejzpůsobilejší oporou filosofování. Positivistická filosofie potřebuje pozitivní psychologii, aby odstraněním metafysického pojmu duše odstranila stále otevřenou bránu do transcendentna a aby posílila postavení vědy důkazem, že i obor duševní lze poznati vědecky. Krejčí vidí výhodu psychologie v tom, že je vědou nejmladší, že stojí nejvýše v hierarchii vědní, a že samotným svým předmětem — duševním děním — je filosofii nejbližší. Ve skutečnosti byla tato volba nevýhodou, protože psychologie sama byla v té době vědou zápasící ještě o své osnovné principy, v níž se v boji o vědní předmět i metody odrážely hlavní spory filosofické. — A tak dochází k circulu. — Krejčí promítá do samotné definice předmětu psychologie své filosofické pojetí duševního dění, určené na základě psychofysic-

NĚKOLIK VZPOMÍNEK NA FRANTIŠKA KREJČÍHO

Když jsem po prvé četl »Základy psychologie«, zaujaly mne úvahy profesora Krejčího o idealismu a materialismu. Krejčí nebyl materialista, nebyl také zastánce idealistického světového nazírání. V obou názorech spatřoval metafyziku. Byl stoupenec francouzského pozitivismu, ale přizpůsoboval jej svým osobitým filosofickým a politickým názorům. Dějiny filosofie a psychologie se mu jevily jako stálý zápas materialismu a idealismu, který si řešil prof. Krejčí svým osobitě přizpůsobeným a tlumeným pozitivismem. V tomto směru napsal svou úvahu: Positivismus a výchova. Jako odpůrce pozitivního církevního náboženství byl neohrožený zastáncem laické školy, laické morálky, ale to mu neznamenal, aby nepřiznivě posuzoval nebo odsuzoval náboženské cítění. V názoru na náboženství rozcházel se s Masarykem, který měl kladný poměr k církevním náboženstvím a v katolicismu oceňoval jeho snahu o universalnost. Vzpomínám okolnosti, které si snad ne každý povšiml právě v poměru prof. Krejčího a Masaryka. V Praze se konal mezinárodní sjezd »Volné myšlenky«, s nímž byla úzce spjata myšlenka volné školy. Volná škola, to měla být škola oproštěná od vlivů církevních, v Rakousku od církve katolické, v Německu od církve protestantské. Bylo to hnutí mezinárodní, vídeňská »Freie Schule« byla zvláště předmětem útoků z řad církevních. V Německu připojovala se k tomuto hnutí různá pokroková sdružení jako např. »Svaz monistů«. Prof. Fr. Krejčí byl obecně známý stoupenec těchto pokrokových myšlenek, a nikoli bez příčiny mezinárodní výbor zvolil ho za hlavního řečníka na tomto sjezdu Volné myšlenky. Veřejnost čekala přirozeně i účast Masarykovu, neboť byly známy jeho spory se zástupci katolického kléru. Masaryk však podnikl právě v době sjezdu přednáškovou cestu do Spojených států, kde přednášel o náboženství. Projev prof. Krejčího na sjezdu a Masarykovy přednášky vyšlé po jeho návratu z Ameriky ukazují rozdíly v nazírání na tehdejší situaci. Zračí se v nich důsledná a otevřená povaha osobnosti prof. Krejčího.

Politicky byl prof. Krejčí organisován v nepočetné straně Masarykově lidové demokratické neboli realistické, která byla po rozchodu Masarykově s mladočeskou stranou v době před první válkou světovou v ostrém rozporu zvláště s Kramářovým politickým vedením. Spisovatel Jan Herben byl redaktorem známého týdeníku Času. V tomto časopise vycházely jeho politické úvahy »Deset (později dvacet) let proti proudu«, v nichž líčena byla historie sporů a zaměření obou buržoasních politických stran, v nichž se také seskupovala v realistické straně pokrokovější, v mladočeské pak konservativnější část inteligence. Po první válce světové poměry se změnily. Vůdce mladočeské strany vrátil se z rakouského vězení. Česká buržoasie brzy postihla nutnost organisovat všechny své síly, neboť bylo třeba čelití přitažlivé moci, jakou působila Říjnová revoluce na všechn náš pracující lid. A v těchto okamžicích politického vření měl jsem příležitost pozorovat profesora Fr. Krejčího. Bylo to na schůzi bývalých stoupenců Masarykových, kde se rozhodovalo, jak se realisté zachovají ke straně »Národní demokracie«, obratně přejmenované bývalé strany mladočeské. Brzy po převratě politickém byl na Slovanském ostrově uvítán dr. Kramář vyšlý z rakouského vězení. Tohoto uvítání účastnil se Herben, veřejně se smířil se svým dlouhodobým odpůrcem politickým dr. Kramářem a otevřeně prohlásil, že realistická strana má splynout se stranou Kramářovou. Profesor Krejčí zle vyčínil tehdy dru. Herbenovi, vyčítal nedůslednost ba zradu bývalému dvacetiletému bojovníku »proti proudu«. To také přimělo prof. Krejčího, že ve své tehdejší politické izolaci volil jiné zlo a vstoupil do strany

Českých socialistů, vedené tehdy poslancem Klofáčem. Byl jsem tichým účastníkem oné schůze na Smíchově, neboť jsem byl zvědav právě na profesora Fr. Krejčího, který byl na schůzi přítomen. Byl jsem tehdy plný nadšení a dojmů z velikého revolučního dějinného obratu, a bylo mi líto prof. Krejčího, že se octl ve straně, která byla kdysi právě mladočeskou stranou vyvolána jako česká dělnická protiváha proti boji třídy pracujícího lidu v měřítku mezinárodním. Ale profesor Krejčí zanedlouho uznal svůj omyl a rozešel se se stranou Českých socialistů; nesouhlasil zajisté tento poctivý myslitel s metodami praktické českosocialistické politiky a věnoval se svým nedokončeným pracím literárním.

Také mám na profesora Krejčího některé vzpomínky pedagogické, zvláště z vysokoškolské didaktiky. Když přednášel o filosofii přítomnosti, měl celé dílo ne-li v úplném znění tedy jistě ve velmi hotovém stavu připraveno, takže přednášky nebyly improvizovány, nýbrž skvěle formulovány. Více než řečnický výkon zaujímal posluchače logický sled myšlenek. Jen tak si vysvětluji, že prof. Krejčí, který své výklady přesně promýšlel a formuloval, také na nich trval a od svých názorů se neodchyloval. To bylo patrné na jeho pojetí trojstránkovitosti duševních jevů a zvláště psychofysického paralelismu, kterýmžto termínem se snažil vyhnouti »úskalí« metafysickému. Leckdy byl vytýkán prof. Krejčímu dogmatismus, tato výtka však neubírala ničeho na účtě, kterou k němu choval každý, kdo měl příležitost být mu nablízku.

A ještě jednu momentku bych rád připomněl, abych ukázal, jak prof. Krejčí u vysokoškolských kandidátů cenil samostatnost a iniciativu. Přišel k němu kandidát a žádal, aby mu uložil téma k disertační práci. Rozhorleně se obrátil k němu asi těmito slovy výčitky: »Příteli, na mně žádáte téma, vy nemáte žádný problém, který by vás zaujal? Nebudu vám přece vymýšlet problémy.« Profesor Krejčí žádal na svých posluchačích nejen, aby dovedli opakovat naučené texty, pobízel k četbě odborné literatury, z níž by si dovedli odvodit vlastní problematiku. Tak semináře jeho byly skutečně školou připravující k samostatnému myšlení. Také ke krásné literatuře a umění měl prof. Krejčí hluboký vztah. Tímto svým zájmem estetickým, a návštěvami divadla, výstav a hudebních produkcí jakoby v posledních chvílích života hledal řešení otázek, na které nenacházel odpověď ve vědě.

K filosofii marxismu proniknout překážel prof. Krejčímu jeho apriorní positivistic-
tický skeptický poměr k jakémukoli idealistickému nebo materialistickému řešení zá-
hady světa a života.

O. Chlup

Nečekaně vlídný osud mě zavál – v roce 1917 – na řádku měsíců do Prahy, takže jsem se mohl dát zapsat na universitě, abych pokračoval v přerušovaných, původně literárně-historických studiích; na jaře dalšího roku jsem dostal tříměsíční studijní dovolenou a zase pokročil o kousek dál v počtu svých zapsaných semestrů. Nezmiňoval bych se o tom, kdyby právě s tím nesouviselo mé prvé seznámení s profesorem Fr. Krejčím. Tehdy přednášeli na pražské filosofické fakultě filosofii Fr. Čáda, Fr. Drtina a Fr. Krejčí.

Obávám se však, že toto mé vzpomínání by se rozrostlo do nepřipustných mezí, kdybych se chtěl rozepsat o každém z nich, ačkoli by se tak slušelo. Řeknu tedy jen stručně, že – pokud šlo o moji studijní zvědavost – vítězně vyšel z této trojice Fr. Čáda. Byl totiž nejen vynikající pedagog (tím byl Fr. Drtina rovněž), ale imponoval i svou učeností, která v mých mladých očích se rozrůstala do rozměrů přímo fantastických. Zatím co Drtina přímo vynikal tím, jak zjednodušeně dovedl podávat problémy, vynikal Čáda tím, že je dovedl podávat neobyčejně jasně v celé jejich spletnosti.

U srovnání s nimi oběma se mi tehdy Fr. Krejčí jevil jako pedagog velmi špatný a vše, jen ne přitažlivý. Ačkoli nejvyhraněnější z nich všech, nejurčitější, nesmlouvavý a tvrdohlavý až k dogmatismu, připadal mi na první pohled jako zcela nezáživný.

Byl bych přes to rád chodil — ze zvědavosti — do jeho seminárních cvičení. Ale než rozhodnout se pro jednoho či druhého z nich. Je — tuším — zbytečno podotýkat, že jsem se rozhodl pro Čádu.

Netušil jsem ovšem tehdy ještě, že se později můj poměr k oběma těmto profesorům filosofie (a psychologie) vyhrtí právě opačně.

Protože jde o vzpomínání o sobě, smím snad být osobní alespoň i potud, abych konstatoval, že sám jsem z rodu »vyznavačů«, jimž jejich (filosofické) »povolání« je zároveň »posláním«, takže za vše, co vyznávají, cítí se povinováni ručit celým svým životem.

Jestli mi tehdy Čáda imponoval svým neobyčejně rozsáhlým a pronikavým věděním, dotkl se mě velmi bolestně něčím, co nazvu jeho uzavřeností.

Bylo to, po kterém si cvičení, kde se vykládalo Kantovo pojetí času a prostoru, nebo to bylo po kterém si čtení, na tom celkem nezáleží. Byl jsem tehdy velmi nevzdělaný učeník ve filosofii, který si sám s tou spoustou problémů, o jejichž řešení se filosofie pokoušela a pokouší, nedovedl poradit. Ale to Kantovo učení o »aprioritě nazíracích forem«, jimiž měly být čas a prostor, mi nešlo a nešlo na můj, třeba že ve filosofii dosud řádně nevyškolený, zdravý rozum. Dodal jsem si tehdy odvahy a po skončeném cvičení či čtení jsem zašel za Čádou a nesměle jsem se otázal svého profesora, jak se tomu vlastně má s tou zapeklitou věcí, které říkáme čas a prostor.

Čáda mě sice — stoje — vyslechl (možná, že právě někam spěchal), ale odnesl jsem si z jeho chování nepříjemný dojem, že ho vlastně obtěžuji. Odpověděl mi asi v tom smyslu, že »každý má svou pravdu«, tedy zřejmě i Kant, a s tím mě propustil.

Tehdy jsem ovšem jeho chování, jeho navenek vyvěšovanému »probabilismu«, nerozuměl. A nevěděl jsem, že touto, na pohled tak tolerantní vignetou, ospravedlňoval i své vlastní přesvědčení, přesvědčení věřícího katolíka. Nebylo to sice ani tehdy žádným tajemstvím, nevěděl jsem však o něm.

Ale tím jsem také — nepřímo — vyložil, čím mi musil imponovat Fr. Krejčí, když jsem se seznámil s ním poněkud blíž.

Když Fr. Čáda zemřel, zůstal vlastně Krejčí na fakultě sám jako profesor filosofie, musil se tedy stát i mým profesorem.

Během zbytku svých vysokoškolských studií, tedy až do konce školního roku 1919, byl jsem členem jeho filosofického semináře. Ani mé vzpomínky na jeho seminární cvičení (probírali jsme Schopenhauera) nebyly zrovna nejlepší. Vlastně mi běžná tehdejší seminární »metoda« byla hodně proti mysli. Pamatuji, že jsem se tehdy choval v semináři tak trochu, řekněme, klukovsky, a že Fr. Krejčí to hodně shovívavě trpěl.

Jen jednou, bylo to v menší, přilehlé místnosti, vedle seminární pracovny, se Fr. Krejčí — nevím už dobře, z jakého podnětu — rozhovořil o H. Bergsonovi. Nedovedl bych přirozeně dnes už reprodukovat jeho výklady. Ale velmi živě se pamatuji na dojem, jímž na mě působil tehdejší Fr. Krejčí.

Ale je už vlastně na čase, abych ho, alespoň náznakově, vypočetl. Byl selský, hranatý spíš než robustní, poněkud tvrdě řezané tváře, šedivě olemované, s šedivým, přistříženým knírem, a s chronicky zanícenými očima, pomalých pohybů a pomalé dikce, dotvrzované pomalou »řečí« jeho kostnatých kloubů a prstů. Snad bych nevhodněji mluvil o těžkopádnosti jeho pohybů, dikce, i celého zjevu. Tento zjev byl však ostře řezaný, určitý a tvrdý k neústupnosti. A stejná byla i jeho »logika«. Byla až přízemně prostá, skoro schematická. Ale byla ve své přízemní jednoduchosti stejně

ostře řezaná, stejně tvrdá a důsledná, přitom nesmlouvavě zaujatá, jako Fr. Krejčí sám.

Tak nějak rozebíral tehdy — a kritisoval — Bergsona, tak mi utkvěl v paměti dodnes. Shledali jsme se pak u mého filosofického rigorosa. Přišel pozdě, takže druhý můj examinátor, prof. O. Kádner, zahájil zkoušku sám. Rozhovor s Kádnerem byl — pro mě — velmi příjemný i živý. Hovořili jsme také o Herbartovi — právě když Fr. Krejčí zasedl u zkušebního stolu. Mé mínění o Herbartovi bylo — a zůstalo — nevalné. A tak nějak, hodně přezíravě, jsem o něm tehdy mluvil. Když chvíli poté mě začal zkoušet Krejčí, vrátil se k Herbartovi. Nevěděl jsem valně ani, že z Herbartu Krejčí vyšel a že mu svým způsobem zůstal drahý. Nebylo přirozeně nikterak těžké uvést mě do rozpaků různými otázkami o Herbartovi, a Fr. Krejčí mě — myslím, že bez valné zlomyslnosti — do těch rozpaků uvedl. Horší je, že mě do stejných rozpaků uvedl, když mě zkoušel ze Schopenhauera (o vzniku jehož systému jsem předložil disertační práci). Obávám se však, že do stejných rozpaků, jako tehdy, by mě uvedl i dnes. Tak jako většina examinátorů měl totiž Fr. Krejčí své »koníčky«, na něž znal odpověď jen ten, kdo byl o nich informován. Protože jsem sice četl, co psal Krejčí o Schopenhauerovi (ve své »Filosofii přítomnosti«), ale nebyl vůbec posluchačem jeho čtení, abych znal osobité způsoby, jimiž vykládal jednotlivé filosofy, musil jsem mu na takovéto »osobité« otázky zůstat dlužen odpověď, i když si pořád myslím, že jsem svého Schopenhauera znal dost dobře. K chvále Fr. Krejčího bych jen dodal, že při konečné klasifikaci z těchto mých neznalostí nevyvozoval žádné důsledky.

Tím se ovšem mé osobní i neosobní styky s Fr. Krejčím neskončily. Nemohl-li jsem se stát docentem dějin české literatury, jak jsem od svých gymnasiálních let zamýšlel (a jak by prof. Jar. Vlček rád viděl), chtěl jsem se stát alespoň docentem filosofie. A tak jsem dva roky později, když vyšla má filosofická prvotina, »Filosofie, její podstata a problémy«, podal na filosofické fakultě pražské university žádost o připuštění k venii docendi z filosofie.

Fr. Drtina i O. Kádner byli sice mé habilitaci naklonění, ale rozhodující slovo měl Fr. Krejčí.

V »České mysli«, když referoval o mých prvních publikacích, se sice Krejčí sympaticky vyjádřil o »Hovorech a zpovědech«, ale viděl ve mně vlastně jen »filosofujícího básníka«, který by mohl nejvýš popularisovat filosofii v širších kruzích, nikoli však filosofa, rozuměj někoho, kdo by byl důstojný dost, aby mohl přednášet filosofii na universitě. Bylo by zbytečné zapírat, že se mě tento odmítavý poměr Krejčího dotknul, dokonce velmi bolestně. Věděl jsem sice, že knížka, kterou jsem předložil, nepředepisům habilitačního řádu, z toho prostého důvodu, že nebyla žádnou monografií. Ale počítal jsem s tím, že přes to prorazí svou vnitřní váhou. U Fr. Krejčího neprozrazila, a mně nezbylo, než smířit se s touto nepříjemnou skutečností.

Vlastně jsem měl tehdy všechny důvody, abych na Fr. Krejčího zaševřel (jako zaševřeli jiní v podobné situaci). Netroufal bych si popírat, že osobní animosity hrály v tehdejší našem veřejném, i vědeckém, světě svou neblahou roli. Ale také si netroufám chlubit se tím, že — pokud šlo o můj osobní poměr k Fr. Krejčímu — jsem takovýmto, i když velmi pochopitelným svodům nepodlehl.

I když jsem se po své promoci vídával s Fr. Krejčím jen příležitostně, nepřestávala se jeho osobnost rýsovat na neviditelném pozadí velké posluchárny v Kaulichově domě, kde týden co týden jsme sváděli diskuse v Jednotě filosofické (jíž jsem tehdy s celou svou mladistvou horlivostí věnoval organizační péči). Nuže ostří nemálo z těchto diskusí bylo zaměřeno proti pozitivismu, k němuž většina z nás měla kritický poměr, i když náš společný nesouhlas byl u každého motivován jinak.

Pokud jsi se totiž díval do domácího prostředí, jediná filosofie, na kterou jsi na-

rážel, byl pozitivismus, a nejautoritativnějším – ale málem také jediným – jeho představitelem byl Fr. Krejčí. Proto bylo mezi námi tolik diskusí o pozitivismu a proto se osobnost Fr. Krejčího tak vytrvale rýsovala na neviditelném pozadí těchto diskusí. «Rytířem» pozitivismu v nich nebyl však Fr. Krejčí, nepamatuji se totiž, že by vůbec kdy přišel mezi nás, nýbrž jediný schopný jeho žák, docent a později profesor psychologie Vilém Forster. Rytířem, mimochodem, pozoruhodným i svým poněkud cyanovským zjevem, i svým bohémstvím, i svou přesvědčeností a nikoli naposled i svým bitkým slovem.

Svůj tehdejší poměr ke Krejčímu jsem se pokusil formulovat (v příležitostném sice, ale programově míněném referátu v Nových Čechách IV, 379) takto: «Byl to jediný Fr. Krejčí, který s nebázlivou důsledností a houževnatou vytrvalostí vybudoval a zdůvodnil svůj systém pozitivismu. Nepodplatnost střízlivého empirika spojila se v něm se strohostí neosobního racionalisty v jednotu vzácné paradoxnosti. Je-li dnes vystavován útokům s mnoha stran, tedy – mám-li mluvit za svou osobu – v neposlední řadě proto, že znamená znásilnění empirie – nikoli její výklad, více dogmatický diktát a jednostranně zúžený pohled, než pronikavé přiblížení se ke skutečnosti, že je – jedním slovem – málo empirický... Vždy ale filosofická práce Fr. Krejčího stojí zde jako odkaz, potud, že jdouce proti ní, musíme bedlivě se vynasnažit, abychom ji vyvraceli se stejnou důsledností a opravdovostí, s jakou byla stavěna, a svým ideálem viděli zanechat budoucím generacím odkaz, který by i je zavazoval k těmž.»

Nedlouho poté, začátkem r. 1925, mi moje politické kampaně – v «Československých novinách» – vynesly olomoucké «vyhnanství». Tehdy také došlo mezi Fr. Krejčím a mnou k jakémusi sblížení – z důvodů politických. Čas od času jsem se pak objevil na kus pohovoru na Ořechovce, kde mě přijímal Fr. Krejčí v dlouhém županu a s kulatou čapkou na hlavě. Tehdy už – po svém odchodu z fakulty – byl bez vlivu a moci, pokud šlo o záležitosti fakultní, zbyla mu již jen «Česká mysl», a nadto velký kus osamění, v němž přítelkyní nejmilejší i nejmějnější mu byla říše tónů, s níž se sžíval, přehrávaje na svém klavíru.

Byl stále tak kostnatý, tak pomalý v pomalu odměřovaných pohybech i slovech, jak jsem ho znával, a stejně tak vnitřně nerozkolísaný, bezpečně v sobě spočínutý, jako dřív. Nenaučil jsem si ho sice vážit víc jako myslitele, nezastíral jsem si ani nyní, že o původnosti lze mluvit u něho vlastně jen cum grano salis. Ale nepřestával jsem si vážit této osobnosti, ukuté z jednoho kusu, důsledné, neoblomné, pevné jako dub.

Pro tuto «úctu i v nesouhlasu» jsem považoval za svou povinnost jako český filosof věnovat Fr. Krejčímu první svůj filosofický pokus, který usiloval o jakousi původnost, své «Základy poznání». Věděl jsem, že osobnost tak vyhraněná, jako Fr. Krejčí, už není a nemůže být přístupna jinému způsobu myšlení, než svému vlastnímu.

Přes to se mě velmi dotklo, když Fr. Krejčí popřál v «České mysli» místo drobnějšímu nevlídnému referátu o mé knize, i když jsem uznával, že recensent správně vytкнуł jednu ze slabín mého tak předčasného a v tolika ohledech nedomyšleného pokusu o filosofickou syntesu. Zdálo se mi totiž, že přes to vše si zasloužovala kniha trochu větší pozornosti a hlavně, že bylo věci taktu, aby jí tuto pozornost, třeba sebevšestějí, věnoval Fr. Krejčí sám, a zanevřel jsem na něho ve svém srdci. Tak zanevřel, že jsem během posledních let jeho života už ho nevyhledal.

Zanevřel jsem – bohudík – neprávem.

Až mnohem později, když už opravdu bylo pozdě, jsem mohl zjistit, že ve své poslední, stařecké publikaci, «Politika a mravnost» (1932) věnoval Fr. Krejčí mé knize několik, velmi taktně psaných stran.

A tehdy jsem se velmi zastyděl a bylo mi velmi líto toho, že jsem – pro svou nepozornost – dopustil, aby můj osobní poměr k tomuto muži, jehož jsem si nepřestal vážit, byl tak malicherně zkalen.

J. L. Fischer

Za doby mého studia musili jsme konati povinná kolokvia ze tří předmětů, z filosofie, z pedagogiky a ze školské hygieny jako podmínku pro připuštění k státním zkouškám. Protože jsem se chtěl věnovat později plně svým studijním oborům, hodlal jsem splnit takovou povinnost ve všech třech předmětech současně v letním semestru 1910. Z filosofických disciplin byl výběr snadný, neboť profesori Masaryk a Drtina v tom semestru nepřednášeli. Zvolil jsem si proto přednášku Psychologie řeči a myšlení u profesora Františka Krejčího.

Ve starém Lázeňském sále na Malé Straně se otevřely v určenou dobu dveře profesorské přípravní a na vyvýšenou katedru zvolna vystoupil nevysoký muž, spíše plavý nežli temný, s řídkým knírem a tak vyholený, že jsem jej pokládal za bezvousého tím spíše, že měl ušlechtilé femininní rysy obličeje a jemný hlas. Po obvyklém oslovení Dámy a pánové mluvil dvaapadesátiletý Dr. Krejčí pro sál tak velký příliš tiše a málo důrazně, nicméně však zřetelně a zvolna. Emfasi tvořil nikoli hlasem, nýbrž ukázněným, kterým ťukal několikrát vodorovně do vzduchu. Tato přednáška i další byly utříděné a poutavé na vysoké úrovni. Psycholog Krejčí náležel k oblíbeným profesorům, takže byla síň zaplněna do poloviny vděčnými posluchači.

V polovině června přišel dies irae, dies illa, den ohlášeného kolokvia. Seděla nás hrstka v prvních třech lavicích vlevo u okna. Examinátor stál před frontou a zkoušel nás několik současně, takže jsme pokračovali v otázce. Průběh zkoušky byl klidný. Profesor si nenechal všecko říci, nýbrž mírně zasahoval, jakmile někdo se správně nevyjádřil. Ze čtyř jsme tři byli ihned klasifikováni na připravené vysvědčení výborně, čtvrtému po jakýchsi rozpacích profesor poradil, aby přišel po druhé důkladněji připraven.

Letní semestr roku 1911 jsem studoval ve Strasburku v Alsasích. Krejčího jsem pak poslouchal až v zimním semestru 1913, když přednášel o Schopenhauerovi a voluntarismu. Tehdy jsme Schopenhauera hltavě čtli právě tak jako Nietzsche. Krejčí nás zájem moudře řídil.

Po druhé jsme se setkali s profesorem Krejčím v prosinci 1916 u rigorosa. Filosofickým svatým Krejčího byl Spinoza – a stal se také mým, takže jsem si jej zvolil za osobnost, kterou jsem podle rigorosního řádu důkladně prostudoval. Examinátor začal správně Spinozou a pak jsme si třičtvrtě hodiny krásně rozprávěli, načež se ujal slova druhý ze tří »františkánů« František Drtina.

Přesýpací hodiny ukázaly od prvního styku s Krejčím patnáct let. Profesor Krejčí byl členem habilitační komise. Trval na tom, aby zněla moje venia docendi na experimentální pedagogiku, kdežto profesor Kádner mne hodlal habilitovat pro »celý obor«. Poslal mne k mému učiteli, kterému zatím bylo šedesát sedm. Ten mne přijal bez upjatosti, ale střízlivě. Tvrdil, že spis Psychologie a hygiena zkoušky je experimentální a neukazuje rozhled po celém oboru pedagogiky. Bránil se proti myšlence, že by stál jakkoli v cestě, poznámkou: »To víte, já nejsem jako ti dědkové ve sboru.« Zarazil se však, zdvihl obě ruce evangelicky do výše a dohodně připustil: »Vždyť já už jsem vlastně také dědek.« Při habilitačním kolokviu jsme se však nemohli domluvit. Tvrdil, že je pedagogika praktická psychologie a naprosto nesouhlasil s mým míněním, že je samostatnou teoretickou vědou. Tím se počal spor, který pokračoval po celé kolokvium: střetly se tu dvě generace.

Jako docent jsem se stýkal se svým učitelem častěji, zvláště když jsem byl ve sboru jako zástupce docentů. Tam jsem poznal neústupnost, ideovost a pevný charakter profesora Krejčího, zvláště když šlo o boj proti antisemitům při habilitačním řízení přítele Josefa Fischera. Krejčí tu sázel rány tak ostré, jako činil ve své České mysl. Velmi blízko jsme si byli na počátku roku 1927, když jsme zakládali Psychologickou společnost.

Následujícího roku jsme slavili sedmdesátiny našeho vedoucího psychologa. Filosofická společnost uspořádala schůzi, jíž se však starý pán neúčastnil. Jako hlavní řečník promluvil o Krejčím profesor Emanuel Rádl s velkou sympatií a s překvapujícími soudy, jak tomu u něho bylo vždy. Mně připadl úkol vyzvednout příspěvek Krejčího pro pokrokovou pedagogiku a pro volnou školu. V závěru pověřila Filosofická jednota profesora Rádla a mne, abychom předali oslavenci slavnostní adresu. V červené vile na Ořechovce nás uvítal skromně a laskavě šedý muž jemných rysů s prošívanou čepičkou na hlavě a v županu, jak byl po domácku. Naším přáním byl hluboce dojat, takže se musil na chvíli odmlčet. Mluvili jsme pak o jeho životosprávě, neboť jsme mu činili oprávněné komplimenty k svěžesti. »Když jsem psával svou Psychologii,« vypravoval, »sedal jsem do noci a pival jsem dvě sklenice piva a kouřil jsem dýmku. Jednou mi lékař radil, abych se v těch nectnostech omezil. Chtěl jsem zůstat při jednom pivu, ale Masaryk nesouhlasil. Ze své zkušenosti z mládí, kdy rád vypil nějakou tu sklenku vína, radil mi resolutně ryc nebo nic. Od té doby jsem byl abstinent.« Posledních šest let účastnil se profesor Krejčí veřejného života jen málo. Ani do Psychologické společnosti mnoho nedocházel. Poslední a smutné setkání bylo ke konci května 1934 u rakve milovaného učitele.

V. Příhoda

Počátkem dvacátého století vytvořila se zvláštní atmosféra ve filosofii na české, tehdy Karlo-Ferdinandově universitě. Přestává přednášet nejstarší profesor filosofie, nejvýznačnější představitel herbartismu u nás, ač jeden čas šel i nad něj, Josef Durdík a r. 1902 po těžké chorobě umírá. Vedoucím profesorem filosofie i oficiálně (působením a vlivem již jím dávno byl, odsunuv Durdíka na druhé místo) Tomáš G. Masaryk. Vedle něho působí mimořádný profesor filosofie a pedagogiky, František Drtina a jako docent filosofie od r. 1896 František Čáda a jako docent filosofie se zvláštním zřetelem k psychologii od r. 1898 František Krejčí. Mimo ně pak po delší dobu nebylo na filosofické fakultě docenta filosofie.

Vůdcem, a to především ideovým a pak teprve oficiálním, úředním svým postavením, byl arci Masaryk. Nechci se zde rozpisovat o tom, jak působil celou svou vědeckou a veřejnou činností, zmíním se jen o způsobu přednášení jeho i ostatních, jak jím působili především na posluchače a pak i na širší veřejnost.

Masarykův výklad byl kritický, založený na bohaté literatuře světové jdoucí do poslední doby, kritický i k názorům cizím i sebekritický k názorům vlastním, jež nepodával naprosto dogmaticky, věcný, klidný, jen když vykládal o problémech důležitých nebo životního významu, a zejména když polemisoval, vzrušený, ukazoval opravdovost řečnickovu a tím strhoval.

Drtinova hlavní přednáška těchto let z filosofie byla vývoj evropského myšlení. Jeho výklad byl jasný, zanícený, tón skoro kazatelský, citový, prodchnutý, velmi působivý, poutavý.

Čádovy přednášky se týkaly logiky, noetiky, psychologie a dějin filosofie. Čáda byl výmluvný řečník, přednášku opíral o bohatou literaturu hlavních jazyků, samozřejmě i ruskou, vykládal cizí názory objektivně, jasně, výmluvně, poté následoval kri-

tický rozbor a luštění správného »jadérka«, jak zněl jeho obvyklý název. Posléze připojoval, ač ne vždy, vlastní názor, který však nebyl vždy dosti určitý. Čádův výklad oslňoval znalostí předmětu a jeho literatury a výmluvností a klidným a o neustranný výklad usilujícím podáním přesvědčoval. Čáda, podobně jako Masaryk, mluvili spíše ke svým poznámkám a teprve své názory při přednášce rozvíjeli, kdežto Drtina se více držel, pokud se to dalo poznati, psaného textu.

Podobně také Krejčí přednášku spíše neb hlavně četl, poněkud monotónně, zachovával při ní postup jako ve svých knihách. Tehdy přednášel hlavně psychologii. Vycházel z nějakého základního faktu nebo zásady, principu a deduktivně vyvozoval z toho názory nebo rozvíjel a ověřoval, uváděl ve shodu s fakty nebo jinými zásadami. Jen když polemisoval s jinými názory neb když, jak se domníval, dokázal svůj názor, zesiloval hlas. Přirozeně uváděl také literaturu předmětu, otázky, ale ne tak početnou a rozmanitou, užívaje nejvíce literatury německé ať původní, ale ne českých překladů. Na posluchače působil svou určitou formulací a rozumovým, silně deduktivním usuzováním a mimoto, zvláště když se jednalo o ethické neb filosofické problémy, přímočarostí svého usuzování, vyvozováním logických závěrů, nehledě k jejich praktickým důsledkům nebo srážkám s názory obvyklými.

Působení všech těchto filosofů i přes některé různé názory a při ne zcela stejném stanovisku přece se neslo celkem jedním směrem a bylo ve shodě — můžeme je označiti za pokrokové (v tehdejší slova smyslu). Přinášelo nové názory, nové poznatky na vědeckém základě a přesvědčovalo rozumovými důvody. Týkalo se hlavně filosofie jako světového a životního názoru, mravnosti (ethiky), výchovy tedy psychologie a pedagogiky. Proti ustrnulým názorům hlavně stále v základě ještě herbartovským a proti opatrnickému stanovisku k náboženství a tehdejší mocnostem, i politickým, hlásali názory novějších směrů filosofických a vědeckých a zaujímalí postoj kritičtější, odvážnější (ba odvážný) a opravdovější. Tím působili na své užší i širší posluchačstvo.

Jejich vlivné, ba lze říci velmi vlivné působení na široké vrstvy mělo také jednu příčinu v tom, že byla tehdy toliko jedna česká universita a že tedy inteligence vycházející tehdy ze škol neb i starší, pokud se zajímala o tyto problémy, jako bylo především učitelstvo všech stupňů, se vzdělávalo pod jedním v podstatě vedením, v jednom v podstatě duchu. Proto jejich působiště bylo velmi rozsáhlé: mimo vlastní universitu, na níž působili přímo a skrze jejíž odchovance i nepřímo, bylo to učitelstvo celého národa a dále zvědavé posluchačstvo rovněž ze všech krajů. Na širší kruhy působili zvláště účinně tehdy zavedenými a velmi oblíbenými extensními přednáškami.

Mimo posluchárnu, mimo přednášky byli všichni přístupni posluchačům, jak v seminářích, tak i mimo v otázkách studijních, ale i důležitých osobních, Masaryk se choval tehdy již s určitou rezervou, skepsí, byv dříve tolikrát zklamán a snad i oklamán. S Krejčím jsem přicházel více do styku jako knihovník Filosofické jednoty a jako knihovník filosofického semináře, když v 1. sem. 1905 suploval Masarykův seminář a když byl konečně po několikaletém odstrkování pro své názory a činnost ve Volné myšlence jmenován mimořádným profesorem.

Největší vliv měl Krejčí na filosofické záležitosti v letech po osvobození. Tehdy totiž zbyl de facto na pražské universitě z onoho vlivného kolegia filosofů sám. Přibyli ovšem k němu profesor Foustka pro sociologii a prof. Kádner pro pedagogiku, ale to byli již jednak spíše odborní profesori, jednak jako Kádner, který se habilitoval na výzvu Krejčího, nezasahoval do Krejčího záležitostí, jednak jako Foustka nepožívali takové autority věcné ani osobní.

Otvíraly se druhé dvě university, Masarykova v Brně a Komenského v Bratislavě a na pražské universitě bylo potřeba docentů, když z profesorů filosofie zbýval vlastně

jen Krejčí. U uchazečů dbal Krejčí jednak vědecké stránky, jednak osobní, povahové a celkového zaměření osobnosti i práce. Pokud tedy Krejčí měl vliv na obsazování, navrhol nebo podporoval kandidáty vědeckého a pokrokového rázu, ale nebyli to vždy nutně stoupenci jeho filosofického směru, jak ukazují na př. docentury Rostoharova, Vorovkova, Hoppeova a do jisté míry i Kozákova.

Týmiž zásadami jako v universitním životě řídil se Krejčí i ve vědeckých společnostech. Velmi mu na srdci ležela Filosofická jednota, pilně se účastnil práce v I. třídě České akademie věd a umění, kde dbal také o náležitě uplatnění filosofie, jež byla namnoze popelkou, a kde podporoval všude pokrokové snahy, ať se týkaly věci ať osob.

J. Král

Ve „Sborníku ku počtě Františka Krejčího“, který byl vydán k jeho sedmdesátým narozeninám roku 1929, přispěla jsem článkem »Středoškolské učebnice Krejčího«. Vyjádřila jsem tu vděčnost Krejčímu za to, čemu jsem se z jeho učebnic psychologie a logiky naučila.

Zdá se tedy logické, že jsem měla, rozhodnuvši se pro kombinaci s filosofií, navštěvovat přednášky a seminář profesora Krejčího. Logika nutností byla však silnější než logika dedukce a záliby — zabránil tomu zkušební řád. Kladl tak velké požadavky zvláště v matematice, kterou jsem kombinovala s filosofií (a fysikou), že vyhovět jim vyžadovalo omezit se v návštěvě přednášek na míru co nejmenší, aby zbyl čas na studium. A Krejčí nebyl, ač o sedm let starší než Čáda, zkušebním komisařem, i bylo nutno dát si zapisovat Čádu a navštěvovat jeho přednášky, pokud stačil čas mezi dáváním kondic a stáním ve frontě za první světové války. Čáda měl rovněž velké požadavky: sám příkladný učitel filosofie se vzorně připravenými přednáškami, ohromující vědomostmi a elánem, který nutil posluchače, aby se stal jeho spolupracovníkem, dovedl zaujmout posluchače natolik, že měl co dělat, aby trochu stačil. A tak na Krejčího nezbylo téměř pokdy, — téměř jen tolik, abych si dala u něho čtyřikrát do roka podepsat index přednášek. To pak, co jsem slyšela při návštěvě těchto čtyř přednášek, zdálo se mi zcela odlišné od výkladů Čádových, nestačilo však, abych se vmyslila ve způsob myšlení Krejčího, v jeho odlišnou od Čády interpretaci filosofických směrů a poznala, že Krejčí, ač na prvý pohled není valným učitelem filosofie, je filosofem, a to velmi významným.

Krejčí měl mnoho publikací, které jej representovaly lépe než jeho přednášky. Nechodil mezi nás ani do Jednoty filosofické, ač v letech 1913–1917, kdy jsem byla zapsána na fakultě, nebyl příliš stár; vypadal starší, než skutečně byl, šetřil hlasem i pohybem, ba i podpisem v indexu, kde se podpisoval zkratkou »Kí«.

Proti němu byl Čáda společenský, byl členem komisi, zvláště je významné jeho členství v komisi pedopsychologické, neboť v posledních letech svého života se zabýval dětskou psychologií a chtěl tu zaříditi ústav pro studium psychologie dětí; býval pravečidelným účastníkem schůzí Jednoty filosofické a vždy se účastnil debat, rozvíjel přitom škálu svých znalostí; protože nebyl v zajetí jediné filosofie, dovedl věcně posoudit vše, cokoli v přednášce bylo dotčeno. Tato širší znalost a schopnost kriticky hodnotit vše, i směry právě vznikající, nebyla pro Čádu jako filosofa právě příznivou: ukazovala jeho filosofickou bezbarvost, eklektičnost. Jako učitel filosofie byl však Čáda právě svou velkou, nezaujatou erudicí nenahraditelný; to uznávali všichni i ti, kdo mu vytýkali filosofickou neusměrněnost.

Druhý styk s Krejčím, kdy na mne mocně zapůsobil, byl při rigorosu. Měla jsem být Čádu zkoušena hodinu, protože jsem u něho pracovala disertací; po půl hodině mě měli zkoušet Krejčí a Drtina. Krejčí ani Drtina mě neznali, leč z představení před

rigorosem; spoléhala jsem na zkoušku u Čády, na niž jsem byla připravena bezpečně, protože předtím jsem dělala státní zkoušku u něho. Ale nešťastnou náhodou nedodali Čádovi pozvánku, telefonů nebylo, a tak po dlouhém čekání mě začali Krejčí s Drtinou zkoušet sami. Jistěže jsem se mohla bránit a žádat, aby rigorosum bylo odloženo, když hlavní examinátor nepřišel; to však odporuje mé povaze, která nerada obtěžuje pro vlastní pohodlí. Začal zkoušet Drtina, který měl požadavky asi takové, jako Čáda; horší situace nastala, když mě začal zkoušet Krejčí. Věcné vědomosti jsem měla, znalost jeho spisů též; ale mé nedostatky se objevily, když mi dal konkrétní případ, jak by fenomenolog popsal tento kalamář. Ani dnes bych to neuměla; Krejčí to řekl sám. A na tomto případě jsem si v této vypjaté chvíli uvědomila, jaký je rozdíl mezi Čádou a Krejčím: Čáda chtěl vědomosti, Krejčí však hlavně metodu filosofování. Krejčí i tu se jevil filosofem, Čáda učitelem filosofie.

Po smrti Čádově jsem začala chodit do semináře ke Krejčímu, kde jsme probírali něco ze Schopenhauerových »Prolegomen«. Jeho způsob byl též jiný, než Čádův: Čáda uložil posluchači určitou kapitolu knihy nebo celou knížku, byla-li menší a obsahem nedělitelná, a žádal, abychom napsali referát o ní se svými poznámkami. Tento referát jsme mu odevzdali, čímž jsme se stali jeho spolupracovníky: přijal část referátu do svých přednášek třeba hned v příštím semestru. Neměl rád, když se někdo vyjadřoval »literárně«, t. j. dělal variace na dané téma. Musili jsme se držet věci. Krejčí nám rozdál stejnou knížku, seděli jsme u stolu s ním, a po řadě jsme čtli větu za větou. A tu jednou Krejčí pronesl zásadu, která znamenala pro mne třetí zásadní náraz filosofie: »Zamyslete se nad každým slovem, uvažte, jaký má smysl i význam ve větě, – to je filosofování.« A tak jako při studiu jeho učebnic a při rigorosu, tak i teď jako by se mi otevřel nový svět, svět filosofického myšlení, jakoby mě někdo naučil zpívat z not, které předtím byly pro mne jen němými symboly. U Čády byla filosofie vědou jako kterákoli jiná: bylo třeba naučit se vědomostem o filosofii, zde, u Krejčího, byla to ukázka, jak se filosoficky myslí. Ne náhodou Čáda definoval vědu staticky jako souhrn poznatků stejnorodých, co možná úplných, uspořádaných a sdělovatelných, kdežto Krejčí viděl ve vědě i ve filosofii pohyb, dynamiku, hledání, ztrácení i nalézání.

V semináři jsem poznala, jak se filosoficky interpretuje text, seznámila jsem se s Krejčím a možná, že bych se byla naučila psát v jeho duchu; aspoň mi uveřejnil několik počátečních referátů pro časopis »Socialistická budoucnost«, který nedlouho redigoval. Ovšem jsem si při bližším poznání s Krejčím všimla, že jeho pozitivismus je určen jen negativně »s vyloučením transcendentna« a že se rád opíral o přírodní vědy, ke kterým jako klasický filosof neměl bližšího vztahu. Vadila mi dále dialektická nerovnováha jeho psychofysického paralelismu. A tak když Vorovka začal vydávat »Ruch filosofický« v duchu filosofie přírodovědecky orientované, přiklonila jsem se k tomuto časopisu, čímž jsem si zcela znemožnila publikace v České mysli. V tom byl Krejčí důsledný.

Krejčí měl tvůrčí nadání, měl krásný sloh, mnoho myšlenek, které dovedl sloučit ve velké knihy. Byl důslednost sama a dovedl dedukovat z daného principu; tím na mne mocně působil. Víc si nepamatuji, a ještě prosím o prominutí, že kriticky, jak jsem se naučila u Krejčího, hodnotím tento svůj příspěvek jako »Dichtung und Wahrheit«. Napsala jsem těchto několik vzpomínek, abych mu projevila vděčnost žákyně, která formálně jeho žákyní nebyla.

A. Dratvová

Když vzpomene kterýkoliv z jeho posluchačů na tohoto vynikajícího učitele, vždy vyvstane mu na mysli živá představa jeho z období posledních desíti let jeho působení na filosofické fakultě. Vidíme ho dosud, jak vážně vstupuje do ubohé posluchárny

v šerém dvorku bývalého Kaulichova domu na Karlově náměstí. Třebaže tato místnost i její okolí bylo velmi vzdáleno pojmu vysoké školy, přece jsme rádi navštěvovali přednášky profesora Krejčího, ať již se týkaly filosofie či psychologie, nebo seminární cvičení, která míval s neúchylnou pravidelností po léta v tutéž dobu (bývaly to čtvrtky a pátky), i když toho dne byl někdy státem uznávaný svátek a na školách se nepřednáželo. Jeho svědomitost v plnění učitelských povinností byla taková, že nevynechal žádnou přednáškovou hodinu, dokud naprostá nemožnost mu v tom nezabránila. Byli jsme svědky, že přišel přednášet i po celonočním zasedání senátu národního shromáždění, jehož byl členem, a kde referoval o školském rozpočtu.

Jeho přednášky byly oblíbeny, i když se nikdy nesnažil uchvátit zájem posluchačů libivou vnější formou přednesu. Právě naopak, mluvil vždy nepřiliš hlasitě, doprovázející tu a tam svá slova mírným gestem, ve volném tempu, takže se někdy novým posluchačům zdálo, že teprve v průběhu výkladu hledá nejvhodnější slova, jimiž by přesně vyjádřil svou myšlenku. Později jsme však poznali, že profesor Krejčí měl své přednášky vždy pečlivě připraveny, ale jeho písemné záznamy byly pouze oporou jeho mluveného, nikoli čteného výkladu. Tam, kde posuzoval cizí názory, i tam, kde dokazoval oprávněnost odchylného názoru vlastního, vždy se dovolával kritéria zdravého rozumu a logického myšlení. To ve shodě se skutečností danou empirií stávalo se zárukou pravdivosti teze. A tomuto logickému a přesnému myšlení a vyjadřování nás učil vždy a všude, takže leckomu z nás jeho způsob přešel do krve a stal se nám vlastní.

Důsledně tytéž byly i jeho požadavky na nás při zkouškách. Nic mu nebylo cizejší nežli hbité odpovědi, které byly nápadné svou téměř doslovnou shodou se slovy knihy nebo skript. Tu obvykle kandidátovi řekl: »Poznávám, že jste se svědomitě látce naučil, ale raději bych věděl, zdali tomu, co jste právě řekl, také skutečně rozumíte. Povězte mi to vlastními slovy třeba stručně, ale přesně.« A tomuto přání leckdo nestačil vyhovět, i když byl obdařen vynikající pamětí k memorování žádané látky. Přesto nebyl Krejčí nikdy obávaným examinátorem těm, kdo znali jeho požadavky a osvojili si jeho metodu myšlení a vyjadřování.

Dnešní generaci psychologů a filosofů, kteří znají toliko spisy profesora Krejčího, především jeho šestisvazkovou Psychologii a díla filosofická i obě Etiky, bude se zdát téměř nepravděpodobným, že takový teoretik a filosof by mohl být zakladatelem psychologického ústavu a stoupencem experimentální metody v psychologii. A přece je tomu tak. Je nesporně jeho zásluhou, že po předčasném úmrtí profesora Čády – psychologa se zaměřením k dětské a vývojové psychologii – Krejčí se velmi energicky zasadil o to, aby také na naší fakultě byl po vzoru zahraničních universit založen Ústav psychologický. To se stalo skutkem roku 1922. Novému ústavu byl dán dvojitý úkol: jednak vychovávat odborné vědecké pracovníky pro povolání poradců – především školních, psychotechniků a praktických psychologů, jednak umožnit všem těmto pracovníkům, aby mohli konati v ústavě samém některé výzkumy a pokusy, které vyžadují laboratorního prostředí a pomůcek. Kromě toho se v ústavě seznamovali nastávající gymnasiální profesori, pokud byla jejich oborem filosofie a psychologie, s metodikou experimentální a praktickou psychologií, zatím co o jejich teoretickou přípravu pečoval psychologický seminář jako předtím, který doplňoval soustavu přednášek ze všech oborů filosofických.

Tehdy výjimečně využil profesor Krejčí svého politického vlivu a vymohl pro ústav na tehdejší poměry slušnou vybavovací částku k nákupu přístrojů a pomůcek z ciziny (hlavně z Lipska, kde byla známá výroba fyziologických a psychologických přístrojů firmy Zimmermann). Kdykoli došla do Prahy novému ústavu zásilka těchto přístrojů, vždy s velkým zájmem sledoval jejich instalaci a osobně se účastnil prvních pokusů

s těmito přístroji. Přitom obvykle říkával: »To vše je pro vás, mladé pracovníky. Jen na vás záleží, jak využijete těchto novodobých pomůcek pro pokrok vědy. Nikdy však nezapomínejte, že pokus je pouze jedna z cest vědeckého bádání, a že nesmí, je-li správně prováděn, odporovati zásadám správného myšlení.«

V létech, kdy byl ústav postupně budován, profesor Krejčí již pomalu uzavíral svou učitelskou činnost a sám se již neúčastnil žádné výzkumné práce. Přesto alespoň z odborné literatury sledoval pokroky experimentálních metod a dokonce krátce před svým odchodem na odpočinek překvapil nás všechny svým návrhem originálního tachistoskopu, který ve spolupráci s jednou pražskou výrobnou fyzikálních a fyziologických pomůcek a přístrojů byl také realizován a dodán ústavu k vyzkoušení. Přístroj se nazýval »precizoskop« a daly se jím měřiti nejkratší časové intervaly nutné k pozorování a určování použitých exponátů. Současně se hodnotila rychlost postřehu, pozornost a adaptace pokusných osob pro popudy zrakové. (Bližší informace a popis užití jest obsažen v časopise Česká mysl, roč. XXIV, str. 1928. Tamtéž je i jeho schema a fotografický snímek.) Jest jen litovati, že v době okupace, kdy veškerý majetek ústavu byl po uzavření vysokých škol několikrát narychlo a neodborně stěhován, tento přístroj byl tak značně poškozen, že již potom nedošlo k jeho obnově. Po válce nová doba přinesla zcela jiné úkoly, jež musel nový Psychologický ústav řešiti úplně novými metodami. A tak nakonec i pouhá existence tohoto zajímavého přístroje se stala dnes již téměř legendární.

Profesor Krejčí se neomezoval jen na okruh vědeckých disciplin, jež byly jeho pracovní základnou, ale zajímal se velmi intensivně též o umění, zvláště výtvarné a hudební. Byl pilným návštěvníkem divadla, výstav i koncertů. Nezřídka při vhodné příležitosti nás ve svých seminářích upozorňoval na zajímavé shody mezi vědou a uměním a rozváděl i některé teorie o psychologických podmínkách uměleckého tvoření a o působení uměleckého díla na diváka nebo posluchače, který je svými smysly vnímá.

Osobnost profesora Krejčího působila silně na všechny jeho posluchače a žáky. I když na počátku byli někteří jiného zaměření než pozitivistického, přece postupně podlehli síle jeho argumentace a přesvědčivosti jeho logicky pevně sklouběných rozborů a kritik.

J. Rameš

Smutně začínáme dnešní číslo,¹⁾ velmi smutně. Není dávno, kdy jsme s radostí vzpomínali 75. narozenin Františka Krejčího. Dnes vzpomínáme — jeho smrti. Smrti jednoho z nejlepších, nejvýznačnějších dnes českých lidí, neboť František Krejčí byl tak světlý zjev, že dnes marně se ohlížíme po tom, u koho bychom mohli spočinout s touž důvěrou, láskou a úctou. Odešel nám vzor a přítel nad jiné blízký a drahý.

Odešel filosof. Jediný vlastně opravdový náš filosof nové doby. Všichni ostatní filosofovali a filosofují jen ad usum, všem je filosofie čímsi druhotným. Již Masarykovi i celé jeho škole i dnešním mladším. Drtina, Čáda — Krejčímu nejbližší — to nebyli filosofové v pravém smyslu. To byl Krejčí jediný. Myslitel, který se uměl zabořit do problému, který uměl nalézt jeho teoretické, vědecké základy, a který o tom tak stejně i myslil. Až do důsledku. Byla mu proto vyčítána turdohlavost, neústupnost. Ano, uprostřed jiných byl Krejčí až tvrdě neoblomný. Ale to právě proto, že myslil a uměl myslit i domyslit. U ostatních to mohlo být tak, ale mohlo to být také jinak — u Krejčího nikoli. Z jeho vědeckého základu při jeho vědecky přesném myšlení byl jen jeden důsledek.

¹⁾ Mezi osobní vzpomínky na Fr. Krejčího jsme zařadili — s laskavým svolením autora — i nekrolog, který dne 10. června 1934 v Učitelských novinách r. 48, č. 11 uveřejnil Zdeněk Nejedlý.

A ten Krejčí našel a pak držel. Ne lehce. I k sobě byl takto přísný, až tvrdý. To nebyly důsledky ležící na dlani. Často těžce, přímo s námahou sám se k tomu proboujel, naměřoval a zase spravoval, až konečně našel pravou cestu a pravý cíl. Ale to právě je znakem opravdového myslitele, filosofa.

I svou tvořivostí byl však Krejčí jediný vlastně takovýto u nás filosof. Jiní přejímají problémy, Krejčí je nacházel. Často tam, kde jiní problém neviděli. To jeho nařčení se na věci bylo přímo jedinečné. A nic nebylo, v čem by byl nenašel filosofický problém. Jiní vidí filosofii jen ve filosofických naukách, ostatní život je mimo nich, Krejčí nikoli. Umění, literatura, společnost, příroda, všechny vědy — všechno to bylo Krejčimu filosofii, o všem tom myslel filosoficky. Jako každý pravý génius ve svém vždy oboru. Jako hudebník ve všem slyší hudbu, malíř vidí barvy, tak Krejčí ve všem viděl filosofii, problém i řešení.

Nezapomenutelná v tom byla řeč Krejčího nad hrobem jeho filosofického druhu Františka Čády. Skláněl se již soumrak, když Krejčí mluvil. Krásně, měkce, s celou láskou k mrtvému druhu, ale jak při tom vysoko, s jakou myšlenkovou hloubkou a vzletem! Nikdy jistě u nás nad něčím hrobem nezazněla taková řeč, jako byla tato Krejčího.

Odtud však i jiná, charakterová důslednost Krejčího. U nikoho zase nenalézáme u nás tak krásné potvrzení staré pravdy, že hlavní podmínka pevného charakteru je pevné, důsledné myšlení, jako u něho. Jaké přemety dovedli udělat a stále dělají jiní z téhož kdysi společenského i intelektuálního prostředí! Jsou to hotové tance charakterové. Krejčí se nehnul ani o vlásek. Ve vědě, v názorech, v morálce, v politice — všude zůstal týmž, jakým byl. Charakter, nad nějž neměl dnešní český život větší!

Na těchto pak dvou pilířích Krejčího osobnosti postavena jeho věda a jeho působení. Především vědeckost jeho filosofie. Zmatená inteligence z konce 19. a začátku 20. století zapírala vědu a utíkala od ní kde mohla. Protože důsledky vědy čím dále tím více se obracely proti vládnoucí třídě a ve prospěch těch, kteří jsou jí ovládnuti, a protože inteligence, s rozkladem těžké třídy, rovněž čím dále tím více ztrácela pevnost sama v sobě, nemohla potřebovat přesnou vědeckost a začala pod pláštíkem »modernosti« od vědy utíkat. Ne již věda, přesná fakta a přesná dedukce, ale intuice, duch a pod. staly se jejími hesly, a výsledek: útěk od vědy k náboženství. Celá »moderní« filosofie je vlastně teologie. Rozhodně více teologie než věda. A tu Krejčí nejen že se tím nedal zmást, nýbrž naopak stál na pravé vědě tím pevněji a houževnatěji. Jeho boj proti náboženské pověře byl toho nejnápadnějším projevem. Ale Krejčí stejně tak cítil tuto náказu i v každé i odborné otázce filosofické, v umění, v politice, ve všem. On — člověk do důsledku vědecký a proto i důsledně nenáboženský. A již tím znamenal v dnešní době přímo osvobození. Uprostřed všech těch kostelníků on silný. A uprostřed vši té domnělé »modernosti«, jež však byla a je ve skutečnosti vyslovenou reakcí a zpátečnictvím, on opravdu pokrokový, neboť na vědě, a této, opravdové vědě, lze stavět dále, ne na jiném. Mládež dneška také ho již posuzovala zcela jinak než mládež učerejška. Nic se nedala mást povídáním oněch pseudomodernistů. Chápe již dobře, jak vzácný byl Krejčí právě tím, že se onomu bludu nikdy nepoddal a vždy stál s celou silou své osobnosti proti němu.

Krejčí však byl i v sociálních zápasech dneška stejně důsledný a pokrokový. I tu, kam titíž pseudomodernisté celý ten proud kdysi pokrokové inteligence zavedli! A tu pod heslem kultury tak všechno pokroutili, jen aby nic z toho se nestalo dnešnému národu nebezpečným. Zato Krejčí i v tom nejen zůstal na svém, ale chápal a šel i s novými proudy, odtud vycházejícími. Vždy a neobjácně, bez nejmenšího rozlomu. Byl socialista do posledních důsledků. On to byl, který již před převratem se staral o to, aby byla politická linie u nás tímto směrem. A když v tom byl zaskočen, nic se nedal mýlit.

A šel s »krajní levicí« do posledních důsledků. On, stařec, chorý, a přece silnější než všichni ti mládě kolem něho.

Tím vším pak stal se Krejčí, v dnešní době velkého soumraku veškeré naší inteligence, zjevem tak jedinečným, že nebylo akce, nebylo podniku, aby se k němu neobraceli nejen jako pomocníku, ale přímo prvním u, kdo vždy i věděl, co dělat, i byl ochoten vždy a všude se ozvat, kde šlo o opravdu levou věc. A mohli jsme vždy s největší důvěrou, neboť bylo naprosto vyloučeno, že by Krejčí kdykoli zklamal. I tam z těch, kteří se k levému hnutí hlásili, jediný a nejlepši.

A ještě něco nutno vyzvednout. Krejčí byl i osobně, čistě lidsky krásný zjev. Co se jiní namluví o morálce, o idealismu, o duchu naproti kaceřovanému moralismu, materialismu a neduševnosti marxistického socialismu! A zatím právě oni mají ke skutečné morálce, čistotě a vznešenosti srdce, na hory daleko. Naproti tomu nebylo zase mezi dnešní inteligencí u nás zjevu čistšího, než byl Krejčí. Pevný, až tvrdý v zásadách a přesvědčení, a při tom lidsky přímo něžný, velký gentleman ducha i srdce.

A tak se s ním proto i loučíme. Ne s jeho prací. Tou se budeme obírat a žít dále, ale s Krejčího osobností, jeho lidskou bytostí. Loučíme se s bolestí, neboť až zase přijde chvíle, kdy bude třeba statečně se postavit, bude jedno místo, nejpřednější, prázdné. Ale loučíme se s tím větší zato vděčností za vše, co udělal. A při tom všem dobře vzpomene, a se zvláštní oddaností, že i tu jistě by stál s námi, jak stál vždycky, i nebude pro nás mrtev. Bude i dále vždy mezi námi!

Zdeněk Nejedlý

O ŽIVOTĚ A DÍLE FRANTIŠKA KREJČÍHO

I. STRUČNÝ ŽIVOTOPIS

František Krejčí se narodil 21. srpna 1858 v Hostinném v rodině berního úředníka. Po obecném a gymnasiálním vzdělání vstoupil r. 1875 na pražskou filosofickou fakultu. Zde se věnoval především klasické filologii. Kromě toho navštěvoval však plně i přednášky z estetiky (Durdik), filosofie (Löwe), psychologie (Volkmann) a pedagogiky (Wilmann). Po složení státní zkoušky učitelské z klasické filologie a filosofické pedagogiky odešel roku 1879 jako suplent na mladoboleslavské gymnasium, odkud byl po čtyřech letech přeložen do Noyého Bydžova a jmenován profesorem na tamějším obecním gymnasiu.

V Novém Bydžově zůstal Krejčí 13 let. Dokončil zde především svou disertaci «O vývoji pojmu božstva u Řeků» (17. února 1886 byl promován na doktora filosofie) a brzy poté začal vyvíjet i intenzivní činnost vědeckou a literární. Jak o tom svědčí řada článků v gymnasiálních Programech, Filologických listech, Zeitschrift für die Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft a jiných časopisech, věnoval se z počátku převážně otázkám bližší a vzdálenější souvisícím s klasickou filologií. Později však se jeho zájem začal sřetově soustřeďovat na problémy psychologické. Po dvou drobných recenzích v Athenaeu (O Keprasově «Paměti» a Kramářově spisu «O nevědomých představách»), vystoupil Krejčí se serií článků o stavu psychologie na konci 19. století, které měly za úkol pomoci nejen čtenářům, ale i jemu samotnému získat rozhled po tehdejší psychologii a zaujmout stanovisko k četným psychologickým školám a směrům té doby.

O prázdninách roku 1896 se Krejčí účastnil s prof. Čádou III. mezinárodního psychologického kongresu v Mnichově, kde osobně poznal všechny významné psychologické osobnosti té doby.

V té době už se Krejčí snažil o vymezení a formulaci základních pojmů své budoucí psychologické soustavy. Prvním výrazem této snahy byly dvě brzy za sebou následující studie, a to «Element psychologický» (1895) a «Zákon asociační» (1897), obě vydané v Rozpravách Akademie věd a umění. Zároveň připravil Krejčí do tisku i svou známou středoškolskou učebnici psychologie.

V roce 1897 byl Fr. Krejčí přeložen na vinohradské gymnasium a tak se téměř po 20 letech dostal znovu do centra českého kulturního, politického i vědeckého života, do Prahy. O prázdninách podnikl spolu se svým přítelem F. Drtinou kratší cestu do Lipska, Berlína a na Rujanu a záhy po návratu do vlasti se na podkladě spisu «Zákon asociační» habilitoval na docenta «filosofie, hlavně psychologie» (23. 4. 1898 potvrzena jeho habilitace ministerstvem kultu a vyučování). V témž roce vydal rovněž svou středoškolskou učebnici logiky, jejíž pět vydání (poslední v roce 1921) svědčí o tom, že nebyla o nic méně populární než Krejčího středoškolská učebnice psychologie, jejíž poslední vydání vyšlo ještě v roce 1925. Po přechodu do Prahy stal se Krejčí také aktivním členem Filozofické Jednoty, kde se představil třídílnou přednáškou o «Všeobecné charakteristice nejnovější psychologie německé», přednesenou na schůzích Jednoty 29. 1. 5 a 12. 2. 1896.

Přelom století byl i pro Fr. Krejčího důležitým životním mezníkem. Roku 1900 dostal státní studijní dovolenou a od té doby se plně věnoval akademické a vědecké činnosti. Lhotský vydal Krejčího «Základní zásady vývoje v psychologii», uveřejněná ve Výroční zprávě vinohradského gymnasia, v níž se Krejčí snaží vypořádat s vývojovou teorií, jak se s ní seznámil v díle Herberta Spencera, je vlastně rozloučením s jeho prvním pražským působitím. V roce 1900 založil Krejčí se svými přáteli Čádou a Drtinou «Českou mysl» a představil se v ní poprvé jako filosof serií článků «Volné listy o nynější filosofii». K činnosti vědecké, pedagogické, publicistické a redaktorské přistoupila záhy i činnost lidovědná. Krejčí se zavázal uspořádat pro učitelskou jednotu «Komenského» dvousemestrový cyklus přednášek o psychologii a horlivě se účastnil právě založených univerzitních extenzí. Následujících pět let bylo ve znamení úsilovné vědecké činnosti. V krátkém časovém období vydal Krejčí dvousvazkové «Základy psychologie», které, jak víme, tvoří úvod k jeho sestřílné učebnici, a téměř současně i první rozsáhlejší filosofickou práci, namířenou «O filosofii přítomnosti». V této době vystoupil Krejčí též poprvé jako bojovník proti sehalasné kritice, s níž proti principům vysloveným v «Základech» vystoupil prof. Mareš a jeho dva asistenti, Lhoták a Babák, a v téměř tříleté polemice neochrání

hájl a uhájil svou »psychologii bez duše«, jak byla jeho protivníky ironicky nazvána, proti všem výpadům vitalismu.

Roku 1905 (5. 1.) byl Krejčí jmenován mimořádným profesorem pražské university. Již po třech letech navrhla jej filosofická fakulta spolu s Fr. Čádou na místo řádného profesora, avšak Krejčího žádost byla zamítnuta. Rakouská vláda mu nemohla zapomenout, s jakými sympatiemi se choval k hnutí Volné myšlenky, zvláště pak jeho neohrožený projev, jímž 8. 9. 1907 zahájil XIV. světový kongres Volné myšlenky, konaný v Praze. Na své jmenování musel proto čekat plných 7 let až do roku 1912.

Poslední léta před první světovou válkou prožil Krejčí opět ve znamení bojů a polemik. Třetí a čtvrtý díl »Psychologie« vydané v roce 1907 a 1910 posloužily četným jeho odpůrcům jako záminka k ostrým výpadům, které se však tentokrát soustředily nejen proti Krejčího názorům psychologickým, ale proti veškeré jeho činnosti vůbec. Na rozdíl od dřívějších spor neprobíhal už jen na stránkách vědeckých časopisů, ale většinou na stránkách našich deníků. Nabyl tím neobvyklého rozsahu a také velmi ostrých forem. Chalupný nijak nepřecenil situaci, když napsal, že od dob rukopisného sporu žádná vědecká otázka nevzrušila českou veřejnost tak, jako spor o »Psychologii« Fr. Krejčího z roku 1911. Přestože se Chalupný, tento hlavní mluvčí nepřátelského tábora, a jeho »žoldněři«, jak to své doby výstižně vyjádřil prof. Příhoda, ze všech sil snažili, aby polemika byla vedena pod vznešenou firmou »boje za očistu české vědy a filosofie«, její pravé pozadí nebylo možno utajit. To asi také přimělo E. Rádla, aby přes všechny své výhrady ke Krejčího světovému názoru vystoupil posléze na jeho obranu a otevřeně prohlásil, že všechn tento »povyk« je veden jen proto, aby byl ostouzen »muž vědy pro své politické přesvědčení¹⁾ a »aby se podporovala akce jedné politické strany«. Boj přinesl Krejčímu mnoho trpkosti, avšak jeho životní práci neotrásl. Přes všechny urážky a pomluvy, kterých se mu dostalo v tak hojně míře, to byl znovu on, který vyšel ze všeho jako vítěz.

V roce 1914, po Masarykově odchodu do zahraničí, převzal Krejčí vedení filosofického semináře. Dva roky poté vydal pátý díl své učebnice, »Psychologie citění«. Přesto však těžiště Krejčího zájmu se stále zřetelněji přesunovalo do oblasti politické. A tak v roce 1915, po zastavení »České mysli«, přešel Krejčí do redakce orgánu realistické strany »Času«, po jeho zastavení pak v roce 1918 založil týdeník »Česká demokracie« a patřil k jejím horlivým přispěvatelům. Po celou válku sledoval úzkostlivě běh událostí a posléze se vydal na cestu do Holandska, aby se zde sešel se zetěm a dcerou, kteří byli ve službách českého zahraničního odboje.

Brzy po převratu, roku 1918, zemřel Frant. Čáda. Krejčí po něm převzal vedení psychologického oddělení filosofického semináře, stejně jako práci při vydávání obnovené »České mysli«. Avšak ani tyto nové povinnosti nedokázaly odvést Krejčího od politické práce. Když se nezdánil pokus o vybudování jednotné strany inteligence, vstoupil Krejčí s levicí realistů do české strany socialistické a v červnu 1918 přešel redakci »Budoucná«, oficiální revue českého socialismu. Spolupracoval úzce i s týdeníkem strany »Český socialista«, časopisem socialistické mládeže »Maják« a s časopisem »Česká stráž«, který byl orgánem pokrokové skupiny, která nevstoupila s většinou strany realistické do české státoprávní demokracie, avšak nevstoupila ani do české strany socialistické, nýbrž pouze s ní sympatisovala. A to všechno bylo v době, kdy podle slov prof. Klimenta, »s vážnou tváří debatuje se u nás, může-li býti inteligent členem socialistické strany«. Česká strana socialistická si byla vědoma významu Krejčího. Zvolila jej předsedou Ústřední dělnické školy a delegovala jej do Národního výboru. Po převratu pak byl Krejčí za českou stranu socialistickou zvolen členem Revolučního národního shromáždění a v letech 1920 až 1925 členem senátu Národního shromáždění. Pracoval zejména v kulturním výboru, o čemž svědčí četné jeho návrhy, jako na příklad o vyučování náboženství na školách, o vyloučení teologické fakulty ze svazku universit, o vyučování němčině na školách ap.

Dvacátá léta nejsou však jen léty politické práce, ale i léty úspěšného završení celoživotního díla Krejčího, totiž jeho snahy o vytvoření teoretických i hmotných předpokladů pro rozvoj české psychologie jako samostatné vědy. Tak v roce 1921 bylo přetvořeno kdysi Durdíkovo a později Čádovo psychologické oddělení filosofického semináře v samostatný psychologický seminář a založen Psychologický ústav KU. (Tím se splnilo Krejčího dávné přání. Vždyť víme, že první návrh na zřízení »kabinetu pro experimentální psychologii« pod vedením Krejčího, podávaný ještě Durdíkem a Masarykem, se datuje do r. 1900.) V r. 1927 byla za bezprostřední účasti Krejčího založena Psycho-

¹⁾ Jak víme, Krejčí byl od roku 1912 členem výkonného výboru České strany pokrokové a aktivně se účastnil reformy jejího programu.

V této době uzavřel Krejčí i svůj psychologický systém knihou «Psychologie vůle» (1926). V dvacátých letech se Krejčimu dostalo i největšího uznání v veřejných počt. Stal se řádným členem České akademie věd a umění, čestným členem Société française de psychologie v Paříži, mimořádným členem Královské české společnosti nauk, předsedou šestého odboru Masarykovy akademie práce, čestným členem Akademie filosofické a j.

V roce 1928 odešel 70letý Frant. Krejčí do výslužby. Po roztržce s vedením strany socialistické kvůli hlasování o tzv. zákonu na obranu republiky ustoupil z veřejného politického života a věnoval se jen vědecké literární činnosti. Vydal «Základy vědeckého systému psychologie» (1929), v nichž přehléžl své základní názory a konfrontoval je s nejnovějšími proudy v psychologii. V roce 1932 připojil ke své «Positivní ethice» další spis z oblasti, jak sám říká, «praktické filosofie», a to známou knihu «Politika a mravnost». V ní prováděl jakousi bilanci svých minulých plánů, snah a názorů. Jak o tom svědčí četné poznámky plně desiluse, není to bilance vždy radostná. Avšak i z tohoto posledního boje, boje se sebou samým, vychází Krejčí jako vítěz. Řeší rozpor mezi svými představami, náhledy, uslechtilými tužbami a skutečností tak, že se před touto skutečností neuzavírá, ale dává se na novou cestu. Protestuje proti duchovnímu a politickému tlaku a sociálním křivdám a ve své opravdovosti jde tak daleko, že se neváhá podepsat na protest proti neoprávněnému zastavení komunistického tisku a četné jiné manifesty. Zablouívá se do Hegelových «Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte» a vydává český překlad pod názvem «Hegelova filosofie dějin». A konečně přímo na prahu smrti na jaře 1933 přejímá spolu se Zd. Nejedlým a F. X. Šaldou »protektorát« nad českým vydáváním Leninových spisů. To byla poslední a nejslibnější etapa Krejčího života. Škoda, že byla tak záhy, 24. května 1934, přerývána smrtí.

II. DOKUMENTY

Publikujeme zde několik dokumentů z posledního období Krejčího života, jimiž chceme ilustrovat závěrečnou fázi cesty tohoto velikého myslitele a krásného člověka od rozčarování z pokrytecké ideologie české buržoasie až na stranu těch, kdo hájili zájmy vykořisťovaných, utlačovaných a pronásledovaných.

Na obranu tiskové svobody

Druhé desetiletí zahájila naše vládnoucí společnost smutným činem: zastavováním časopisů, jí nepohodlných. Není to, bohužel, nahodilý čin. Je v tom systém, systém nejsmutnější reakce, jaká kdy ohrožovala český duchovní život.

Prožili jsme hrozné doby staré rakouské reakce. Ale ani ta si nikdy nedovolila dusiti náš duchovní život tak, jako je tomu dnes, v čsl. republice. Tak rakouská censura dovedla jistě mnoho, ale teprve čsl. censuře bylo vyhrazeno zabavovati nejen Havlíčka, ale i Nerudu, Vrchlického, Masaryka, ano i Mikuláše Alše.

Ale to bylo ještě málo. Ve druhém desetiletí budou se patrně ničiti přímo existence lidí, jichž vládnoucí reakce nemůže potřebovati, jako se již ničí, a ne pro činy, ale pro pouhé jen přesvědčení, existence lidí.

Děje se tak pod záminkou boje proti socialismu, komunismu. Je to však především zbabělý útek měšťáctva samého i od nejprimitivnějších zásad pouhého liberalismu minulého století.

A proti tomu protestujeme jménem všech, kteří dosud nezapomněli, co nás vždy činilo silnými: volné slovo, volný tisk a nebojácná kniha.

Stydíme se, že dnes, po desíti letech samostatného státu, v němž naopak měly být svolněny všechny tvůrčí síly národa, jsme za léty šedesátými minulého století, místo abychom slavně to dědictví rozvíli a uplatnili, daleko zpět, na velkou naši hanbu i škodu.

A proto pokládáme za svou čestnou povinnost zvednouti svůj hlas, abychom se po cestě takto vykládané demokracie nedostali v duševní otroctví horší než bylo ono, z něhož jsme se dostali 28. října 1918.

Antal Stašek — Prof. František Krejčí — J. S. Machar — Zdeněk Nejedlý — F. X. Šalda
(Tvorb. III, č. 2, 11. XI. 1928, 1.)

Protestujeme!

Nelze mlčet – to jistě ozývá se dnes v každém, kdo neztratil poslední špetku mravní odpovědnosti za to, co se u nás děje. Střelí se do demonstrantů. Demonstrovat za právo je povinnost člověka, který není otrokem. Každý z nás také za Rakouska demonstroval. Ale tehdy se nestřelilo. Dnes se střelí. A střelí se demonstrantům do zad – do prchajících. V osvobozeném národě, svobodném státě! – Nemluvíme o věci politicky. Mluvíme lidsky. Protestujeme, neboť mlčet – toť býti spolupachatelem. A dále: Protestujeme jménem lidské inteligence proti tomu, co se uvádí na omluvu. Je nutno již jednou říci, že jsou to atentáty na lidský rozum. Ozbrojený četník prý musí střelít – do dětí, do žen, do pracujících. Nemusí nám být i z toho hanba, že se nám v to ukládá věřit? – Hlásíme se proto: je nás dost těch, kteří jsme jiní – srdcem – rozumem, všim.

V Praze dne 23. listopadu 1931.

František Krejčí – F. X. Šalda – Zdeněk Nejedlý (připojeno dalších 66 podpisů).
(Tvorba VI, č. 52., 31. XII., 1931, 817.)

Otevřený dopis studentům

Současný rozklad kapitalistické společnosti nutí i studentstvo o sobě přemýšlet, neboť tento rozklad vrhá černé stíny nejenom na dělnictvo, ale i na pracující inteligenci a na její dorost – na studentstvo.

Těžká dnešní krize, která především postihla rodiny chudých a středních lidí, zúžuje a ztěžuje možnosti i studia na středních a vysokých školách těm, kteří z těchto vrstev vyšli. K této všeobecné obtíži přidružuje se řada jiných, speciálně studentských. Těžké bytové poměry, snížení stipendií, zvýšení tax, drahé učební pomůcky, omezování různých studentských výhod, ohrožení posledního zbytku volného času předvojenskou výchovou atd., atd. – to vše vytváří ve skutečnosti stav numeru clausu.

Chudí a nemajetní jsou stále více a více ze studia vyřazováni.

Tento komplex otázek tvoří veliký problém dnešního studentstva.

Druhým problémem je problém budoucnosti. Před námi leží řada strašlivých skutečností. Absolutní vysokých a středních škol – filosofové, lékaři, inženýři, profesori – jsou v tisících bez zaměstnání a namnoze pracují jako číšníci v kavárnách, jako přidavači na stavbách a jako nádeníci na šachtách. Desetitisíce studují na středních a vysokých školách. Před všemi vyvstává palčivá otázka: »Co bude zítra? Co bude po skončení studia?« Počet státních zaměstnanců se omezuje. Průmysl se hroučí a s ním je zaražen vývoj celé kulturní nadstavby dnešní společnosti. Tento stav kreslí dorostu naší pracující inteligence velmi černou perspektivu pro budoucnost. Tato velká otázka zítřka leží nad dnešním studentstvem jako těžká chmúra. Odtud jeho neklid – jeho nespokojenost.

Před několika dny vytvořila se tak zvaná Národní jednota studentská. V čele tohoto hnutí stojí lidé Stříbrného – fašisté. Přicházejí s velikými nacionálními »hesly«. Mnozí z nich a mnozí z těch, kteří je následují, mají snad při tom dobrou vůli. Ale všem těm je třeba říci: Nedívejte se jenom na povrch. Za všemi těmito nacionalistickými a socialistickými slovy stojí něco zcela jiného, než oč vy usilujete. Neboť fašismus chce všemi prostředky zachovati dnešní společenský systém. O tom mluví utrpení miliónů ve všech těch státech, kde se fašismus dostal k moci. Otázka vašich těžkých poměrů, vaše černé vyhlídky pro budoucnost – to jsou právě otázky dnešního společenského systému, který došel na osudovou hranici, kdy sám se stal velikou příteží a strašlivým nebezpečím pro celou společnost. Ohrožuje všechny její pracující příslušníky a celý její další vývoj.

Problém vaší budoucnosti, toť problém všech pracujících.

Proto osud budoucnosti studentstva a pracující inteligence jest možno řešiti jen společně se všemi pracujícími. Společně s dělníky a pracujícími rolníky – proti dnešnímu systému. Zkušenost Sovětského svazu ukázala, že takovéto řešení problému inteligence jest nejenom možné, ale se stanoviska vědecké práce a materiálního zajištění pro inteligenci jedině přijatelné. Proto musí studentstvo v boji o záchranu

sahnutí k podobným metodám boje, k jakým sahají jiné vrstvy pracujících. Pro studentstvo jest to jednak otázka materiálního zabezpečení již dnes, v době studia, a po jeho skončení. Současně však i otázka vybojovati si ve spolku se všemi pracujícími budoucnost. Na jedné straně musí si studentstvo vybojovati řadu hospodářských potřebností. Na druhé straně musí vésti neúprosný boj proti rostoucí hospodářské, politické a kulturní reakci, proti národnostnímu rozeštvávání, proti fašismu, proti celému společenskému systému.

Má takový boj studentstva naději na úspěch? S jednou podmínkou: že bude veden jednotnou organizací, organizací, sdružující vše, co je ve studentstvu důsledně pokrokové. Vytvořit tedy takovou organizaci — toť dnes hlavní cíl a úkol, které jsme čekali celé studentské veřejnosti nadhoditi s výzvou, aby neprodleně přikročila k jejímu uskutečnění.

Zdeněk Nejedlý — František Krejčí

(Levá fronta II, č. 5., 1932, 148.)

★

František Krejčí o svém překladu Heglova Úvodu do filosofie dějin

Nepřekládám Heglovu filosofii dějin. To by byla velká zbytečnost, poněvadž věcně je antikvována, patří do starého železa, tím by se nejen neposloužilo památce Heglově, ale tím by se českému obecenstvu předvedl právě po těch stránkách, které činí jeho ideologii nestravitelnou. Ten spis by sotva kdo vydržel čísti. Já překládám pouze úvod k jeho přednáškám, který podává v jadrně zestručněném výtahu autentický a do poslední součástky úplný a pěkně přehledný výtah jeho systému, z něhož snadno se vyří, která to byla myšlenka, jež jej učinila slavným a vlivným. My to u nás musíme znáti, poněvadž nám to bylo pod všelikými záminkami zastíráno a opravdu možno říci zkrucováno. Zvláště volnomyšlenkáři musí se s Heglem přímo seznámiti. Najdou v něm důvod pro své protináboženské stanovisko, velkou filosofickou oporu, neboť Hegel byl pantheista, což mu získalo odpůrce mezi našimi dřívějšími idealisty, tak jako je dnes proti myslí našim nejmodernějším pánbičkářům. A toho se zase chápou antibolševici a antikomunisti se Stříbrného gardou v čele, ale také s Lidovými novinami, aby klnuli novým lidem tam na Rusi, kteří z Heglovy studnice vyčerpali prostřednictvím Marxe a Lenina ideje k reformě společnosti lidské. Odtamtud také nahlédnou, že naši sebeoslavující mladohistorikové, kteří na Hegla hubují, jsou jako děti, které do studnice, z níž se napili, házejí kamení a smetí. To je dobře si uvědomiti.

(Nové obzory III, č. 2, 10. 2. 1933, str. 33—34.)

★

Výňatek z nekrologu o Františku Krejčím, uveřejněném v Rudém právu

... Čistý charakter profesora Krejčího nesnesl tuto atmosféru pokrytectví a podvátění pracujícího lidu. Bojoval sám, a bojoval statečně, a prohrál; prohrál proto, že jeho filosofický názor bránil přimknout se k revoluční dělnické třídě, ač v posledních letech svého života se k ní svým poctivým vystupováním blížil.

On byl jedním z podpisovatelů protestu proti zastavení »Rudého práva«, on byl jedním z těch, kdož protestovali proti rostoucí brutalitě buržoasie.

Pro čsl. dělnickou třídu je životní boj tohoto muže velmi poučnou událostí. A čsl. pracující lid a revoluční proletariát přes to, že profesor Krejčí svou filosofickou naukou byl odpůrcem marxistického učení, zachovají mu nejvděčnější památku jako muži, který poskytl tolik morální podpory proletářským snahám.

(Rudé právo, 27. 5. 1934, 6.)

III. BIBLIOGRAFIE PSYCHOLOGICKÝCH PRACÍ FRANTIŠKA KREJČÍHO

Soupis publikací Františka Krejčího je velice obsáhlý. Zahrnuje přes 900 titulů, knih, překladů, článků, přednášek, literárních a časopiseckých přehledů, recenzí, drobných zpráv, uveřejněných na stránkách 24 časopisů, revuí a deníků. Předložená bibliografie představuje tedy pouhý zlomek tohoto soupisu, totiž práce Františka Krejčího, které se týkají bezprostředně otázek psychologických.

Úplná bibliografie Krejčího publikací nebyla dosud uveřejněna. Šestistránkový seznam, který vyšel v příloze k XVI. ročníku České myslí, obsahuje pouze Krejčího práce, otištěné od roku 1900 do roku 1916 na stránkách tohoto časopisu.¹⁾ Seznam připojený ke studii A. Klimta, zahrnuje knihy a články publikované do roku 1918.²⁾ Podrobný seznam v jubilejním sborníku sestavený J. Šimsou, M. Šimsovou a F. Fajfrem, obsahuje Krejčího práce, uveřejněné před rokem 1929.³⁾ Bibliografie připojená k monografii J. Krále zahrnuje pak seznam spisů a delších článků (a rovněž významnější hesla napsaná pro Klíkův Stručný slovník pedagogický a Ottův slovník naučný), vztahující se především k činnosti Krejčího jako filosofa a politika.⁴⁾

Při sestavování soupisu Krejčího prací psychologických bylo použito všech uvedených pramenů, ovšem po důkladné revizi a doplnění. Na rozdíl od většiny z nich byly do něho zařazeny i Krejčího přednášky, recenze psychologických spisů a drobnější zprávy o tehdejších událostech v psychologickém světě, které podle našeho názoru mohou významně dokreslit portrét Františka Krejčího jako psychologa. V souhlasu s těmito prameny byly zcela pominuty recenze jednotlivých Krejčího knih. To proto, že většina z nich byla jen úvodem k rozsáhlejší polemikám a diskusím a tak bude třeba je zpracovat zvlášť a jiným způsobem.

Přes všechnu snahu o úplnost bibliografie musíme spolu se všemi svými předchůdci doznat, že není vyloučeno, že další a ještě podrobnější studium Krejčího vědeckého odkazu odhalí nám i nové, dosud neznámé práce, zejména pak polemiky, veřejná vystoupení a drobnější články.

I. Knihy

Element psychologický, Praha 1895. (Rozpravy České akademie věd a umění, tř. I., roč. IV., č. 4.)

Psychologie (pro školy), I. vyd. 1897, II. vyd. přepracované 1908, III. vyd. nezměněné 1925.

Psychologie I.—VI., Praha, 1902—1926.

Díl I., *Základy psychologie I.*, Praha 1902.

Díl II., *Základy psychologie II.*, Praha 1904.

Díl III., *Elementární jevy duševní*, Praha 1906.

Díl IV., *Psychologie myšlení*, Praha 1910.

Díl V., *Psychologie citění*, Praha 1916.

Díl VI., *Psychologie vůle*, Praha 1926.

Základy vědeckého systému psychologie, Praha 1929.

Zákon associační, Praha 1897. (Rozpravy České akademie věd a umění, tř. I., roč. VI., č. 2.)

2. Články, polemiky, přednášky a přehledy

Einsteinova teorie a psychologie. Česká mysl XIX, 1923, 257—273; 321—331.

Fenomenální dualism a psychofysický paralelism. Česká mysl XIII, 1912, 38—49; 129—147; 260—277.

Fysiologie a psychologie. Česká mysl XII, 1911, 268—279.

K otázce psychofysického paralelismu. Česká mysl III, 1902, 22—27.

Nemožná psychologie. Česká mysl XXIV, 1928, 535—549.

Novější směry v psychologii. Časopis českého musea LXIX, 1894, 307—333; 431—455; 556—588.

Obzor psychologický. Naše doba V, 1898, 673—684; 804—809; 877—891; 979—992; 1064—1078.

O fysiologii smyslů. Česká mysl-XXVI, 1930, 385—400.

¹⁾ Seznam spolupracovníků České myslí a jejich příspěvků v ročnících I—XV. Příloha k České myslí XVI, 1917, 9—15.

²⁾ A. Klimt, *Universitní profesor Dr. František Krejčí*, Praha 1918, 139—141.

³⁾ *Sborník ku poctě Františka Krejčího*, Praha 1929, 324—356.

⁴⁾ J. Král, *František Krejčí*, Praha 1935, 55—69.

O hlavních problémech psychologických a jejich vývoji. Přednáška v universitních kursech učitelství, pořádaných 1910 v Praze.

O pětoroční psychologie na německých vysokých školách. Česká mysl XXVII, 1931, 156—158.

Otázka o duši. Přednáška proslovená 1914 v Brně v rámci universitních extensí.

O té nové psychologii. Česká mysl XXVI, 1930, 500—515.

Otevřený list Jeho Exc. Dr. Fiedlerovi a poslanci Dr. Kramářovi (proti Chalupného kritice «Psychologie»). Čas, 1911, č. 153.

Paralelistická fenomenologie. Česká mysl XXVII, 1931, 115—129.

Psychologie vůle. (Replika na recenzi o «Psychologii vůle» Borislava Lorence v »Misao«.) Česká mysl XXV, 1929, 157—158.

Růz nové psychologie a její význam pro pedagogiku. Přednáška v prázdninových kursech učitelství, pořádaných 1903 v Mladé Boleslavi.

Rozhledy po nynějším stavu psychologie. Úvahy a zprávy ze III. mezinárodního sjezdu. Časopis Českého musea LXXI, 1897, 209—226.

Rozhledy psychologické.

Česká mysl I, 1900, 42—47; 113—119; 197—202; 271—278; 367—372.

Česká mysl IV, 1903, 38—43; 117—123; 199—204; 276—281; 358—364; 437—440.

Česká mysl V, 1904, 52—56; 210—214; 289—295; 372—377; 456—460.

Česká mysl VI, 1905, 48—52; 199—207; 276—281; 357—363; 430—435.

Česká mysl VIII, 1907, 244—249; 320—326; 409—414; 480—483.

Česká mysl IX, 1908, 42—46; 118—124; 206—211; 294—300; 356—361.

Česká mysl X, 1909, 181—186; 262—267; 323—330; 395—398.

Česká mysl XII, 1911, 68—73; 168—179; 287—292.

Česká mysl XXIII, 1927, 297—303.

Sociotechnika. Česká mysl XXII, 1926, 140—148.

Věta o trojstránkovitosti duševních jevů. Česká mysl XXIII, 1927, 226—227.

Všeobecná charakteristika nejnovější psychologie německé. Přednáška ve Filosofické jednotě 29. I. a 5. II. 1898.

Wundtovo jubileum. Česká mysl IV, 1903, 38—43; 117—123.

Wundtův Grundriss der Psychologie. Přednáška ve Filosofické jednotě 12. II. 1898.

Základy psychologie. (Odpověď na kritiku Lhotáka a Babáka.) Česká mysl IV, 1903, 139—147.

Závida vývoje v psychologii. Výroční zpráva gymnasia na Královských Vinohradech za rok 1900, 3—13.

3. Recense

Bergmann, H., *Untersuchungen zum Problem der Evidenz der innern Erfahrung*, Halle 1908. Česká mysl X, 1909, 278—279.

Brentano, F., *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Leipzig 1924, Česká mysl XXII, 1926, 316—319.

Černočský, K., *Úvod do psychologie*, Olomouc 1917. Budoucnost I, 1919, 241—242.

Dereum, F. X., *Fysiologie des Denkens*. Česká mysl XX, 1924, 301—302.

Dršina, F., *O apercepci a významu jejím ve vyučování*, Praha 1896. Naše doba IV, 1897, 374—375.

Dyroff, A., *Úvod do psychologie*, 1914. Budoucnost I, 1919, 244—245.

Fischer, O., *Otázky literární psychologie*. Budoucnost I, 1919, 166—167.

Heinrich, W., *Zur Principienfrage der Psychologie*, Zürich 1899. Česká mysl I, 1900, 65—66.

Heveroch, A., *Jak si uvědomujeme jsoúcnost*, Praha 1913. Česká mysl XIV, 1913, 80—82.

- Heveroeh, A., *Ein Beitrag zur psychologischen Analyse der Halluzinationen, Wahnideen und Obsessionen*. Česká mysl XIII, 1912, 72—75.
- Heveroeh, A., *O poruchách jáství*, Praha 1910. Česká mysl XIII, 1912, 72—75.
- Heveroeh, A., *O psychologii davu*. Naše doba V, 1898, 951.
- Kadeřávek, E., *Psychologie*, Praha 1894. Časopis Českého musea LXXI, 1897, 550—553.
- Kapras, J., *Pamět*, Praha 1885. Athenaeum V, 1888, 195—197.
- Klages, L., *Principien der Charakterologie*, Leipzig 1910. Česká mysl XII, 1911, 313—316.
- Kovář, E., *O původě lidské mluvy*, Praha 1898. Česká mysl I, 1900, 222—223.
- Kramář, O., *Die Hypothese der Seele. Ihre Begründung und metaphysische Bedeutung*. Leipzig, 1898. Česká mysl I, 1900, 65—65; 141—142.
- Kramář, O., *O nevědomých představách*, Jičín 1891. Athenaeum VIII, 1891, 282—284.
- Kratina, F., *Eidetická vloha u mládeže*, Olomouc 1930. Česká mysl XXVI, 1930, 71—72.
- Kuffner, K., *O citu společenském a jeho chorobách*, Praha 1899. Česká mysl I, 1900, 62.
- Kuffner, K., *Psychiatrie pro studium i praktickou potřebu*. Česká mysl I, 1900, 385—386.
- Lancová, Trnka, *Psychologie ženy*. Česká mysl XXV, 1929, 187.
- Lindner, G. A., *Myšlenky k psychologii společnosti jako základ společenské vědy*, Praha 1929. Česká mysl XXV, 1929, 461—463.
- Lindner, G. A., *O utajených představách*. Česká mysl XXV, 1929, 461—463.
- Mc Dougall, W., *Fysiologická psychologie*, Praha 1929. Česká mysl XXV, 1929, 377—378.
- Matiegka, J., *Über das Hirngewicht, die Schädelcapacität und die Kopfform, sowie deren Beziehung zur psychischen Tätigkeit des Menschen*, Praha 1902, Česká mysl III, 1902, 459—460.
- Mikuška, V., *Věda metapsychická a její nynější stav*, Praha 1922. Česká mysl XVIII, 1922, 305.
- Muszyński, F., *Der Charakter*, Paderborn, 1910. Česká mysl XII, 1911, 311—313.
- Němec, O *dráždivosti rostlin*, Živa XI, 1901. Česká mysl III, 1902, 226—228.
- Pfänder, A., *Phaenomenologie des Wollens*, Leipzig 1900. Česká mysl II, 1901, 218—219.
- Pittermann, V., *Vědomá hmota*, Praha 1895. Časopis Českého musea LXXI, 1897, 547—550.
- Pohlmann, A., *Experimentelle Beiträge zur Lehre vom Gedächtniss*, Berlin 1906. Česká mysl VII, 1906, 304—305.
- Pregovski, P., *Le concept, le jugement et l'attention*. Česká mysl XXVI, 1930, 74—75.
- Procházká, F. X., *Zábavy psychologické*, Praha 1901. Česká mysl II, 1901, 367—368.
- Psychologische Studien I*, 1905. Česká mysl VI, 1905, 229.
- Ribot, Th., *Psychologie pozornosti*, Praha 1901. Česká mysl III, 1902, 377—378.
- Rostohar, M., *Studie z vývojové psychologie I*, Brno 1928. Česká mysl XXIV, 1928, 535—549.
- Řezník, B., Kessler J., *Mnemotechnika*, Česká mysl VI, 1905, 448.
- Schultze, F., *Vergleichende Seelenkunde I*, Leipzig 1892. Naše doba I, 1894, 871—873.
- Schumann, H., *Wundt's Lehre vom Willen*, Leipzig 1912. Česká mysl XIII, 1912, 319—320.
- Sollier, P., *Le problème de la memoire*, Paris 1900. Česká mysl VI, 1905, 295—296.
- Souček, R., *Problém duše*, Brno 1923. Česká mysl XIX, 1923, 297.
- Thorndike, E., *Osobitost*, Brno 1926. Česká mysl XXIV, 1928, 77—78.
- Thorndike, E., *Pedagogická psychologie*, Praha 1929. Česká mysl XXV, 1929, 551—553.
- Váňa, J., *Psychotechnika*, Praha 1926. Česká mysl XXIII, 1927, 155.
- Weber, F., *Problem predstavné produkcie*, Ljublaň 1928. Česká mysl XXV, 1929, 183—184.
- Velinský, S., *Asociační jistota jako základ psychologie*, Brno 1927. Česká mysl XXIV, 1928, 163—164.
- Velinský, S., *Příspěvek k otázce o myšlení*. Česká mysl VIII, 1907, 256—257.

- Veselá, M., *Příspěvek k psychologii myšlení*. Česká mysl XIV, 1913, 77—78.
 Volckelt, J., *Gefühlsgewissheit*, München, 1927. Česká mysl XX, 1924, 121—122.
 Vondráček, V., *Charakterologie*, Praha 1929. Česká mysl XXVII, 1931, 275—276.
 Wundt, W., *Probleme der Völkerpsychologie*, Leipzig 1911. Česká mysl XII, 1911,
 306—308.
 Wundt, W., *Úvod do psychologie*, Praha 1923. Česká mysl XX, 1924, 249.
Zeitschrift für pädagogischen Psychologie I, 1899. Česká mysl I, 1900, 152—154.
Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane, Bd. 34. Česká mysl V, 1904,
 312.
 Zich, O., *Estetické vnímání hudby. Psychologický rozbor*, Praha 1910. Česká mysl XII,
 1911, 194—197.

4. Varia

- Asociační metoda kriminalistická*. Česká mysl VI, 1905, 158—159.
 Bain Alexander (úmrtí). Česká mysl V, 1904, 75.
 Bechtěrev V. M. (úmrtí). Česká mysl XXIV, 1928, 89—90.
 Berlínský spolek pro psychologii dětskou. Česká mysl I, 1900, 156—157.
 Compayré Gabriel (úmrtí). Česká mysl XIV, 1913, 219.
 Ebbinghaus Hermann (úmrtí). Česká mysl X, 1909, 425.
Experimentální psychologie a fysiologie nervstva. Česká mysl XIX, 1923, 191—192.
 James William (úmrtí). Česká mysl XI, 1910, 438.
 Kapras Jan (jubileum). Česká mysl VIII, 1907, 348—349.
K psychologii výpovědi. Česká mysl VII, 1906, 159.
 Kramář Oldřich. Česká mysl X, 1909, 284; Česká mysl XV, 1914, 333.
 Lipps Theodor (úmrtí). Česká mysl XV, 1914, 334.
 Münsterberg Hugo (úmrtí). Česká mysl XVI, 1915, 298.
Nový časopis psychologický. Česká mysl IV, 1903, 239.
Paměť. Ottův slovník naučný, XIX, Praha 1902, 128—129.
Poggendorfovy obrazce. Česká mysl XII, 1911, 319—324.
Profesury experimentální psychologie. Česká mysl XIV, 1913, 328.
První mezinárodní kongres pro duševní hygienu. Česká mysl XXVI, 1930, 187.
Psychofysika. Ottův slovník naučný, XX, Praha 1903, 919—920.
Psychologické laboratoře. Česká mysl XIII, 1912, 433—434.
Psychologický mezinárodní sjezd v Oxfordu. Česká mysl XIX, 1923, 256.
Psychologie. Ottův slovník naučný, XX, Praha 1903, 920—925.
 Ribot Theodul. Česká mysl XVI, 1915, 298.
 Stehlík Čestmír (úmrtí). Česká mysl XXIV, 1928, 476—477.
 Tonpsycholog. Česká mysl X, 1909, 288.
 Witasek Štefan. Česká mysl XVI, 1915, 91—92.

IV. SOUPIS PRACÍ O FRANTIŠKU KREJČÍM

- A. J., *Filosof pozitivismu*. Český učitel XXXVII, 1933/34, 674—676.
 Bartošek, T., *Velký filosof — velký člověk*. Volná myšlenka 1. 6. 1934, 129.
 Čáda, F., *První setkání*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 174—175.
 Červinka, E., *In memoriam*. Volná myšlenka 1. 6. 1934, 127—128.
 Dratvová, A., *Středoškolské učebnice Krejčího*. Sborník ku počtě Františka Krejčího,
 Praha 1929, 165—168.
 Dratvová, A., *Za prof. dr. F. Krejčím*. Národní listy 26. 5. 1934, 5.

- Drtina, F., *Fr. Krejčí*. Čas 9. 9. 1908, Hlídko č. 34, 1—2.
- Drtina, F., *Prof. Krejčí o náboženství a mravnosti*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 168—173.
- Fischer, J. L., *František Krejčí*. Sociologická revue V, 1934, 377—379.
- Fischer, J. L., *Za Františkem Krejčím*. Index VI, 1934, č. 7, 73—74.
- Fischer, J. L., *F. Krejčí*. Ottův slovník naučný nové doby. Praha 1935, 839—840.
- Fischer, J. L., *F. Krejčí*. Naše věda XV, 1934, 184—187.
- Fischer, J. L., *Krejčí a Comte*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 34—43.
- Chab, V., *Mrtvý muž — živý program*. Volná myšlenka 1. 6. 1934, 128.
- Chlup, O., *František Krejčí o mravní výchově*. Národní osvobození 21. 8. 1929, příloha.
- Chlup, O., *Krejčí jako pedagog*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 156—160.
- Chlup, O., *Krejčí jako pedagogický myslitel*. Naše doba XXXI, 1924, 339—405.
- Jančařík, J., *Krejčí o Kantovi*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 46—54.
- K., *Profesor Frant. Krejčí zemřel*. Právo lidu, 25. 5. 1934, 5.
- Kalandra, J., *Za profesorem Františkem Krejčím*. Tvorba 31. 5. 1934, 34—35.
- Kliment, A., *Krejčí jako filosof*. Volná myšlenka IV, 1908, 225—231.
- Kliment, A., *Univ. prof. dr. Frant. Krejčí*. Praha 1918.
- Koutník, B., *Profesor František Krejčí*. (Rozhlasový projev z 24. 5. 1934.) Volná myšlenka 1. 6. 1934, 130.
- Kozák, J. B., *František Krejčí's Persönlichkeit und Werk*. Prager Presse 21. 8. 1929, 2.
- Kozák, J. B., *Prof. dr. František Krejčí sedmdesátníkem*. České slovo 21. 8. 1929, 1—2.
- Kozák, J. B., *Profesor František Krejčí mrtev*. České slovo 25. 5. 1934, 10.
- Kozłowski, W. M., *Masaryk, Krejčí, Drtina*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 27—32.
- Kozłowski, W. M., *Filosofie Františka Krejčího*. Národní osvobození 21. 8. 1929, příloha.
- Král, J., *František Krejčí*. Praha 1935, 69 s.
- Král, J., *Prof. Krejčí a sociologie*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 162—168.
- Král, J., *Význam Krejčího v dějinách české filosofie*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 21—26.
- Král, J., *Za profesorem Fr. Krejčím*. Čin VI, 1934, 507—511.
- Král, J., *Prof. dr. Fr. Krejčí*. Universita Karlova v r. 1933/34, 83—93.
- Kratina, F., *Krejčí, filosof a psycholog*. Lidové noviny 21. 8. 1929, 7.
- Kunte, L., *Za profesorem Krejčím*. Volná myšlenka 8. 7. 1934, 133—134.
- Max, V., *Za univ. prof. Frant. Krejčím*. Maják 15. 6. 1934, 45.
- Milde, L., *Čím nám byl*. Volná myšlenka 1. 6. 1934, 129.
- Milde, L., *K sedmdesátým narozeninám prof. Františka Krejčího*. Volná myšlenka 24. 3. 1928, 265—266.
- Milde, L., *Sedmdesát pět let Františka Krejčího*. Volná myšlenka XXIV, 1933, 202.
- Nejedlý, Z., *František Krejčí*. Učitel'ské noviny 1933/34, č. 11, 161—163.
- Pelíkán, F., *Krejčího filosofie a osobnost*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 133—137.
- Popelová, J., *Filosof Fr. Krejčí*. Praha 1942, 45 s.
- Příhoda, V., *Krejčího boj za vědeckou psychologii*. Sborník ku počtě Františka Krejčího. Praha 1929, 128—155.
- Pšenčík, D., *Krejčí jako akademický učitel*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 132—133.
- Rádl, E., *F. Čáda a F. Krejčí*. Čas 4. 5. 1915, příloha II.
- Rádl, E., *Krejčí šedesátníkem*. Česká stráž 16. 8. 1918.

- Radl, E., *Positivism vůbec a positivism Krejčího*. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929, 9—20.
- Radl, E., *Profesor F. Krejčí*. Čas 2. 6. 1911, 2—3.
- Radl, E., *František Krejčí*. Tribuna 18. 10. 1928.
- Radl, E., *Profesor dr. František Krejčí*. Česká mysl XXIV, 1928, 490—508.
- Radl, E., *Krejčího racionalism*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 137—141.
- R. LV., *Univ. prof. dr. František Krejčí*. Národní listy 21. 8. 1928, 4. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929.
- Smetáček, Z., *František Krejčí, positivistský liberál*. Naše doba XLI, 1934, 539—542.
- Sobotka, V., *Krejčí a positivismus*. Beroun 1947, 14 s.
- Šeracký, F., *Prof. Fr. Krejčí jako psycholog*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 141—162.
- Šeracký, F., *Psychologie a positivismus*. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929, 55—85.
- Šimsa, J., *František Krejčí*. Kmen 1928, č. 7, 152—153.
- Šprysl, V., *František Krejčí a volná myšlenka*. (Řeč nad rakví.) Volná myšlenka 1. 6. 1934, 127.
- Štoll, L., *75 let profesora F. Krejčího*. Tvorba VIII, 21. 9. 1933, č. 38, 594—595.
- Tichý, G., *Povaha filosofie Františka Krejčího*. Naše doba XXV, 1918, 726—738.
- Tůma, J., *K sedmdesátým narozeninám dra Františka Krejčího*. Pedagogické rozhledy XXXVIII, 1928, 337—338.
- Tvrdý, J., *Krejčího dělení filosofických směrů*. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929, 35—37.
- Uher, J., *František Krejčí a české školství*. Národní osvobození 21. 8. 1928, příloha.
- Uher, J., *Krejčí a české školství*. Sborník ku poctě Františka Krejčího, Praha 1929, 161—164.
- Vespero I. B., *Krejčí jako filosof*. Volná myšlenka VII, 1912, 360—363.
- i-, *Frant. Krejčí*. Národní osvobození 21. 8. 1928, 3.
- m-, *Frant. Krejčí*. Právo lidu 21. 8. 1928, 3.
- Dnes pohřeb prof. Fr. Krejčího*. Haló-noviny 26. 5. 1934, 1.
- Oznámení úmrtí*. Česká mysl XXX, 1934, 61.
- Filosof František Krejčí zemřel*. Pražské noviny 25. 5. 1934, 7.
- František Krejčí*. Národní osvobození 25. 5. 1934, 5.
- František Krejčí*. Volná myšlenka IV, 1908, 161—162.
- Krejčí a učitelstvo škol národních*. Pedagogické rozhledy XXVIII, 1918, 129—131.
- K smrti prof. Františka Krejčího*. Rudé právo 27. 5. 1934, 6.
- Profesor Frant. Krejčí*. Haló-noviny 25. 5. 1934, 1.
- Prof. Frant. Krejčí gestorben*. Prager Presse 25. 5. 1934, 8.
- Prof. Frant. Krejčí zemřel*. Rudé právo 25. 5. 1934, 1.
- Prof. F. Krejčí za války v Holandsku*. Národní osvobození 25. 5. 1934, 5.
- Prof. dr. Fr. Krejčí*. Přehled VI, 1907/8, 813.
- Profesor dr. Fr. Krejčí zemřel*. Lidové noviny 25. 5. 1934, 5—6.
- Sedmdesátiny prof. dra F. Krejčího*. Rovnost 22. 8. 1928, 4.
- Sedmdesát let profesora F. Krejčího*. Rudé právo 21. 8. 1928, 5.
- Univ. prof. dr. František Krejčí sedmdesátníkem*. Národní politika 21. 8. 1928, 3.
- Večer na počest 75. narozenin prof. Františka Krejčího*. Volná myšlenka XXIV, 1933, 1933, 279.

D. Tollingerová